

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YENİ GÜVENLİK ALGILAMASI KAPSAMINDA KÜRESEL ISINMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayça EMİNOĞLU

TEMMUZ – 2009

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YENİ GÜVENLİK ALGILAMASI KAPSAMINDA KÜRESEL ISINMA

Ayça EMİNOĞLU

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Uluslararası İlişkiler)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 24.06.2009

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 17.07.2009

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Gökhan KOÇER

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yusuf Şahin

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Süleyman Erkan

Enstitü Müdürü : Doç. Dr. Haydar AKYAZI

Temmuz – 2009

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Güvenlik, bireysel olarak başlayan ve tüm sistemi kapsayan bir kavramdır. Zamana, mekana, olaylara ve olgulara göre değişim gösterse de uluslararası alanda her zaman önceliğini korumuştur. Devletlerin öncelikleri, iç ve dış dinamikleri, hep güvenliklerini koruyacak biçimde oluşturulmaktadır. Daha önceleri güvenlik kapsamında değerlendirilmeyen konular artık ulusal ve uluslararası alanlarda da derin etkiler yaratmaya başladığından, bu kapsam içerisinde ele alınmaktadır.

Küresel ısınma olarak değerlendirilen çevresel değişimler de günümüzde bir güvenlik tehdidi biçiminde ele alınmaya başlanmıştır. Bu araştırmada, küresel ısınmanın ulusal ve uluslararası güvenliği nasıl ve hangi şartlarda etkileyeceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yüksek lisans tez danışmanlığını üstlenerek çalışmalarımı yönlendiren, hocam Doç. Dr. Gökhan KOÇER'e teşekkür ederim. Titizlikle konuya eğilmemde büyük katkıları olan ve anlayışlarından ötürü hocam Prof. Dr. Hayati AKTAŞ'a, Prof. Dr. Mohammed ARAFAT'a, Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERKAN'a, Doç. Dr. Yusuf AKSAR'a ve Doç. Dr. Yusuf ŞAHİN ve tezin her aşamasında değerlendirmeleri ve kaynak konusundaki yardımlarından dolayı teze katkıda bulunan, Öğr. Gör. Fatma AKKAN GÜNGÖR'e ve Arş. Gör. Alper TOLGA BULUT'a teşekkür ederim.

Ayrıca, tezin her aşamasında desteği ve özverisiyle katkıda bulunan eşim Burhan EMİNOĞLU'na, kızlarım Çağla ve Melisa'ya, her konuda hiçbir zaman desteklerini, şefkatlerini ve özverilerini üzerimden eksik etmeyen babam Prof. Dr. Güner Kemal ÖZGÜR'e ve annem Huri ÖZGÜR'e teşekkür ederim.

Trabzon, Temmuz 2009

Ayça EMİNOĞLU

01. İçindekiler

	<u>Sayfa Nr.</u>
0. SUNUŞ	III
00. Önsöz	III
01. İçindekiler	IV
02. Özet	VII
03. Summary	VIII
04. Tablolar Listesi	IX
05. Şekiller Listesi	X
06. Kısaltmalar Listesi	XI
GİRİŞ	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YENİ GÜVENLİK KAVRAMI	3-33
10. Güvenlik Kavramına Giriş	3
100. Güvenlik Kavramı	3
1000. Ulusal Güvenlik	5
1001. Uluslararası Güvenlik	6
101. Güvenliğin Temel Özellikleri	7
102. Güvenlik Teorileri	12
1020. İdealizm	12
1021. Realizm	14
1022. Neorealizm	17
1023. Liberalizm	20
1024. Neoliberalizm	24
1025. Plüralizm	26

1026. Konstrüktivizm	28
11. Yeni Güvenlik Kavramı.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESEL ISINMA VE TEORİK ÇERÇEVE.....	34-57
20. Küresel Isınma Kavramı	34
200. Küresel Isınmanın Nedenleri.....	35
2001. Küresel Isınma Ve Küresel İklim Değişikliği	38
201. Küresel İklim Değişikliği Ve İşaretleri Ve Etkileri	39
2010. Havaların Isınması	39
2011. Şiddetli Hava Olayları	40
2012. Deniz Suyu Seviyelerinin Yükselmesi	40
2013. Taze Su Kaynakları.....	42
2014. Hava Kirliliği	42
2015. Salgın Hastalıklar.....	42
2016. Tarım.....	43
2017. Doğal Ekosistemin Tahribi	43
21. İklim Değişikliği Konusunda Uluslararası Alanda Yapılan Çalışmalar:	44
210. Kyoto Protokolü	49
211. Kyoto Protokolü'nden Sonraki Gelişmeler	53
22. Türkiye'de Küresel İklim Değişikliği Hakkında Yapılan Çalışmalar	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESEL ISINMA VE GÜVENLİK	58-84
30. Küresel Isınmanın Güvenlik Kavramına Etkisi	59
31. Küresel Isınmadan En Fazla Etkilenmesi Beklenen Coğrafyalar	72
310. Afrika	72
311. Orta Doğu Bölgesi.....	74
312. Güney Asya:	75
313. Orta Asya	75
314. Latin Amerika, Orta Amerika ve Karayipler	76

315. Kuzey Kutbu	77
316. Çin	78
317. Türkiye	79
32. İklim Değişikliği Kaynaklı Çıkarılabilecek Çatışma Türleri:	80
320. Devletler Arasında Meydana Gelebilecek “Basit-Kıtlık Çatışmaları”	81
321. Nüfus Hareketleri ve “Grup-Kimlik Çatışmaları”	82
322. Ekonomik Yoksunluk, Kurumsal Bozulma ve “İç Savaşlar”	82
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	85-87
YARARLANILAN KAYNAKLAR	88-97
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Güvenlik kavramı, insanoğlunun varoluşu ile başlamış olup, dünya üzerindeki oluşumlar, dengeler ve değişimlerle birlikte biçimlenmiştir. Soğuk Savaş döneminde, ulusal güvenliğin ağırlıklı olduğu ve güvenlik kavramının yalnızca askeri terimlerle ifade bulunduğu görülmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, güvenlik, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik kavramları, içerik ve anlamlarına bakımından yeniden biçimlenmeye başlamıştır. Daha önceleri yalnızca askeri güç ile tanımlanan ya da ölçülen bu kavram, yeni oluşumların da etkisiyle birlikte, yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Ulusal güvenlik anlayışı yerine, daha çok uluslararası boyutta bir güvenliğin sağlanması gerektiği, birçok alanda görüş birliği sağlamıştır. Daha önceleri tehdit olarak algılanan birçok kavram bu dönemde etkisini kaybederken, tehdit olarak algılanan yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Çevre sorunları, küresel ısınma, göç, insan ticareti, etnik çatışmalar gibi konular da artık uluslararası güvenlik gündeminde yer almaya başlamıştır.

Genel olarak dünyanın her yerinde, sıcaklığın sistematik bir şekilde yükselmesi olarak tanımlanabilen küresel ısınmanın ve oluşturacağı etkilerin, ulusal ve uluslararası düzeyde güvenliği etkileyeceği ve bu etkiler sonucunda da birçok coğrafyanın bu durumdan etkileneceği gözlemlenmektedir. Isınmanın yaratacağı en büyük olgu olan çevresel bozulmayla birlikte, kaynak kıtlıkları, göçler, salgın hastalıklar, etnik çatışmalar, ekonomik yoksunluk ve bunların toplam bir sonucu olarak da, devlet içinde darbeye kadar uzanabilecek sonuçların, devletler arasında ise, büyük ölçüde kaynaklara sahip olmayı hedefleyen şiddet çatışmalarının yaşanması beklenebilir.

03. Summary

Security as a concept had been since the human being's existence and it has been taken form with the balances, changes and the formations in the world. In the Cold War era, security was defined within the military terms and focused on national security issues.

In the post Cold War era, concepts of security, national security and international security have changed with regard to their contents and meanings. According to these changes, there is a need emerged to change the definition of security concept. Earlier definition of security just based on the military terms, but with the emerging of new concepts and their effects, security term was redefined. Instead of national security understanding, there was a consensus in every field that there must be an international security provided in every field. Also the threat perceptions was changed. Earlier threats have lost their effects and new threat concepts emerged in this era. Such issues like environmental problems, global warming, migration, human trade and ethnic conflicts became an international security issue.

In general global warming was defined as the rising of temperatures systematically in all around the world. It was very clear that global warming and its consequences will effect many geographies on national and international security level. With the biggest fact of global warming, which is environmental degradation, the resource scarcities, infectious diseases, ethnic conflicts, migrations, economic deprivations will emerge. There would be coup de'tat in the state level and in the interstate level violence conflits may occur to possess the resources as a total consequence of these effects.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Sözleşme gereğince belirlenen Ek-I ülkeleri ve Ek-II ülkeleri.....	48
2	Kyoto Protokolü gereğince Ek-B’de yer alan ülkeler ve bu ülkelerin sera gazı indirimine ilişkin yükümlülükleri.....	50

05. Şekiller Listesi

<u>Şekil Nr</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr</u>
1	Dünyanın Isınması	35

06. Kısaltmalar Listesi

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
CFC	: Kloroflorokarbon
CH ₄	: Metan
CO	: Karbon Monoksit
CO ₂	: Karbon Dioksit
COP	: Conference of the Parties (Taraflar konferansı)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IPCC	: Intergovernmental Panel on Climate Change
İDÇS	: İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
N ₂ O	: Diazot Monoksit
O ₃	: Ozon
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development
OH	: Hidroksil
UNFCCC	: United Nations Framework Convention on Climate Change
UNCED	: United Nations Conference on Environment and Development
WMO	: World Meteorological Organisation

GİRİŞ

Güvenlik, hem uluslararası ilişkilerde, hem de Uluslararası İlişkiler disiplinde en fazla yer tutan kavramlardan birisidir. Güvenliğin içeriği, zamanla değişmiş olmasına karşın, kavram önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Geleneksel ya da modern, hangi biçimde tanımlanırsa tanımlansın, güvenlik, bir ülkenin varlığını sağlıklı bir biçimde devam ettirebilmesi için gerekli olan ulusal güç öğelerinin, ulusal politikalar ve stratejiler çerçevesinde kullanılmasını öngören bir kavramdır. Bu nedenle de güvenlik, “modası olmayan” bir kavram olduğu gibi, aynı zamanda da “modası geçmeyecek” bir kavramdır.

Zaman ve mekan, olguları ve dolayısıyla da kavramları değiştirir. Yaşamın temel olgularından biri olan güvenlik, tarih boyunca, önemli değişiklikler yaşamıştır. Bu bağlamda, güvenlik kavramı, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde çok boyutlu ve çok hacimli bir hale gelmiştir.

Küresel ısınma da, bugün hem ulusal, hem de uluslararası bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir. Genel olarak, dünyanın sistematik olarak ısınması biçiminde tanımlanan küresel ısınma ile birlikte, dünyanın birçok kesiminin tehdit altında kalması beklenmektedir. Bu anlamda, örneğin, buzulların erimesi sonucu deniz seviyelerinin yükselmesiyle, birçok ada ülkesinin ve kıyı ülkelerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması söz konusudur. Yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynakların azalmasının kaynak kıtlıklarına yol açması da olasıdır. Bu bağlamdaki en büyük sorunlardan birisi ise, su kıtlığı olarak görülmektedir. Öyle ki gelecek on yıllarda, su kıtlıkları kaynaklı savaşların çıkma olasılığı oldukça yüksek görülmektedir. Zira, insanların buldukları coğrafyalarda içecek ve kullanacak su bulamamaları durumunda, tarımsal faaliyetlerin azalması ya da yok olması, salgın hastalıkların meydana çıkması ve hatta insanların göç etmek zorunda kalmaları beklenmektedir. Burada bir ulusal güvenlik sorunu olarak başlayan küresel ısınma, daha sonraki aşamalarda uluslararası boyuta taşınabilecektir. Göç eden insanların gittikleri yerlerde yaşayacağı sorunlar, devletler arasında anlaşmazlıklara neden olabilecektir. Zira, göç veren ve göç alan ülkeler arasında gerginlik yaşanması ihtimali

yüksektir. Küresel ısınmadan ya da başka nedenlerden dolayı birçok ülkede salgın hastalıkların meydana çıkması ve göç yoluyla bu hastalıkların yayılma olasılığı da küçümsenmeyecek derecededir. Öte yandan, göç alan ülkelerde yaşanacak kaynak paylaşımı da sorun olabilecektir. Yerel halkın ve göçmenlerin, devletten beklentileri artacak ve devletlerin bu konuda yetersiz kalmaları durumunda da isyanlar çıkabilecektir. Etnik kökenli olmayıp daha sonraları etnik çatışmaya dönüşebilecek çatışma türlerinin de görülmesi muhtemeldir.

Öncelikle ulusal güvenliği etkileyecek olan küresel ısınma, daha sonra uluslararası güvenliği de derinden etkileyecek olup, ısınmaya karşı alınacak önlemlerin ve uygulamaların kesinlikle uluslararası ölçekte olması gerekmektedir. Bu konuda tam bir uluslararası işbirliği kaçınılmazdır. Çünkü küresel ısınmaya neden olan sera gazları, büyük oranda sanayi kaynaklıdır ve tüm ülkelerin sera gazı azaltımına gitmesi bir önkoşul olarak kabul edilmektedir. Bu konuda uluslararası alanda çalışma yapıldığı gibi birçok çalışma da halen sürdürülmektedir. Ancak tüm ülkeler bu uygulama aşamasında üzerlerine düşeni yerine getirmediği takdirde, yapılan çalışmaların ya da bir başka deyişle küresel ısınmayı önleme girişimlerinin bir anlamı olmayacaktır.

Bu çalışmanın temel sorunsalı ulusal ve uluslararası güvenlik açısından küresel ısınmanın olası etkileridir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde güvenlik kavramının tanımı yapılmış, uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik yaklaşımları ele alınmış, değişen ortama göre yeniden biçimlenen kavramın içeriği açıklanmıştır. İkinci bölümde, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin tanımları yapılmış, nedenlerine ve sonuçlarına değinilmiş, bu bağlamda uluslararası alanda yapılan girişimler ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, küresel ısınmanın ulusal ve uluslararası güvenliği nasıl ve ne biçimde etkilemesi beklendiği tartışılmış, ulusal ve uluslararası boyutta çıkabilecek çatışma türleri üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YENİ GÜVENLİK KAVRAMI

10. Güvenlik Kavramına Giriş

Güvenlik, sosyal bilimler çerçevesinde, bireylere, konulara, toplumsal gelenekler ile değişen tarihsel koşullara ve durumlara uyarlanan temel bir kavramdır. Güvenlik kavramı, barışla yakından ilgilidir ve ulus-devlet, devlet-üstü ve devlet-dışı aktörler için “olağanüstü önlemler” gerektiren bir değer ve hareket amacıdır (BRAUCH, 2008, p. 2).

Bu kavram, insanoğlunun varlığı ile başlamış olup dünya üzerindeki oluşumlar, dengeler ve değişimlere göre şekil kazanmıştır. Ayrıca, uluslararası ilişkiler alanında sistemin yapısını belirlemede önemli rol oynamaktadır ve devletler arasındaki ilişkiyi düzenleyen temel belirleyicidir. Bu bağlamda sürekli bir güvenliğin sağlanması birincil amaçtır (İZCİ, 1998, s. 403–404).

“Güvenlik” kavramı Batı geleneğinde, zihnin felsefi ve psikolojik durumunu ifade eden anlamında, ilk olarak Cicero ve Lucretius tarafından “securitas” olarak kullanılmış ve birinci yüzyıldan itibaren de “Pax Romana” bağlamında temel bir siyasal kavram olarak karşılık bulmuştur (BRAUCH, 2008, p. 2–3).

100. Güvenlik Kavramı

Buzan, güvenliği, özgürlüğün, mevcut ve olası tehditlerden korunması, devletlerin ve toplumların, düşman olarak nitelendirdikleri değişen güçlere karşı, bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini sürdürme yetenekleri olarak algılanması, olarak tanımlamaktadır (BUZAN, 1991, p. 432). Katzenstein, güvenliğin özetle maddesel kapasitelere odaklandığını ve devletlerin askeri güçlerinin kontrol ve kullanımı üzerinde gözlemlendiğini vurgulamaktadır (KATZENSTEIN, 1996, p. 9). Koladziej'e göre ise

güvenlik, politikanın bir çeşididir. Bütün güvenlik konuları güvenlik sorunudur, fakat tüm politik çatışmalar güvenlik konusu değildir. Güvenlik, aktörlerin birbirlerinden istediklerini elde etmek için kuvvet kullanmaları ya da tehdit etmeleri sonucu temel bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır (KOLADZIEJ, 2005, p. 22). Booth'da güvenliğin tanımını, uluslararası politikada, ulusların nasıl yaşamak istediklerini sağlayan araçsal bir değer olarak yapmaktadır. Ona göre bu, bireylerin ya da toplumsal bütünlerin, insan olmak hakkında farklı fikirler yaratabilmesi ve yaratamaması anlamına gelmektedir (BOOTH, 2005, p. 23).

Birçok akademisyen, güvenliğin rekabetçi bir kavram olduğu konusunda anlaşmıştır. Ancak, bağımsızlığın temel değerlere gelecek tehditleri içerdiği konusunda hemfikir olunsada öncelikli güvenliğin “birey güvenliği” mi, “ulusal güvenlik” mi yoksa “uluslararası güvenlik” mi olacağı konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Soğuk Savaş döneminde yazılanların birçoğu, o dönemde genel olarak askeri terimlerle tanımlanan güvenlik kavramının, ulusal güvenlik öncelikli olduğu düşüncesini belirtmektedir (BAYLISS, 2005, p. 300). Bununla birlikte Buzan, güvenlik kavramının askeri yönü kadar politik, toplumsal, ekonomik ve çevresel yönleri olduğunu da, genel olarak uluslararası dönemlerde tanımlayarak tartışmaktadır (BUZAN, 1983, p. 214).

Booth da güvenliği kısaca şu şekilde tanımlamaktadır: Güvenliği anlamak bireyler ve gruplar için kararlaştırılmış yaşamın içinde bulunmaya eşit olan güvensizlik ortamında bulunmakla başlar, güvenliği hayatta kalma ile eş anlamlı görmek bir kategori hatasıdır. Güvenlik her zaman göreceli bir kavramdır ve sübjektif olarak (güvende hissetmek) ve sübjektif olmayarak (güvende olmak) anlaşılabilir. Bu anlamda büyük politik bir sembolü temsil eden bir sözcük olup, etkili bir eleştiri değeri olmakla beraber güvenliğin politikaya ilişkin anlamı ne konservatif, ne de tarafsızdır ancak farklı politik teorilerin basit bir türevi olduğu söylenebilir (BOOTH, 2007, p. 110).

Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının esas olarak birkaç düzlemde ifade bulacağı ileri sürülmektedir. Bunlar, uluslararası sistemin bütünü yada bütününe yakınının güvenliği, coğrafi ya da işlevsel alt-sistemlerin, bölgelerin güvenliği, devletin güvenliği toplumun güvenliği, toplumsal alt-grupların güvenliği ve bireylerin güvenliğidir (DEDEOĞLU, 2003, s.12).

Bu tanımlar çerçevesinde, güvenlik, genel olarak, devletlerin varlıklarını sürdürebilme, bağımsızlık ve bütünlüklerini koruyabilme, kendilerini tehdit olarak nitelendirdikleri güç, gelişme ve kavramlardan korumak için kullandıkları bir savunma mekanizması olarak tanımlanabilir.

1000. Ulusal Güvenlik

Klasik anlamıyla ulusal güvenlik, devletin varlığını sürdürebilmesi için, ulusal ve uluslararası ortamdan kendisine yönelen tehditleri nasıl algıladığını ve yanıtladığını ifade etmektedir (KOÇER, 2005, s. 288). Ulusal güvenlik, kavram olarak I. Dünya Savaşı ile küresel bir boyut kazanmaya başlamış ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra akademik ve siyasal uluslararası politika ve dış politika tartışmalarında, daha çok üzerinde durulan bir kavram haline gelmiştir (YILMAZ, 2006, s. 237). Ulusal güvenlik kavramı, II. Dünya Savaşı döneminde “Amerika'nın dünyanın geri kalanıyla ilişkisini açıklamak için”, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde ortaya atılmıştır (BRAUCH, 2008, p. 4).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, güvenlik çalışmaları alanında devrim niteliğinde birtakım değişimler meydana gelmiştir. Öyle ki akademisyenler ve siyasetçiler geleneksel devlet merkezli yaklaşımdan uzaklaşarak daha geniş bir güvenlik kavramı anlayışına yönelmişlerdir. Daha radikal bir perspektif, güvenliğin, sadece devletleri değil, tüm insanlığı kapsaması gerektiğini ve devletlere yönelen askeri tehditlerin dışında zarar verebilecek kaynaklar üzerinde de odaklanması gerektiğini savunmaktadır. Bu radikal perspektife göre güvenlik, iki temel iddiaya dayanmaktadır. Birincisi, devletlerarası savaşın halen yaşanabileceği olasılığıdır ki, bugün dünyadaki en şiddetli çatışmalar da devletler arasında yaşanmaktadır. İkincisi, devletin vatandaşlarının güvenliğini sağlama, çevresel sorunlar, nüfus artışı, hastalık, kaynak kapasitesi, mülteci gibi askeri niteliği olmayan tehditleri aşmasıyla sağlanabilir (GRIFFITHS - O'CALLAGHAN, 2006, p. 290–291).

Ulusal güvenlik politikasının üç temel unsuru bulunmaktadır. Bunlar, ulusal güvenliğin sağlanması, ulusal hedeflere ulaşılması ve bu iki unsur için, iç, dış ve savunma hareket

tarzlarına ait esasların saptanmasıdır. Ulusal güvenlik politikalarının uygulanması çerçevesinde ulusal hedeflerin saptanması ve sağlanması için uygulanan yöntem temel olarak aşağıda sıralanan bir dizi faaliyeti gerektirmektedir (YILMAZ, 2008, s. 99–100).

İlk olarak, devletin varoluş nedenine ve bulunulan güvenlik ortamının koşullarına uygun olarak ulusal çıkar ve ulusal hedefler saptanmalıdır. Bu ulusal hedeflere ulaşmak, korumak ya da sürdürmek için gerekli ulusal politika belirlenmelidir. Üçüncü aşamada, Ulusal politikanın üst düzeydeki uygulama ilke ve yöntemlerini ortaya koyan ulusal strateji ortaya konmalı ve bu strateji hükümet düzeyinde topyekün stratejiye dönüştürülmelidir. Topyekün strateji ise, genel uygulama yöntemlerini, ara hedefleri ve önceliklerini, güç oluşturma ve kullanma konularını kapsayan askeri, siyasal, ekonomik, eğitim gibi stratejileri içeren ilgili bakanlıkların ve kurumların düzeyinde genel stratejiye dönüştürülmelidir. Bu genel strateji, ilgili bakanlıklar, komutanlıklar ve diğer kurumlar tarafından eylem/ operasyon/ hareket stratejilerine dönüştürülmelidir. Son aşamada ise, hedefe ulaşmak ya da ulaşılan hedefleri korumak amacıyla yapılan fiili uygulamaları kapsamaktadır. Bu uygulamalar, çeşitli güç vasıtalarının kullanılmasını gerektiren yöntemler, çeşitli askeri girişimler ya da diplomatik faaliyetler şeklinde olabilir.

1001. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası sistemdeki dengelerin değişmesiyle birlikte, ağırlıklı görüş olan ulusal güvenlik anlayışı yerine, uluslararası güvenlik anlayışı daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, güvenliğin tanımında ve kapsamında değişiklikler meydana gelmiştir. Morgenthau'ya göre uluslararası güvenlik sisteminde, güvenlik sorunu, artık ülkelerin sadece kendi sorunları olmayıp, ulusal gücün diğer unsurları tarafından da ele alınması gereken bir konudur. Güvenlik, bütün ülkelerin ilgilenmesi gereken bir konu haline gelmiştir. Bütün ülkelerin, kendi güvenlikleri tehlikeyeymiş gibi birbirlerinin güvenliğini ortak bir biçimde korumaları gerekmektedir (MORGENTHAU, 1970, s. 527).

20. yüzyılın başlarından beri ilgilenilen bir konu olan uluslararası güvenlik, çatışmanın en aza indirilmesi tartışmasının en popüler tartışma biçimi olmuştur. Bu konu altında devletler, dengeyi korumak için belirli kurallara ve normlara uymak ve gerektiğinde

saldırıyı durdurmak için bir takım halinde hareket etmek üzere anlaşmaktadırlar (TERRIFF VE DİĞERLERİ, 1999, p. 26).

Morgenthau'ya göre, uluslararası güvenliğin savaşı önleyecek bir tedbir olarak işleyebilmesi için üç varsayım gerçekleşmelidir: Birincisi, uluslararası sistem öyle bir üstün güce sahip olmalıdır ki, herhangi bir saldırgan ya da saldırganlar grubu, uluslararası sistem tarafından savunulan düzene karşı çıkmaya cesaret edemesin; ikincisi, sistemi kuracak olan devletler, savunacak oldukları güvenlik konusunda ortak bir kavramda birleşsinler; son olarak da bu devletler, çatışan siyasal çıkarlarından önce, “bütün üye devletlerin ortak güvenliği” terimiyle tanımlanan ortak çıkarı gözetmeye istekli bulunsunlar (MORGENTHAU, 1970, s. 527).

101. Güvenliğin Temel Özellikleri

Uluslararası alanda güvenlik, iki biçimde kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, ulus-devlet güvenlik anlayışıdır. İkincisi ise, sistemin bütününe yönelik güvenlik anlayışıdır. Bu durumda, birincisi bir ulus-devletin iktidarını, vatandaşlarının refah düzeyini, ülkesel varlığını koruma ve geliştirme anlamını taşıırken, ikincisi, hemen tüm devletlerin ortak olarak saydıkları durumların düzenlenmesi anlamını taşımaktadır. Bir devletin varlığını koruma ve sürdürme ve hatta genişletme amacının karşısına çıkan sorunlar ve ikili-üçlü ilişkilerle çözümleyebildiği ya da çözemediği (savaş-barış) her olgu ulusal güvenlik konusuna dahil olurken, çok sayıda ulus-devletin aynı zamanda karşısına çıkan benzer sorunlar, uluslararası güvenlik içinde değerlendirilmektedir (DEDEOĞLU, 2003, s. 49).

Ortada bulunan sorunların çözümü sırasında birçok devlet, işbirliği içindeyken barışçıl önlemler alma yoluna gitmeyebilirler. Sorunun çözümünde askeri yöntemler kullanılmış, taraflar zarar görmüş hatta bazı aktörler sistemden silinmiş dahi olsa, sorunu çözen ya da çözenler yeni kuralları belirlemektedirler. Bu kurallar uluslararası güvenlik kuralları olarak ilan edilir. Güvenlik normlarını hazırlayıp uygulamaya koyanlar ve uluslararası güvenlik tanımını bu yolla yapanlar, uluslararası güvenliğin de bekçisi olmaktadır (DEDEOĞLU, 2003, s. 50).

Sistemin dışında kalan, güvenlik koruyucu mekanizmalardan yararlanamadığı gibi, tehdit altında da kalmaktadır. Bu tür durumlardaki bir aktör, ya alternatif güvenlik oluşumlarını teşvik eder, ya da sistemden en çok zarar gören olmaktadır. Hangi biçimde gelişirse gelişsin, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik konularının bazı ortak özellikleri bulunmaktadır.

Güvenlik, güç ile birlikte düşünülen bir kavramdır. Öyle ki Nye, gücün yaşanmasının, tanımlanmasından ve ölçülmesinden daha kolay olduğunu belirtmiştir (NYE, 2005, s. 11). Gücü oluşturan özelliklerin bileşkesi, o aktörün varlığının amacını belirleyebildiği gibi, güvenlik araçlarını da belirlemektedir. Güvenlik sağlayıcı donanımları, ordu, istihbarat, iletişim olanakları, ekonomisi, coğrafyası, komşuları, istikrarlı/istikrarsız bölgelere yakınlığı, denizlerle çevrili olup olmaması, nüfus çokluğu, demografik özellikleri, doğal kaynaklara sahip olup olmaması gibi unsurları benzerleri ile karşılaştırarak tanımlamaktadır (DEDEOĞLU, 2003, s. 51).

Gücün ilişkisel yönü açısından iki kavram önem kazanmaktadır: Kontrol ve etki. Morgenthau gücü, insanın diğer insanların düşünce ve eylemleri üzerindeki kontrolü, Modelski ise, uluslararası eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli olan kaynakların kontrolü olarak görmektedir (SÖNMEZOĞLU, 2005, s. 174).

Uluslararası ilişkilerde devletlerin güce yaklaşımları ya onu korumak, ya artırmak ya da göstermek biçimindedir. Bunlar da statükoya, emperyalizme ve prestij politikalarına denk düşer. Denilebilir ki güç mücadeleleri son aşamada her zaman bir güç dengesine yol açmaktadır. Çünkü her koşulda bir güç anlayışının mutlak hakimiyeti olmayacağından, bu doğal olarak, varolan güçler arasında bir dengenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (TANRISEVER, 2006, s. 57).

Güç dengesi sözlük anlamıyla, bir devletin ya da devlet gruplarının, gücünün diğer dengeleyici devletlerin gücüyle kontrol edilmesidir (JACKSON - OWENS, 2006, p. 46). Uluslararası ilişkiler çalışmalarında hiçbir kavram bu kadar tartışılmamıştır. Bu kavram, birçok biçimde tanımlanmış olup, belirsiz bir fikir haline gelmiştir. Objektif ve tanımlayıcı olarak kullanıldığında bu terim, gücün devletler arasında eşit veya eşit olmayan göreceli paylaşımını ifade etmektedir. Geleneksel olarak, hiçbir devletin diğerlerinden üstün

olmadığı ilişkiler durumudur. Dengelenmeyen gücün tehlikeli olduğu varsayımına dayanarak bir güç dengesi sağlama politikasıdır (GRIFFITHS - O'CALLAGHAN, 2006, p. 12). Devletlerin gücü ve bunun öteki devletleri etkilemek için kullanma yeteneği görecelidir, yani, devletin gücü, öteki devletlerin gücü ve etkinliği ile karşılaştırıldığında bir anlam taşımaktadır. Devletlerin gücü göreceli olunca, bir devletin gücünde meydana gelen bir artış ister istemez diğer devletlerin gücünü azaltacaktır; her devlet sisteminde “güç dengesi” ilişkisine rastlanmasının nedeni budur (GÖNLÜBOL, 2000, s. 425).

Tüm güç dengesi sistemleri kaçınılmaz olarak ortak ortamlarda oluşmaktadır. Bunlar; birincisi egemen devletlerin çoğunluğunun herhangi bir yasal merkezi otorite tarafından zorlanmamış olması, ikincisi sürekli fakat kontrol edilen kıt kaynaklar ve çatışan değerler, üçüncüsü de potansiyel gücün, zenginliğin ve statünün, sistemi oluşturan siyasi aktörler arasındaki eşitsiz dağılımıdır (GRIFFITHS - O'CALLAGHAN, 2006, p. 13). Devletler arasında gücün dengelenmesi, ya ağır tarafın hafifletilmesi ya da hafif tarafa ağırlık kazandırılması ile olmaktadır. Güç dengesi mekanizması içerisinde yer alan ülkeler, birbirlerini dengelemek için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. Kısaca bu yöntemleri belirtmek gerekirse bunlardan ilki “böl ve yönet” diye bilinen yöntemdir. Bu yöntem, rakiplerini bölerek ya da onları bölünmüş durumda tutarak zayıf durumda bırakmak isteyen devletlerin izledikleri yoldur. İkinci bir yöntem ise “silahlanma”dır. Silahlanma, rekabet halindeki iki devletten her birini, dengeyi korumak için kendi olanakları ile yapacakları en doğal girişimlerden biridir. Fakat, böyle bir durumun silahlanma yarışına yol açacağı da kesindir (GÖNLÜBOL, 2000, s. 429). Üçüncü dengeleme yöntemi ise, “ittifaklar ve koalisyonların kurulmasıdır”. Tarih yönünden güç dengesinin başta gelen biçimi, öteki devletlerden soyutlanmış bulunan iki devlet arasındaki denge değil, bir devlet veya devletler ittifakı ile başka bir ittifak arasında görülen denge biçimidir (GÖNLÜBOL, 2000, s. 430).

Güç ve güvenlikle bağlantılı olarak ele alınması gereken bir diğer kavram da “güvenlik ikilemi”dir. Güvenlik ikilemi, uluslararası ilişkilerde göreceli olarak yeni bir kavramdır ve ilk olarak John Herz'in 1951'de yayınlanan *Political Realism and Political Idealism* (Politik Realizm ve Politik İdealizm) adlı çalışmasında kullanılmıştır (ROE, 1999, p. 183). Bu kavramın temel argümanı, anlaşmaların uygulanmasını sağlayacak bir uluslararası otoritenin bulunmadığı bir ortamda, devletler tarafından kendi güvenliklerini artırmak için

attıkları adımlar, diğer devletlerin güvenliklerini çoğu zaman kasıtsız ve beklenmedik bir biçimde azaltmaktadır. Her devlet kendini korumaya çalışmaktadır ki bu bazen diğerlerini tehdit edebilir. Bu tehditle yüz yüze gelindiği zaman, bir tepki olarak diğer devletler kendilerine müttefik kazanmaya çalışırlar ve askeri kapasitelerini artırma yoluna giderler ve karşılarındaki ilk devleti düşman olarak görürler (JERVIS, 2001, p. 36). Bir devletin kendi güvenliğini artırmak için savunma amacıyla agresif eylemde bulunması, otomatik olarak diğer devletlerin güvenliğini azaltacaktır ve böylece onlar da savunma amaçlı saldırgan tavırlara girişeceklerdir (RAY - KAARBO, 2002, p. 166).

Kavram olarak güvenlik ikilemi genellikle, anarşik bir sistemdeki güvenlik için kendi kendini bozguna uğratmayı belirten bir arayış olarak kullanılmaktadır. Bu teori, bir devletin diğerlerine saldırma isteği olmadığı zamanlarda bile, hiçbirinin bir diğerinin niyetinin barışçı olduğunu ya da öyle kalacağını bilmemesi durumunda savunma için güç biriktirme durumu olduğunu söylemektedir. Devletler birçok yolla güç biriktirebilmektedirler, bunların arasında en çok göze çarpan yöntemler, silahlanma, bölgesel büyüme ve ittifak oluşturmadır. Uluslararası güvenliğin bu “süper oyun” teorisi, çözümsel nedenlerden dolayı üç alt oyuna bölünebilmektedir; silahlanma oyunu, rakip oyunu ve ittifak oyunu. Genellikle, güvenlik ikilemi tartışmaları silahlanma oyunu ile örneklendirilmektedir. Silahlanma yarışı, aldatıcı güvenlik için bir rekabet örneği olarak görülmektedir (SNYDER, 1984, p. 461). Güvenlik ikilemi, rakipler arasında olduğu kadar müttefikler arasındaki ilişkilerde de meydana gelebilmektedir. Çok kutuplu bir sistemde, rakip ve müttefik ikilemi yaklaşık olarak eşit derecede önem taşımaktadır ve birbirine geçmiştir. Müttefik ikilemi çok kutuplu sistemde tek kutuplu sistemdekinden daha şiddetli biçimde görülmektedir çünkü karşılıklı yüksek bağımlılık makul yeniden sıraya koyma seçenekleri ile ortaya çıkmaktadır. Tek kutuplu sistemde daha az şiddetlidir, çünkü yalnız kalma riski düşüktür (SNYDER, 1984, p. 494).

Güç, güç dengesi ve güvenlikle bağlantılı olarak sistemde aktörler, bağımsızlık ve egemenliklerini koruyabilme ve sürdürebilmek için durumlarını saptamak zorundadırlar. Durumlarını tanımlayan aktörler, gereksinimlerini saptarlar. Gereksinimler vadeye göre hesaplanır. Gereksinimler, güç unsurlarını oluşturan temel özellikler ile doğru orantılıdır. Gereksinimlerin karşılaştırılması için kapasite artırımı yapılmalıdır. Bu da gereksinimlere ulaşabilirlik yeteneği ve rakiplerin davranışları ile doğru orantılıdır. Aktör, varlığını

koruma ve sürdürme faaliyetleri sırasında tehdit tanımlarını yapar. Tehdit genel olarak üç biçimde ortaya çıkar: Birincisi, eldekini yitirme riskidir. İkincisi, başka bir aktörün/aktörlerin elinde ya da etkisinde olanı ele geçirememesi ve/veya bir üçüncü güce kaptırma riskidir. Üçüncüsü, hiçbir aktörün tek başına neden olmadığı, bir tek aktörden bağımsız ve küresel tehditlerdir. Kimi zaman devletler çıkarlarını gerçekleştirmek ve diğer aktörler üzerinde egemenlik kurmak için sanal tehditler yaratarak ulusal ve uluslararası toplumları buna inandırma yolunu seçerler (DEDEOĞLU, 2003, s. 52).

Her aktör üç halkalı bir güvenlik sistemi kurmaktadır. Bunlar şu şekildedir; en iç halka, aktörün kendi iç güvenlik sistemidir. Bu, en sıkı halkadır. Bu halka, belirli bir rejimin, düzenin, siyasal iktidarın, sosyo-ekonomik sistemin devamının sağlandığı halkadır. Burada güvenlik tanımı siyasal iktidar tarafından belirlenir. Söz konusu halkanın hemen dışındaki ikinci halka, yakın çevre tehlike ve /veya güvenlik halkasıdır. Bir devletin çıkarlarını genişletmesi için en elverişli coğrafya, yakın coğrafyasıdır ve bu nedenle de ikinci sıklıktaki güvenlik/tehdit halkası burada oluşturulur. Hemen hemen her devletin, ikinci halka denen yakın coğrafyasında tarihsel olarak yaşanmış deneyimleri bulunmaktadır ve hemen her devlet fiziken yakın coğrafyasında genişleyip daralma eğilimi göstermiştir. Üçüncü ve en dıştaki halka ise küresel tehdit alanını oluşturur. İkinci halkanın dışındaki bölgesel savaş ve çatışmalar, küresel savaşlar, küresel ekonomik krizler, doğal çevrenin kirlenmesi, önemli uluslararası ticaret yollarının risk altına girmesi gibi bir çok alt başlık bir halkaya dahildir. Bazı bakımlardan ikinci halka ile üçüncü halka yer değiştirebilmektedir (DEDEOĞLU, 2003, s. 53).

Şüphesiz güç politikalarının altında yatan temel neden güvenlik gereksinimleridir. Bu ihtiyaçlar, korunma ve savunma gibi edilgen hususlar ile sınırlı değildir. Sadece ülke topraklarını savunmak değil ülkenin çıkarlarının maksimize edilmesi de bir güvenlik sorunudur. Devletler yalnızca çıkarlarını korumak değil, sağlamak için de proaktif güvenlik politikaları üretirler. Devlet politikalarını ve güvenlik sistemlerini reaktif ve proaktif olarak sınıflandırmanın temelinde birincisinin güvenlik endeksli olması diğerinin ise çıkar endeksli olması yatmaktadır (YILMAZ, 2008, s. 95–96).

102. Güvenlik Teorileri

Uluslararası ilişkilerde, uluslararası sistemi açıklayabilmek için tarih boyunca bir takım teoriler öne sürülmüştür. Bunların her biri uluslararası sistemin güvenlik kısmını kendi yöntemleriyle açıklamaya çalışmışlardır.

1020. İdealizm

İdealizm, uluslararası ilişkiler çalışmalarına I. Dünya Savaşı'nın sonunda girmiş ve 1930'ların sonuna kadar hakim teori olmuştur. Bazen ütopyizm olarak da isimlendirilen idealizm, liberal uluslararasılığın bir çeşididir aslında. Önemli liberal idealistler Immanuel Kant, Richard Cobden, John Hobson, Norman Angell, Alfred Zimmern ve Woodrow Wilson'dur (GRIFFITHS - O'CALLAGHAN, 2002, p. 148–149).

Aslında kendisini idealist olarak tanımlayan bir kesim bulunmamaktadır ve bu tanımlamalar realist akımın kendi karşıtlarını nitelenmek için kullandıkları bir kavramdır. Realistler, kendi görüşlerini netleştirip sistematikleştirirken, iki dünya savaşı arasındaki dönemin karşıt görüş ve yaklaşımlarını “idealizm”, “moralizm” ve “ütopyacılık” şeklinde nitelmişlerdir. Realizmin ütopyacı olarak tanımladığı idealist görüşlerin I. Dünya Savaşı sonrası koşulların ortaya çıkardığı ve savaşın yol açtığı felaketlerin yeniden yaşanmaması için pratiğe geçirilebilecek politikalar ve önlemlerin dile getirildiği bir atmosferde kök saldığı ve taraftar bulduğu görülmektedir (ARI, 2008, s. 105). İdealist eğilimlerin geliştiği 18.yy'da güvenlik, savaş durumunun reddi ile özdeş tutulmaktaydı. Böylece, savaş ve çatışmaya engel olabilecek öneriler geliştirilmeye başlanmış ve bu önerilerin tümü, devletin güvenliğinin uluslararası sistemin güvenliği ile birlikte ele alınabileceği düşüncesine oturmuştur. Daha çok statükonun korunması amacını taşıyan bu anlayış, aynı zamanda statükonun düzenlemesini de içermektedir (DEDEOĞLU, 2003, s. 31–32).

İdealist görüşler, çevrenin insan davranışını etkilediği dolayısıyla çevresel koşulların değiştirilmesi durumunda insan davranışının da değişebileceği şeklindeki, 18.yy aydınlanma döneminin varsayımlarını temel almaktadır. Bu açıdan realizmin tam tersine, idealizm insanın mükemmelliği ya da koşullarının iyileştirilmesiyle bunun sağlanabileceği varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası düzeyde de Milletler Cemiyeti ve

Birleşmiş Milletler (BM) gibi örgütlerin ve mekanizmaların kurulması ile çevresel koşulların değiştirilmesinin söz konusu olacağı kabul edilmiştir. Çünkü birtakım normlara işlerlik kazandırılması, siyasal davranışı yönlendirmek açısından da gereklidir. Bu görüşe göre aydın bir insan kararlarında daha rasyonel olacağından hem kamuoyunu hem de politikacıların eğitilmesi gerekmektedir. Temsili demokrasilerle yönetilen devletlerin çoğunlukta olduğu bir ortam barışçıl bir ortam olabilecektir. Bu anlayış, ulusların kendi kaderlerini tayin etme ilkesine dayanmaktadır. Çünkü insanlar kendi hükümetlerini seçmede özgür bırakıldıklarında, barışçıl bir dünya için gerekli olan temsili hükümet biçimi ortaya çıkacak ve barışın düzenin sağlanması konusunda gerekli uluslararası uyumun ve uzlaşmanın sağlanması zor olmayacaktır (ARI, 2008, s. 107).

Savaşa yol açan koşulların devletlerin birlikte davranmasıyla ortadan kalkacağı ana teması üzerine oturan idealizm, liberalizm ile beslenmiş, üniversiteler yoluyla işlenmiş ve yaygınlaştırılmıştır. İdealizm uluslararası kurum önermesi, evrensel normlara önem vermesi, yeni bir girişim başlatması ve uluslararası topluluk anlayışını işlemesi bakımından uluslararası güvenlik hareketlerine kaynaklık yapmıştır (DEDEOĞLU, 2003, s. 39).

İdealistlere göre insan, doğası itibarıyla iyi ve dolayısıyla karşılıklı yardıma ve işbirliğine yatkındır. İnsanların kötü davranış göstermesi, insanların kötülüğünden kaynaklanmamaktadır. Kötü kurumsal ve yapısal düzenlemeler, insanları bencil davranmaya ve diğerlerine zarar vermeye itmektir. Savaş kaçınılmaz bir şey olmadığı gibi, uluslararası yapının anarşik özelliğinin ortadan kaldırılması halinde savaş önlenebilir ya da azaltılabilir. Savaş ve adaletsizlik gibi uluslararası sorunların önlenmesi, bireysel girişimlerle mümkün olmayıp, kolektif ve çok taraflı girişimleri gerektirmektedir. Uluslararası toplumun, savaş ve benzeri sorunlara yol açan anarşi ortamını ortadan kaldırmak için kurumsallaşması gerekmektedir (ARI, 2008, s. 108).

İdealizmde barış ortamının sağladığı ekonomik, siyasal ve sosyal yararların neler olduğu sistematik bir biçimde belirtilmemiştir. Ancak, barış ortamı denen düzenin nasıl sağlanacağı dile getirilmiştir. İdealizm, barış ortamının uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlenmeyle mümkün olacağını ileri sürmektedir. Barışın düzenlenmesinin yanı sıra, korunmasına da hizmet edebilecek bir güvenlik gücü de öngörülmüştür (DEDEOĞLU, 2003, s. 41).

İdealizm ve liberalizm uluslararası literatürde sık sık birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar. Ancak aralarında bazı benzerlikler bulunurken farklılıklar da vardır. İdealistler, genelde devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ederken, liberallerin önemli bir kısmı, birey odaklı bir görüşü benimserler ve uluslararası ilişkileri de bu bağlamda plüralist, yani çok aktörlü bir etkileşim süreci olarak değerlendirirler. Ancak her iki yaklaşımın da ortak özelliği, uluslararası ilişkilere barış ve işbirliği süreci olarak bakmaları ve uluslararası hukuksal ve kurumsal yapıları da bunu sürdürmenin temel araçları olarak kabul etmeleridir (ARI, 2008, s. 107).

İdealizmin kurumsallaşmanın işbirliğini geliştireceği yolundaki önermesi, II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla başarısız olmuş ve II. Dünya Savaşı öncesinde idealizmin savunucusu olan bir devlete yani ABD'ye bu kez, çıkarlarını realizm ile ifadelendirme imkanı vermiştir (DEDEOĞLU, 2003, s. 43).

1021. Realizm

1940'dan 1970'lere kadarki çalışmaların ağırlık noktasını oluşturan klasik realist yaklaşımda güç kavramı ve bu bağlamda ulusal güç ve insan unsuru merkezi bir öneme sahip olmuştur. Realist paradigmaya siyasal realizm adı verilmiştir. Bu paradigmada gerek uluslararası çatışmaların sonucunun belirlenmesinde gerekse diğer devletlerin davranışlarını etkileme konusunda devletlerin sahip oldukları kapasiteler büyük bir önem taşımaktadır. Realist yaklaşımı benimseyen yazarlar her ne kadar devletin kapasitesi ile askeri gücünü özdeşleştirirler de genelde ulusal gücün öğelerinin askeri olmayan unsurları da kapsadığını kabul etmektedirler (ARI, 2004, s. 163).

Realizm, Soğuk Savaş döneminin hakim geleneksel teorisi olmuştur. Bu teori, uluslararası sorunları, çıkarıcı devletler arasındaki güç mücadelesi olarak betimlemektedir ve genellikle savaş ve çatışmanın yok edilmesi konusunda kötümserdir. Realizm, Soğuk Savaş yıllarına damgasını vurmuştur; çünkü savaş, ittifak, emperyalizm, işbirliği sürecindeki engellere ve diğer uluslararası olgulara basit, ancak güçlü açıklamalar getirmiştir (WALT, 2004, p. 5). Realist uluslararası ilişkiler anlayışına göre, dış politika, iç politikadan tamamen farklı bir siyaset ilişkisine dayanmaktadır. Uluslararası sistem

anarşiktir ve bu durum nedeniyle devletler iç yapıları ne kadar farklı olursa olsun, hepsi de dış politikaları ile güçlerini ve güvenliklerini artırmaya çalışırlar. Bu kavramsallaştırma ile siyasal realizmin uluslararası güvenlik kavramının gelişimi üzerinde çok önemli etkileri olmuştur. Bu şekilde realizm devletlerin iç ve dış siyaset alanları arasındaki sınırı iyice belirginleştirerek güvenlik konularını da diğer konular gibi kendi kuramsal çerçevesi içinde yeniden tanımlamıştır. Bu çerçeve içerisinde, toplumun bireylerin bütünü olarak düşünülmesiyle, realist uluslararası ilişkiler söylemi içinde devletlerin güvenlikleri, aynı zamanda bireylerin güvenliği olarak da düşünülmüştür (TANRISEVER, 2006, s. 109).

II. Dünya Savaşı sonrasındaki realizm, bir anlamda iki savaş arası dönemdeki düzenlemelerin başarısızlığına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1940, 1950 ve 1960'lı yıllarda Carr ve Morgenthau'nun çalışmaları önemli olarak kabul edilmektedir. Bu konuda çalışma yapan diğer isimler Nicholas Spykman, Reinhard Niebuhr, Arnold Wolfers, Walter Lipmann, John Herz, Hedley Bull, Raymond Aron, ve Martin Wight'dır. Hepsinin ortak yönü uluslararası ilişkilerin anlaşılması için güç politikası ve güç unsuru üzerinde durulması gerektiğidir (ARI, 2004, s. 163).

Temel realist fikirler ve varsayımlar, insan tabiatının karamsar yapısı, uluslararası ilişkilerin ister istemez çatışmacı ve bu uluslararası çatışmaların, eninde sonunda savaşla çözümleneceği inancı ve ulusal güvenlik değerlerinin ve devletin devamlılığının fazlaca dikkate alınmasıdır. Bu fikirler ve varsayımlar, geçmişte ve günümüzde, bir çok ileri gelen realist uluslararası ilişkiler teorisyenlerini yönlendirmiştir (JACKSON - SORENSEN, 2003, p. 68). Thucydides, Machiavelli ve Hobbes önde gelen klasik realistlerdir ve bunlar gücün amacının, anlamının ve kullanımının, siyasal eyleme önceden yerleşmiş olduğuna inanmaktadırlar. Bu nedenle uluslararası politika, "güç politikası" olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası politika, devletler arasında bir rekabet, çatışma ve savaş arenasıdır. Dünya politikasındaki en önemli devletler büyük güçlerdir. Uluslararası ilişkiler realistler tarafından temelde büyük güçler arasındaki hakimiyet ve güvenlik mücadelesi olarak anlaşılmaktadır (JACKSON - SORENSEN, 2003, p. 68).

Realistlere göre, uluslararası ilişkilerin ana gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır. Siyasal ve askeri konuları en önemli konular olarak gören realistlere göre devletler ulusal çıkarı maksimum kılmak için çaba gösterirler. Realistler tarafından

devletin varlığını sürdürmeye ilişkin olan ulusal güvenlik konusu yüksek politika (high politics) olarak; ticari, mali, parasal ve sağlıkla ilgili konular ise alçak politika (low politics) olarak nitelenmektedir. Realistlere göre, devletlerin amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanacakları temel unsur güçtür. Bu nedenle, genelde realistler için güç mücadelesi, uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır (Arı, 2004, s. 167).

Thucydides, Peloponezya Savaşları adlı çalışmasıyla realist literatüre yaptığı katkıyla realist okulun ilk mensubu olarak kabul edilmektedir. Sparta ile Atina arasında yirmi beş yıl süren savaşın yirmi bir yılının ele alındığı çalışması, askeri ve siyasi güç mücadelesinin en iyi yansıtıldığı ilk örnek çalışma niteliğindedir (ARI, 2004, s. 177). Machiavelli, realist ilkelerin oluşumuna önemli katkılar sağlarken, devletlerin başlıca dış politika amaçlarını tanımlarken, güvenlik kavramına da açıklık getirmiştir. O'na göre devletin varlığını sürdürmesi ve koruması ile “güç” olgusu arasında doğrudan ve simetrik bir ilişki söz konusudur. Uluslararası sistem, devletlerin sürekli rekabetine dayanan bir çıkar çatışması ortamıdır ve dolayısıyla kaotiktir. Yani, tüm devletler birbirleri için birer tehdit durumundadır. Machiavelli, devletin güvenliğinin iyi bir yönetimle örtüştüğünü savunmaktadır. Yönetim iyi gerçekleştiğinde, devlet güvenliğini sağlamış olacaktır. Devletin iyi yönetilebilmesi için yasalara ihtiyaç duyulmaktadır. Yasaların iyi işleyebilmesi de ancak iyi bir orduyla mümkündür. Yasanın teminatı ordudur. Machiavelli, her devletin farklı içsel özelliklere sahip olduğunu ve birbirlerine de büyük ölçüde bağımlı olduklarını vurgulamıştır. Realist yaklaşımın ilk önermelerini taşıyan bu anlayışa göre, devletler arasındaki rekabet onları zorunlu olarak çatışmaya sürüklemekte ve çatışma da tarafların ısrarla birbirlerini bastırma faaliyeti anlamına gelmektedir. Her devlet güvenliğini karşı tarafı bastırma biçiminde ve karşıdan gelen baskılara direnme biçiminde algılamaktadır (DEDEOĞLU, 2003, s. 28–29).

Thomas Hobbes'un ünlü eseri Leviathan siyaset alanında ilk genel teori olarak kabul edilmektedir (ARI, 2004, s. 180). Bu eserinde Hobbes, insan davranışlarından yola çıkarak uluslararası sistemi değerlendirmiştir. Eşitliği güvensizliğin temel nedeni, güvensizliği de çatışmanın temel nedeni olarak görmektedir. Aktörler, görece eşit olduklarında birbirlerine karşı güvensizlikleri artmaktadır. Çünkü bunlar benzer amaçlara sahip olmakta ve bir süre sonra çıkar çatışmasına girmektedirler. Dolayısıyla, eşitlik güvensizliğin temel nedenini

oluşturmaktadır. Hobbes, savaşı doğal bir durum olarak kabul etmektedir, başka bir deyişle savunma söz konusu olduğunda savaş kaçınılmazdır ve bu tür bir savaş da toplumun bekası için doğal kabul edilmektedir (DEDEOĞLU, 2003, s. 31).

Bir diğer realist olan Morgenthau'ya göre realizmin altı temel ilkesinden birkaçı şunlardır: Bunlardan birincisi, realizme göre toplum gibi, siyasetin de, kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarca yönetildiğine inanılmasıdır. İkincisi, uluslararası politika denilen geniş alanda realizme yolunu bulmakta yardım eden en önemli dönüm noktası ise güç terimi ile ifade edilen çıkar kavramıdır. Üçüncüsü, realizm en temel kavramı olan güç şeklinde tanımlanan çıkar kavramını hiç değişmeyen ve sabit bir anlam içinde hapsedme niyetinde değildir ve böyle bir görüş taşımaz. Çıkar fikri gerçekten de politikanın özüdür ve zaman ve yere bağlı değildir; onlardan etkilenmez. Realistlerin diğer düşünce ekollerinden ayrıldığı nokta, çağdaş dünyanın nasıl dönüştürüleceğine ilişkin esas ana soruna gelindiği noktadır. Realistlerin inancı bu dönüşümün geçmişe bugünkü biçimini vermiş bulunan ve geleceği de biçimlendirecek olan temel güçlerin çok başarılı bir şekilde yönetilebilmesine bağlı bulunduğuudur (MORGENTHAU, 1970, s. 2–11).

Edward H. Carr'ın, "Twenty Years Crisis: 1919–1939" adlı eseri uluslararası ilişkiler alanında temel klasikler arasına girmiş bir çalışmadır. Bu çalışmasında Carr, savaşın kişisel nedenleri üzerinde durmak yerine, genel bir kritiğini yaparak daha belirgin nedenler üzerinde durmayı tercih etmiştir. Diğer realist yazarlar gibi o da güç unsurunun önemi üzerinde durmaktadır (Viotti ve Kauppi'den aktaran ARI, 2004, s. 185). Carr, uluslararası alandaki rekabetin aktörünü devlet olarak tanımlamış ve devletlerin çıkarlarının birbirleri ile uyuşmadığını savunmuştur. İç ve dış güvenliğin sağlanması amacıyla oluşturulmuş devlet aygıtı, iktidar ve egemenlik olgularının pekiştirilmesine hizmet etmekte ve bu haliyle de bizzat çatışmalara, yani güvensiz ortama yol açmaktadır (DEDEOĞLU, 2003, s. 38).

1022. Neorealizm

İki kutuplu uluslararası sistemin yumuşamaya başladığı dönemde etkili olmaya başlayan bir diğer yaklaşım da neorealist yaklaşımdır. Neorealizm, uluslararası sistemi devletlerin dış politika toplamları olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, güç sağlamak, bir

devletin temel amacı değil, aracıdır. Fakat yine de devletin temel amacı güvenliği sağlamaktır. Uluslararası sistem aktörlerin çıkarları uyuşmadığı için anarşiktir. Devletler bir uluslararası güvenlik sistemi kurmak isteseler bile, sistem anarşik olduğundan bunu yapamazlar (DEDEOĞLU, 2003, s. 45–46).

Neorealizmin en önemli ismi hiç şüphesiz Kenneth Waltz'dır. Waltz, klasik ve neoklasik realizmin bazı unsurlarını başlangıç noktası olarak almaktadır (bağımsız devletlerin var olması ve anarşik bir uluslararası sistemde bulunması). Morgenthau'nun aksine Waltz, insan doğasını dikkate almamış ve devlet idaresinin etiğini yok saymıştır. Waltz'ın "Theory of International Politics" (Uluslararası Politika) adlı eseri, uluslararası siyasal sisteme bilimsel bir açıklama bulmaya çalışmıştır. Neorealizme göre, sistemin yapısı ya da kısmen güç dağılımı, merkezi analitik odak noktasıdır. Aktörlerin fazla önemi yoktur, çünkü, yapılar onların belirli biçimlerde hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır. Yapılar az ya da çok olayları belirlemektedir (JACKSON - SORENSEN, 2003, p. 84).

Waltz'ın yapısal realizm teorisi, neorealizmin yalnızca bir versiyonudur. Joseph Grieco tarafından bilimsel katkıda bulunulan ikinci grup neorealistler, Waltz'un fikirleriyle, Morgenthau, Aron, Hoffmann ve Gilpin gibi geleneksel realistlerin fikirlerini modern bir realist profil ya da daha güncel bir realist profil oluşturmak için birleştirmişlerdir. Neorealizmin üçüncü bir versiyonu ise, güvenlik çalışmaları içerisinde görülmektedir (LAMY, 2006, p. 210). Bu üçüncü versiyonun içerisinde neorealizm, saldırgan (offensive) neorealizm ve savunmacı (defensive) neorealizm olarak ikiye ayrılmaktadır. Saldırgan neorealistler, Waltz'ın çoğu fikirlerini ve klasik realistlerin birçok fikrini benimser gözükmektedirler. Güvenlik çalışmaları içerisinde bir saldırgan neorealist olan John Mersheimer, devletler için en önemli olgunun göreceli güç ya da mutlak olmayan güç olduğunu savunmaktadır. Devlet liderlerinin güvenlik politikalarını kendi potansiyel düşmanlarını zayıflatmak ve diğerlerine göre göreceli gücünü artırmak olduğunu belirtmiştir. Saldırgan neorealistlere göre, uluslararası ilişkiler, bir " mahkumun ikilemi" modelidir¹. Bulduğumuz küreselleşme çağında, devletlerin amaç uyuşmazlığı ve

¹ "Mahkumun ikilemi modeli", tarafların karşılıklı istenmeyen bir durumdan kaçınmaları için işbirliği yapmaları gerekmele beraber aralarında iletişim olmadığından diğerine güvenmeleri ve işbirliğinden kaçınabileceği riskini göze almaları gerekmektedir. Sıfır toplamlı olmayan oyunlardan olan "mahkumun ikilemi" modelinde oyunun olası tüm stratejilerinde taraflar birlikte kazanabilecekleri ya da kaybedebilecekleri gibi taraflardan biri için kayıp diğeri için kazanç anlamına geldiğinden sıfır toplamlıya dönüşebilmektedir. Bu modelde genellikle oyuncuların daha önce birbirlerini tanımadıkları, birbirlerinin

çıkarları, anarşik sistemin rekabetçi yapısını artırmakta ve çatışmayı işbirliği kadar kaçınılmaz hale getirmektedir. Savunmacı (defensive) neorealist olan Robert Jervis ve Jack Snyder, askeri gücün zafer ya da genişleme için kullanımının bir güvenlik stratejisi olduğunu iddia etmektedirler. Savunmacı neorealistler bazen neoliberaler ile karıştırılmaktadırlar. Onlar bir neoliberal iddia olan savaşın, güvenlik ikilemini azaltan ve katılımcı devletlere karşılıklı güvenlik sağlayan güvenlik kurumları oluşturularak engellenebileceği düşüncesine sıcak bakmalarına karşın bu kurumların savaşları önleyebilecek en etkili yol olmadığını savunmaktadırlar. Savunmacı neorealistlerin birçoğu, çatışmanın bazı durumlarda kaçınılmaz olduğunu savunmaktadırlar. Birincisi, saldırgan ve yayılcı devletler vardır ve bunlar dünya düzenini tehdit etmektedirler ve ikincisi, bazı devletlerin kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken, diğerleriyle çatışmaya girmeleri kaçınılmazdır. Bu noktada savunmacı neorealistler, saldırgan neorealistlerin bazı kötümser düşüncelerini paylaşmaktadırlar (LAMY, 2006, p. 210–211).

Neorealizm ile klasik realizmin güvenlik kavramına yaklaşımlarında bazı benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Klasik realizm insan doğasından hareketle devletin güç peşinde koşmasından kaynaklanan güç mücadelesi üzerinde dururken, neorealizm ise uluslararası yapıdaki anarşi olgusu üzerinde durmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik yapısının oluşturduğu korku ve güvensizlik, uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Güç unsuru hem klasik realizmde hem de neorealizmde ana unsur olmaya devam etmektedir. Klasik realistler de neorealistler gibi, yapısal anarşi ya da sorunların çözümünü sağlayacak “merkezi bir otoritenin yokluğu” üzerinde durmakla birlikte bunu bir sonuç olarak değerlendirerek devletlerin dış politikası üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu üzerinde durmamaktadır. Oysa neorealistler, anarşi olgusuna bir neden olarak bakarak devletlerin dış politikasını açıklamada önemli bir başlangıç noktası olduğunu kabul etmektedirler. Buradan yola çıkarak güvenlik ikilemi ve kendine güvenme kavramları üzerinde duran neorealistlere göre, herhangi bir devletin güvenliğini sağlamaya dönük faaliyetleri mevcut

geçmişleri hakkında hiçbir şey bilmedikleri, daha sonra da görüşmeyecekleri, aralarında haberleşmenin ve güvenin bulunmadığı ve oyunun bir defa oynandığı ve tekrar edilmeyeceği varsayılmaktadır. Oysa oyuncuların aynı sosyal çevreye ait olmaları ve oyunun daha sonra tekrar edileceğini bilmeleri halinde tarafların tutumları farklı olabilir. Taraflar ileride işbirliği olanağının söz konusu olabileceğini göz önünde bulundurarak işbirliğini tercih edebilirler ya da rakibin işbirliğine yatkın biri olduğunun bilinmesi halinde de işbirliğinin tercih edilmesi olasılığı yüksektir. Aynı şekilde rakibin işbirliği yerine kısa vadeli çıkarlarını düşünen biri olarak bilinmesi işbirliği olasılığını ortadan kaldıracı bir faktördür. Ayrıca oyuncunun içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal çevresinin onu işbirliğine zorluyor olması, diğer tarafın stratejisini belirlemede önemli bir unsurdur (ARI, 2004, s. 259-263).

ya da potansiyel düşmanlarının güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. Bir devletin mutlak güvenlik içinde olması, diğer devletlerin mutlak güvensizliği anlamına gelmekte ve bu durum diğer devletleri silahlanmaya veya başka türlü düşmanca davranışlara itmektir (ARI, 2004, s. 197–198).

Neorealizm, uluslararası çatışmaları ve savaşları analiz ederken belirgin bir biçimde yapı ve sistem üzerine odaklanmaktadır. Özellikle uluslararası yapıda egemen olan anarşinin devletlerde güvensizliğe yol açtığı belirtilmekte; savaş ve çatışma ise güvenlik ikilemi kavramı ile açıklanmaktadır (ARI, 2004, s. 199). Denilebilir ki, neorealizmin varsayımları kabul edildiğinde, uluslararası güç mücadelesi, kendine güven ve güvensizlik temel kavramlar olmaktadır.

1023. Liberalizm

Liberalizm, belli bir amaç ve idealleri olan bir siyasal düşünce geleneğini temsil etmektedir. Klasik liberal düşünce, eşitlik, rasyonellik, özgürlük ve mülkiyet kavramları üzerine inşa edilmiştir. Aslında bu düşünce, aydınlanma çağı filozoflarının temel felsefelerini oluşturmuştur. Locke, Hume, Smith, Montesquieu, Voltaire ve Kant bu döneme damgasını vuran bilim adamları arasında yer almaktadır. Bu dönem filozoflarının ortak özelliği insan karakterinin doğuştan olumlu olduğuna ve eğitilebileceğine inanmalarıdır. Özgürlük anlayışı kendini önce politik alanda daha sonra ekonomik alanda göstermiştir (ARI, 2004, s. 355).

Realizme yönelen en önemli meydan okuyuş, liberal teorilerin geniş kapsamından gelmiştir. Liberal düşüncenin bir tarafı ekonomik bağımlılığın, devletleri birbirlerine karşı kuvvet kullanmaktan vazgeçireceğini savunmaktadır. Çünkü, savaş birbirlerinin refah düzeyini tehdit edecektir. İkinci olarak Başkan Woodrow Wilson, demokratik devletlerin, doğal olarak, otoriter devletlere göre daha barışçı oldukları iddiasına dayanarak, demokrasinin yayılmasını dünya barışının anahtarı olarak görmüştür (WALT, 1998, p. 32).

20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, devletler ve toplumlar arasındaki karşılıklı dayanışma artmıştır. Liberalizme göre, birbirlerine bağlı oldukları durumlar temel olarak değişmiştir. Karşılıklı bağımlılık, devletlerin ve kaderlerinin birbirleriyle bağlantılı olması anlamına gelmektedir. Bir devletin içinde olanların başka bir devletin içinde olanlara

önemli etkileri bulunmaktadır ve bu devletlerin diğer devletlerle ilişkilerini etkilemektedir. Liberalizme göre karmaşık karşılıklı bağımlılık, küresel politikanın egemen özelliği haline gelmiştir. Karmaşık karşılıklı bağımlılığın üç belirgin özelliği bulunmaktadır. Bunlar çok yönlü kanallar, çok yönlü konular ve askeri gücün kullanım ve etkisindeki azalma olarak belirtilmektedir.

İlk olarak, uluslararası politikada çeşitli aktörler arasında karmaşık bağımlılığı oluşturan çok taraflı ilişkiler bulunmaktadır. Realizm, devletleri tek önemli aktör olarak görürken, uluslararası politika, gerçekten devletten devlete ilişkilere hapsolmuş durumdadır. Liberalizm, bu devletlerarası ilişkilerin önemli olduğunu inkar etmemesine rağmen, devletlerin küresel politikadaki tek önemli aktör olmadığını öngörmektedir. Liberalizme göre, devlet dışı aktörler dünya sahnesini devletlerle paylaşmaktadır. Hükümet dışı örgütler de devlet sınırlarının ötesinde rol alan aktörlerdir. Bunlar çokuluslu şirketleri de kapsamaktadır. Ayrıca, üyeleri devletler olan hükümetlerarası örgütler de bu kapsam dahilinde bulunmaktadır. Örneğin NATO, BM, Avrupa Birliği(AB). Hükümetlerarası ve Hükümetlerdışı örgütlerin her ikisi de küresel politikada, bağımsız olarak işlevlerini sürdürmektedirler.

Karşılıklı bağımlılığın ikinci özelliği de, çeşitli küresel aktörlerin çıkarları doğrultusunda, sadece askeri güvenliği kapsamayan, çok taraflı konulardır. Ekonomik, ideolojik, dini ve kültürel konular, küresel gündemin konularını oluşturmaktadır. Ayrıca realizmin varsaydığı gibi güvenlik, gündeme hakim değildir. Realizmin tamamen iç politika ya da devletin içinde yer aldığı düşünüldüğü konular da uluslararası politikayla bütünleşmiş durumdadır. Örneğin, çevresel düzenlemeler bir devlet tarafından vatandaşlarının sağlığı için uygulanabilir, fakat aynı zamanda bu durumdan dolayı, ülkenin ithalatı bu düzenlemelerle karşı karşıya gelirse, bu ülkenin ticari ortaklarını da etkileyecektir. Bu yolla çok taraflı ilişkiler, devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık ve çok yönlü konular nedeniyle iç politika, otomatik olarak dış politika haline dönüşecektir.

Karşılıklı bağımlılığın üçüncü özelliği ise, askeri gücün geçmişte olduğu kadar etkili ve sık kullanılan bir yöntem olmadığıdır. Devletleri ve devletdışı aktörleri ilgilendiren konuların birçoğu, kendilerini askeri çözümlere yönlendirmemektedir. Örneğin, askeri müdahale yoluyla ya da bir nükleer bombanın patlatılmasıyla çevresel problemlerin

çözümü zordur. Bu tür eylemler, problemi sadece daha kötü hale getirir. Bu bağlamda, karşılıklı bağımlılık, devletlerin kendi askeri güçlerini kullanmalarını engellemek anlamına gelir, çünkü bu gücün kullanılması, sadece devletlerin ve diğer aktörlerin çok yönlü çıkarlarına zarar vermektedir.

Karşılıklı bağımlılığın bu üç unsuru, liberalizme, küresel politikada, realizmin öngördüğünden daha fazla işbirliği beklediği anlamını yüklemektedir. Bu da iki argüman arasındaki kilit ayırım noktasıdır. Liberaller, çatışmanın olabileceğini inkar etmezken işbirliğinin bir norm olduğunu iddia etmektedirler. Liberaller, devletlerin barış içinde ticaret yapabilecekleri, saldırmazlık paktları imzalayabilecekleri, askeri sorumlulukları paylaşabilecekleri, bazılarının küçük askeri birliklere sahip olurken, bazılarının da hiç askeri gücünün olamayabileceği (örneğin Kosta Rika) ve bazı yüzyıllara dayanan askeri rekabetlerin zamanla askeri ve ekonomik işbirliğine dönüşebileceği noktasına dikkat çekmektedirler (Fransa ve Almanya gibi) (RAY - KAARBO, 2005, p. 7,9,10).

Liberal düşünürler, genelde savaşların artık zamanla azalmakta olduğunu kabul etmektedirler. Bu durumda rol oynayan etkenler, Viotti ve Kauppi'ye göre esas olarak dört ana noktada toplanmaktadır. Birincisi, "ticari liberalizm" in ve buna bağlı olarak uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesi, devletlerin savaşa başvurmasının maliyetini katlanılamaz hale getirmiştir. Ekonomik karşılıklı bağımlılığın artması nedeniyle, savaşın bu ilişkilere zarar vermesi ya da ortadan kaldıracak olması, devletlerin savaştan kaçınmasına yol açmaktadır. İkincisi, "demokratik liberalizm" in gelişmesine paralel olarak liberal demokratik sistemlerin de artması savaşı ve barışı sadece bir ülkedeki siyasi ve askeri seçkinlerin karar verdiği bir iş olmaktan çıkarmıştır. Artık siyasal liderler bu konulara karşı duyarlı olan kamuoyunun kaygılarını dikkate almak zorundadır. Dolayısıyla, kamuoyunun savaş karşıtı içinde bir tutum içinde olması, karar vericileri etkilemektedir. Üçüncü olarak "düzenleyici liberalizm" olarak ifade edilen ve oyunun kuralları anlamına gelen uluslararası hukukun ve uluslararası örgütlerin yararına herkesin inanmaya başlaması, anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözülmeye yönelik uygulamaları teşvik etmesi ve global işbirliğinin artması da savaş olgusunu azaltıcı önemli bir işleve sahip olmuştur. Sonuncusu ise savaşların acı tecrübelerini ve ağır maliyetini yaşayarak öğrenen Batı toplumunun savaş karşıtı bir tutum içinde olmasıdır (ARI, 2004, s. 377).

Doyle tarafından, liberal devletlerin, uluslararası ilişkilerde savaş ve barış karşısındaki tutumları üç ana görüşe dayandırılmaktadır. Bunlar Schumpeter'in "liberal pasifizizm", Machiavelli'nin "liberal emperyalizm" ve Kant'ın "liberal uluslararasıılık" anlayışlarıdır. Schumpeter ise, liberal kurumların ve ilkelerin savaş ve saldırganlığı engellediğini savunmaktadır. Kapitalizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin, liberal pasifizmin temellerini oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Kapitalizm ve demokrasiyi, barışı teşvik eden unsurlar olarak görmekte ve hatta bunların emperyalizmin panzehiri olduğunu iddia etmektedir. Schumpeter, demokrasinin gelişmesiyle savaş eğilimlerinin azalacağını ileri sürmektedir.

Liberal emperyalizm anlayışını savunan Machiavelli, cumhuriyetlerin sadece pasifist olmadığını ileri sürmekle kalmamakta, aynı zamanda bunların emperyalist genişleme için en uygun devlet şekli olduğunu savunmaktadır. Machiavelli'nin cumhuriyeti, klasik karma bir cumhuriyettir. Tiranlığa dönüşebilecek bir demokrasi olmayıp, toplumsal eşitlik, halk özgürlüğü ve siyasal katılımı öngören bir cumhuriyettir. Güçler ayrımı ilkesinin geçerli olduğu bu yapı içinde konsey, senato ve halk meclisi birbirini dengelerken aynı zamanda uzlaşmayı da beraberinde getirmektedir. Gücün tek elde toplanmamış olması, rekabeti ve dolayısıyla bireylerin özgürlüklerini garanti ederken, güçlü bir azınlığın halkın geri kalanını denetim altına alarak, cumhuriyeti tiranlığa dönüştürebilmeyi arzu etmesine karşılık, halkın çoğunluğunun (veto) gücünü kullanarak buna karşı çıkabilmesi ise, özgürlüğün devam etmesini sağlamaktadır.

Kant'a dayandırılan liberal uluslararasıılık anlayışına göre ise, liberal devletler genelde barış ve işbirliğine daha yatkındırlar. Bunların da hem kendi aralarında hem de liberal olmayan devletlerle aralarında, zaman zaman çatışmalar yaşanmışsa da bunlar sonuçta anlaşmayla sonuçlanmış ve liberal olmayan devletlere karşı işbirliği yapabilmişlerdir. Kant'ın anlayışı çerçevesinde, liberal devletlerin kendi aralarında barış ve işbirliğini kolaylıkla geliştirebileceklerine, bunların aralarında yaptıkları anlaşmalarla, bir barış ve işbirliği federasyonu oluşturabileceklerine dikkat çekilmiş ve ebedi bir barışın gerçekleşebileceği üzerinde durulmuş ve demokratik ülkelerin artması durumunda uluslararası ortamın daha barışçı olacağı savunulmuştur (ARI, 2004, s. 379–382).

1024. Neoliberalizm

II. Dünya Savaşı sonrası, uluslararası sistem birçok aşamadan geçmiş ve çok hızlı bir evrim sürecine girmiştir. Devletlerin sistem içerisinde oynadıkları rollerin değişmiş olması ve otoritelerinin sorgulanabilir hale gelmesine yol açan transnasyonal aktörlerin gündeme gelmesi, ayrıca bilinen süper güçlerin ve iki kutuplu dünya düzeninin yıkılarak küçük devletlerin de bir anlam ifade ettiği çok kutuplu bir dünya siyasi sisteminin yapılanması, ağırlığın askeri yeteneklerden ekonomik verilere doğru kayması, devletler arasındaki kurumların etkinliklerinin artması, devletlerin egemenlik anlayışlarının tümüyle değişmek durumunda kalması gibi bir çok gelişme, yeni uluslararası ortamın çerçevesini oluşturmuştur (ARIBOĞAN, 1998, s. 217). Soğuk Savaş sonrası dönemde kazanan taraf olan ABD ve Batı dünyasının desteklediği liberal değerler doğal olarak öne çıkmıştır. Bu dönemin yükselen değerleri içerisinde liberalizmin öne çıkması, uluslararası politika alanındaki düşünceleri etkilemiştir. Bu çerçevede neoliberalizm, klasik liberal düşünceler ile I. Dünya Savaşı sonrası idealizmin bir sentezi sayılabilmektedir (SÖNMEZOĞLU, 2000, s. 133).

1950, 1960 ve 1970’lerde uluslararası ilişkiler, özellikle batının liberal demokrasileriyle ilişkilerine hükmeden ticaret ve yatırım, seyahat ve iletişim ve benzer konuları içeren konularla ilgilenmiştir. Bu ilişkiler, liberallere, realist düşünceye alternatif olabilecek, önceki liberalizmin artan ütopyacılığını önleyebilecek, bir girişim tabanı sağlamıştır. Bu yenilenen liberal yaklaşıma “neoliberalizm” denilmektedir (JACKSON - SORENSEN, 2003, p. 48). Neoliberal okulun iddialarına göre, normlar ve kurumların her ikisi de rejim tipinin dış politika davranışlarının nüfuz alanları üzerinde önemli etkisi bulunan, yerel düzeyde ve uluslararası rejimlerin devlet hareketleri için, teşvik edici unsurları değiştirebilecek sistem düzeyinde önem taşımaktadır. Neoliberaller, aktör kimliklerinin, çıkarlar ve politikalar üzerindeki çeşitli yapılanmalarına karşı göreceli olarak dikkatsiz kalmaktadırlar. Bu da, geleneksel realistlerin, milliyetçiliğin devlet kimliği üzerindeki etkisini savunan keskin çıkarlarıyla çatışmaktadır (JEPPERSON ve diğerleri, 1996, p. 43–44).

Neoliberallere göre, karşılıklı çıkar odaklanması, ticaret ve gelişmenin arkasında yatmaktadır. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle, devletler, terör tehdidi, kitle imha silahlarının

artması, bölgesel ve küresel güvenliği tehdit eden iç çatışmaların artması gibi ortaya çıkan yeni güvenlik konularına yönelmişlerdir. Buna göre, neoliberalizmin temel varsayımları şöyle özetlenebilir:

- Devletler, uluslararası ilişkileri belirleyen kilit aktörlerdir ancak, tek önemli aktör değildir. Devletler, tüm konularda her zaman çıkarlarını maksimize etmeye çalışan rasyonel ya da aracı aktörlerdir.
- Bu rekabet ortamında devletler, işbirliği yoluyla mutlak kazançlarını maksimize etme yoluna gitmektedirler. Rasyonel davranış, devletlere değerlerin ortak davranışta olduğunu göstermektedir. Devletler, diğer devletlerin ortak düzenlemelerle elde ettikleri avantajlarla ya da kazançlarla çok az ilgilenmektedirler.
- Başarılı bir işbirliğinin en büyük engeli, uyumsuzluk ya da ortamda bulunan diğer devletler tarafından aldatılabilmektedirler.
- İşbirliği hiçbir zaman problemsiz değildir, fakat devletler bunların karşılıklı olarak yararlı olduğunu görürlerse ve kendi uluslararası çıkarlarını güvenli hale getirecek olanaklar sağlayacağına inanırlarsa, sadakat ve kaynaklarını bu kurumlara kaydırabilmektedirler (LAMY, 2006, p. 213–214).

Uluslararası ilişkilerde, çatışmanın birçok kaynağı olmasına rağmen, genellikle devletler işbirliği yoluna giderler. Neoliberaler, böyle bir durumda realistlere, anarşik bir ortamda bunun nasıl mümkün olabileceğini sormaktadırlar. Üniter rasyonel devletlerin bulunduğu bir dünyada, neorealistlerin uluslararası işbirliği konusundaki kötümserliklerinin geçersiz olduğunu göstermeye çalışmaktadırlar. Öyle ki devletler, karşılıklı kazançlarını artıracak destekleyici davranışlar için karşılıklı kurallar, beklentiler ve kurumlar meydana getirebilmektedirler (GOLDSTEIN, 2002, p. 87).

Son zamanlarda, neorealistler ve neoliberaler arasındaki teorik anlaşmazlıklar, güvenlik çalışmalarını şekillendirmiş olan uluslararası ilişkiler teorisinin, ana görüşünün merkezini oluşturmaktadır. Maddi gücün, normlara ve kurumlara karşı önemini tartışırken her iki yaklaşım da yapının oluşturduğu rasyonalist görüşün farkını üslenmiştir. Yapı, yalnızca davranışı etkilerken, aktörlerin özelliklerini inşa etmemektedir (JEPPERSON ve diğerleri, 1996, p. 44).

1025. Plüralizm

Plüralizm, özellikle sistemin değişim geçirdiği 1960'lı ve 1970'li yıllarda uluslararası ilişkiler alanında uluslararası politika ve iç politika arasında ayırımı giden ve devlet merkezli bir analizi benimseyen düşünce okullarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Plüralizm, sistemdeki değişikliklerle beraber artan karşılıklı bağımlılık ve etkileşim dolayısıyla devletin sınırlarının giderek önemini yitirmeye başladığına ve iç politikanın dış politikadaki ağırlığına dikkat çeken çalışmalarla başlamış ve uluslararasılık ve karşılıklı bağımlılık eksenindeki tartışmalarda ifade bulmuştur (ARI, 2004, s. 343). 1970'lerle beraber uluslararası ilişkiler alanında yeni bir açılım noktası olarak ortaya çıkan plüralistler, uluslararası sistemi, gücün, merkezileşmiş bütünsel sistemler (devletler) ve çok sayıda çeşitli düzeylerdeki alt sistemler arasında dengesizce dağıldığı bir yapı olarak betimlemişlerdir (ARIBOĞAN, 2007, s. 249). Dönemin uluslararası ortamına bakıldığında görülmektedir ki, güvenlik kavramının ifade ettiği anlam üzerindeki uzlaşma yerini yeni tartışmalara bırakmıştır. 1970'lerde bloklararası rekabetin azalması sonucu uluslararası aktörler rollerini daha da artırabilme imkanı kazanırken, uluslararası istikrarsızlık da artmıştır. Bu dönemde Vietnam Savaşı'nın sona ermesi ve ABD ile SSCB arasındaki yumuşama sürecinin başlamasıyla askeri güvenlik konularının öneminin çok azaldığı şeklinde bir kanı da yaygınlaşmıştır (TANRISEVER, 2006, s. 111).

Plüralist teoriler, devlet dışı aktörlerin de varlığını kabul etmektedir. Bu çerçevede birey, ulusal ve uluslararası baskı gruplarını, uluslararası örgütleri ve devletlerin üyesi oldukları uluslararası örgütlenmeleri de uluslararası ilişkilerin aktörleri arasında saymaktadır. Ayrıca realist teorilerin kabul ettikleri gibi devleti üniter bir yapı olarak görmemekte, onun da örgütlenmelerden oluştuğu kabul edilmektedir. Devleti egemen bir güç olarak kabul eden ve onun içindeki tüm diğer unsurları yok sayan bir yaklaşım yerine bütünü oluşturan parçaların dış politika oluşumundaki ayrı ayrı etkilerine ve rollerine önem verilmektedir (ARI, 2008, s. 114). Bir başka deyişle sistem, onlar açısından yalnızca devletlerden oluşan bir bütün olarak görülmediğinden, analize uluslararası örgütler, şirketler, bireyler gibi farklı birimlerin de katılması gerekmektedir. Bu noktada realist paradigmanın, hükümetlerdışı varlıkları, yeterince etkileme gücüne sahip olmadıkları iddiasıyla göz ardı etmesine de tepki gösteren plüralistler, dünyanın yeni ve daha derin bir perspektifle değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmektedirler (ARIBOĞAN, 2007, s. 249).

Realistlerin uluslararası politikanın ana gündemini güvenlik konularının oluşturduğu iddialarına karşı çıkan plüralistler, uluslararası ilişkiler gündeminin çeşitlendiği ve bu çerçevede ticaretten tüm ekonomik ilişkilere, spordan, turizmden insan değişimine kadar tüm toplumsal ilişkileri içeren uluslararası ilişkilerin gündeminin çeşitliliğine vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede enerji, sağlık, mali ve dış yardım konuları, borç sorunları, çevre kirliliği, ölümcül hastalıklara yönelik bilimsel çalışmalar, denizlerden ortak yararlanma, nükleer radyoaktivitenin oluşturduğu tehditler ve açlık gibi konular artık uluslararası ilişkilerin gündemini oluşturan temel konular haline gelmiştir (ARI, 2008, s. 115).

Plüralist yaklaşımın temel katkısı yeni tehditlerin ortaya çıktığını belirtirken, bu tehditlere karşı askeri tedbirlerin kendi başına etkili olamadığı gözleminde kaynaklanmaktadır. Küresel tehditlerle mücadele etmek içinse ulusaşırı ittifakların kurulması gerekmektedir. Bu çerçevede plüralist yaklaşıma göre, güvenlik alanında da entegrasyon, işbirliği ve rejimlerin çok önemli işlevleri bulunmaktadır. Plüralist düşünürler yüksek politika (high politics) ve alçak politika (low politics) ayırımında, güvenliğe yüksek politika içinde yer vermişlerdir. Burada genellikle belirli tehdit unsurlarının önemlerine göre bir sınıflandırma yapılmaktadır. Plüralist güvenlik yaklaşımının karar alıcılar açısından da kullanılabilir bir kavramsallaştırma olarak görülmesinde küreselleşme sürecinin büyük rolü olmuştur. Küreselleşme süreci, güvenlik sorunsalı açısından genellikle bir tehdit kaynağı olarak görülmüştür. Bu dönemde uluslararası bağlama bakıldığında da görülmektedir ki; ortak değerlerin, çıkarların ve kurumların küreselleşmesi, ulusal güvenlik yerine uluslararası güvenlik kavramının daha çok kullanılmasına yol açmıştır. Çünkü devletlerin ulusal güvenlikleri uluslararası sistemde güvenliğin varolması ile yakından ilişkili bir hale gelmiştir (TANRISEVER, 2006, s. 112-114). Plüralist teorisyenlerin önemli isimlerinden James Rosenau, yeni yapıların, yeni etkileşimlerin meydana geldiği bu ortama, “uluslararası” denemeyeceğini, bunun yerine sistemi en iyi ifade edebilecek kavramın “uluslararası sonrası politika” (postinternational politics) olduğunu belirtmektedir. Rosenau’ya göre, belirsizliklerin dünya politikasındaki silahlı çatışma olasılıklarını artırmasına karşın, uluslararası sonrası politikanın istikrarsız koşulları ile şiddet olgusu sanki aralarında bire bir ilişki varmış gibi özdeşleştirilmemelidir. Öyle ki savaş, belirsizliğe, teknolojik değişimlere, sonsuza dek uzanan küresel karşılıklı

bağımlılığa karşı geliştirilen tepkilerden sadece birisidir. Ayrıca çalkantılı ortamlarda, güç kullanımını içeren karşılıkların azalması bakımından da oldukça iyi sebepler bulunmaktadır (ROSENAU,1990'dan aktaran ARIBOĞAN, 2007, s. 252). Rosenau, işlemekte olan uluslararası sistemin derin dönüşümünü şu şekilde görmektedir; devlet merkezli, anarşik sistemin kaybolmadığını bunun yanında egemen olan ve egemen olmayan aktörlerin rekabet içinde bulunduğu yeni ve çok merkezli bir dünyanın ortaya çıktığını da ifade etmektedir. Bu şekilde bireylerin ve grupların ulusaşırı bağlantılarla karakterize edilmiş plüralist bir dünyanın çok daha barışçı olacağına inanmaktadır. Bazı yönlerden dünya daha dengesiz olabilecektir çünkü devlet gücüne dayanan eski düzen yıkılmıştır fakat pek çok yeni kozmopolit bireyler aynı gruplara üye olduklarından kolaylıkla zıt kutuplara bölünüp düşman konumuna gelmeyeceklerdir ve bundan dolayı güç kullanımını gerektirecek çatışmalar çok ender görülecektir (ROSENAU, 1992'den aktaran JACKSON - SORENSEN, 2003, p. 110-111).

1026. Konstrüktivizm

Uluslararası ilişkiler teorisinde, realizme karşı ortaya koyulan ve hakim paradigma olmasını engelleyen ya da sarsan kuram, konstrüktivizmdir. Bu teoride, fikri faktörlerin toplumsal olarak inşası ve bunların devletlerin davranışları üzerindeki etkileri temel değişkenlerdir (UZER, 2006, s. 62). Konstrüktivistler, devlet çıkarlarının, sistemik yapı içerisinde ve onların dışında olmayan önemli bir parça olduğunu düşünmektedirler. Bu da, mikro ekonomik yapısalcılıktan ziyade sosyolojik olarak sonuçlanmaktadır. Öncelikle sosyal yapı, paylaşılan değerler, deneyim ya da bilgi ile tanımlanmaktadır (WENDT, 1995, p. 73).

Kendilerini sosyal konstrüktivistler olarak tanımlayan gruba göre, uluslararası politikanın temel yapısı, kesinlikle materyal değil sosyaldır. Bu da sosyal konstrüktivistlere, düşünülen uluslararası ilişkilerin, uluslararası güvenlikte daha büyük bir sapma meydana getireceğini iddia etmelerine yardımcı olmaktadır. Wendt gibi sosyal konstrüktivistler, realizmin uluslararası politika konusundaki temel varsayımlarını paylaşmaktadırlar. Devletlerin, uluslararası politikadaki kilit yönlendiriciler olduğunu kabul etmektedirler, öyle ki devletler genellikle diğer devletlerin hedeflerinden emin olamadıkları için ve hayatta kalmayı amaçladıklarından, genellikle saldırgan kapasiteye

sahiptir. Böylece uluslararası politikanın anarşik olduğu söylenmektedir (BAYLISS, 2006, p. 311).

Neorealistlerin ve konstrüktivistlerin, gerçekten ayrıldığı nokta, yapının neden meydana geldiği varsayımdır. Neorealistler, bunun sadece maddi imkanların paylaşımı doğrultusunda meydana geldiğini savunurlarken, sosyal konstrüktivistler, bunun aynı zamanda sosyal ilişkilerle de şekil bulacağını düşünmektedirler. Sosyal yapının üç unsuru bulunmaktadır: Paylaşılan bilgi, maddi kaynaklar ve deneyim (WENDT, 1995, p. 73).

Konstrüktivistler, güç değişkeninin önemini inkar etmemektedirler, ancak, gücün farklı bağlamlarda farklı anlamları olduğunu vurgulamaktadırlar. Örneğin, Amerikan gücünün Kanada ve Küba için farklı anlamları bulunmaktadır. Amerika, Kanada tarafından kendi güvenliği açısından bir tehdit olarak görülmezken, Küba, Amerika'yı saldırgan ve Fidel Castro rejimini devirmeye çalışan bir devlet olarak görmektedir. Amerika'nın elindeki askeri maddi unsurlar, bir ülke tarafından zararsız olarak yorumlanmaktayken, bir başka ülke tarafından tehdit unsuru olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle top, tüfek, tank ve uçak gibi maddi unsurların, fikri olarak kafamızda anlamlandırılması, onların fiziksel varlığının ötesinde, bir zihni üretimi gerektirmektedir (UZER, 2006, s. 63).

Wendt, "Anarchy is What States Make of it" adlı makalesinde, davranışın, kuruma ve sosyal yapıya göre, kendi kendine yapılan bir tahmin olduğunu iddia etmektedir. Böylece, devletler birbirlerine yaptıkları davranışlar, içlerinde gömülü oldukları karşılıklı mantıkla sosyal yapıyı etkilemektedir. Eğer silahlanırlarsa, diğerleri de kendilerini tehdit altında algıladıklarından onlar da silahlanacaklardır. Bu da, kendi bencil çıkarları ve kimlikleriyle ifade bulan bir güvenlik ikilemi oluşturacaktır (WENDT, 1995, p. 77).

Konstrüktivistlere göre çatışma, sadece güçler ya da varlıklar arasında bir çarpışma olarak anlaşılmalıdır, aynı zamanda bilinçli temsilciler arasındaki bir anlaşmazlık, tartışma ya da yanlış anlaşılma, iletişim eksikliği, entelektüel bir uyuşmazlık ya da uyumsuzluk olarak anlaşılmalıdır. Çatışma, her zaman aklın çatışmasıdır (JACKSON - SORENSEN, 2003, p. 257). Ayrıca konstrüktivizm, uluslararası ilişkiler teorisi içindeki merkez temalara, alternatif bir anlayış sunmaktadır. Bu anlayış, anarşinin ve güçler dengesinin anlamı, devlet kimliği ve çıkarları arasındaki ilişki, gücün detaylandırılması ve dünya

politikasındaki değişimlerin nedenlerini kapsamaktadır (HOPF, 1998, p. 172). Hopf'a göre, uluslararası politikada ve benzer şekilde iç toplumda kimlik, düzenin sağlanması ve en azından azami seviyede tahmin edebilmeyi sağlamak açısından gereklidir. Kimliğin olmadığı bir dünya, kaosun her tarafa yayılmış çaresiz kuşkların dünyası olacaktır ve bu dünya, anarşiden çok çok daha tehlikeli bir dünya olacaktır (HOPF, 1998, p. 174–175). Aynı zamanda güç kavramı, hem ana görüş olarak, hem de uluslararası ilişkilerde konstrüktivist yaklaşımın merkezi kuramsal ögesidir, fakat bunların gücü kavramsallaştırmaları çok farklıdır. Neoliberalizm ve neorealizm, askeri ve ekonomik anlamda maddi gücün, küresel politikada otorite ve etkili olmanın, tek kaynağı olduğunu varsaymaktadır. Konstrüktivizm, hem maddi hem de düzensiz gücün, olayları anlamak için gerekli olduğunu savunmaktadır (HOPF, 1998, p. 177).

11. Yeni Güvenlik Kavramı

Soğuk Savaş dönemi sırasında uluslararası güvenliğe, süper güçler arasındaki askerileştirme ve son derece kutuplaşmış olan ideolojik çatışma hakim olmaktadır. Bu çatışma sanayileşmiş Kuzey'i, Birinci Dünya (Batı) ve İkinci Dünya (Sovyet Bloğu) olmak üzere ikiye bölmüştür. Çünkü onların rekabeti kuvvetliydi, savaş tehlikesi gerçektir ve politika/askeri ilgilendiren konular, güvenlik gündemine hükmetmekteydi. Her iki süper gücün, kendi rekabetlerini sürdürmek için bir araç olarak Üçüncü Dünya içerisinde zaten var olan düşmanlarını sömürme anlamına gelen asker transferlerinin kullanımıyla bu politik/askeri önem başka bir çerçeveye taşınmıştır. 21. yüzyılın başlarında, süper güçler arasındaki politik/askeri konuların, güvenlik gündemi üzerindeki hakimiyetinin daha az olacağının kuvvetli sinyalleri zaten verilmeye başlanmıştır. İkinci Dünya parçalanmıştı, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki silahlı kutuplaşmanın sona ermesiyle ekonomik, toplumsal ve çevresel konuların, uluslararası güvenlik gündeminin en üst sıralarına oturduğu görülmektedir (BUZAN, 1991, p. 433).

1990'larda meydana gelen küresel gelişmeler, ulusal güvenliğin yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Bu gelişmeler, ulusal güvenlik tanımının çevresel ve demografik meseleleri de içerecek şekilde genişletilmesini gerektirmektedir. Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemde, önceden tehdit oluşturan öğelerin hemen hiçbirinin ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Bu eski tehdit unsurlarının bir bölümü, etkilerini

önemli derecede yitirmişlerdir. Silahlanmadan savaşa kadar “şiddet” olgusu ile bunların neden ve sonuçlarına odaklanan uluslararası güvenlik açısından asıl önemli nokta, yeni tehdit unsurlarının ortaya çıkmış olması ve bunun bir sonucu olarak da güvenlik kavramının çok kapsamlı ve çok boyutlu bir hale gelmesidir. Bu bağlamda, yeni tehdit unsurlarının sınır tanımazlığı ve belli bir coğrafyada yoğunlaşmayıp, tüm ülkeler için geçerli olması, güvenlik kavramının geçirdiği en önemli değişimdir (KOÇER, 2005, s. 288). Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemde, “yeni güvenlik” olarak adlandırabileceğimiz bir kavram ortaya çıkmıştır. Yeni güvenlik, ekonomik güvenlik (hammadde ve gıda, pazarlara erişim, bilimsel bilgi ve teknoloji üretme), çevresel güvenlik (su, hava, kara kirliliği), toplumsal güvenlik (nüfus artışı, göç) ve kültürel güvenlik (yerel kültürlerin korunabilmesi), bireysel güvenlik konularını öncelikli olarak kapsamaktadır (ÇELEBİ, 2007, s. 74).

Yeni güvenlik kavramı içerisinde değerlendirilen yeni konuları şu şekilde açıklamak mümkündür. Ekonomik güvenlik, kaynaklara ulaşmak için yeterli finans ve piyasanın gerekliliği ve bu bağlamda, devletin gücünün ve refah düzeyinin kabul edilebilir seviyeye ulaşması anlamını taşımaktadır (BUZAN, 1991, p. 445). Bu bağlamda, ekonomik güvenlik kavramı devlet güvenlik ve refahı ile bağlantılıdır. Ekonomik araçlar, uzun süredir devletlerin diğer devletleri ve onların politikalarını etkilemek üzere kullanabileceği araçlar arasında yer almıştır. Geleneksel anlamıyla ekonomik güvenlik, bu araçları kullanan diğer hükümetlerin idaresinden bağımsız olmaktır. Güvenlik, diğer devletlere karşı hassas durumda bulunmaktadır. Ekonomik bağımlılık bu tür hassasiyetin ortaya çıkmasına sebep olabileceğinden, ekonomik bağımsızlık meselesi, özellikle yeni bağımsız devletler tarafından önemle karşılanmaktadır (MESJASZ, 2008, s. 141).

Yeni güvenlik kavramının içerdiği bir diğer konu olan toplumsal güvenlik ise, bir kimliğin algılanan bir tehdide karşı savunulması ya da daha açık bir ifadeyle, bir topluluğun kimliğine yönelik algılanan bir tehdide karşı savunulması olarak tanımlanmaktadır. Devlet sınırlarıyla toplum sınırları çok nadiren birbiriyle uyuşmaktadır. Sadece devlet güvenliğiyle sınırlanmak, devletsiz halkların ve azınlıkların güvenlik endişelerini baskı altına almak anlamına gelmektedir. Ayrıca aynı halkların devleti ve toplumu bile farklı şeylerdir. Toplum kimlikle, toplulukların kendi kendilerini kavramsallaştırmasıyla ve bireylerin kendilerini bir topluluğun üyeleri olarak

tanımlamalarıyla ilgilidir. Bu kimlikler, hükümetle bağlantılı siyasi kurumlardan farklıdır, ancak çoğu zaman onlarla da bağlantısı bulunmaktadır.

Güvenlik çalışmaları içerisinde toplumsal güvenliğin yükselişinin bilimsel nedenleri vardır. Kimliğe, kültüre, ve inşacı kurama yönelik ile Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik çatışmaların yoğunluk kazanması, özellikle bu durumda etkilidir. Toplumsal güvenlik kavramının ana teması kimliktir. Bu kavram tanım olarak, devletten bağımsız olarak kendi kendini yeniden üretebilen büyük ve kendi varlıklarını devam ettiren kimlik grupları olarak anlaşılmaktadır. Kısaca kimlik güvenliği olarak da tanımlanabilmektedir. Kavram, bireysel seviyeye ve ekonomik olaylara değil, kolektif kimlikler seviyesine ve biz kimliklerini savunmak için alınan önlemlere işaret etmektedir. Toplumsal güvenliğin gündemi, farklı dönemlerde ve bölgelerde farklı aktörler tarafından belirlenmektedir. Toplumsal güvenliğe tehdit olarak görülen en yaygın konular ise, göç, yatay rekabet, dikey rekabet ve veba, açlık, savaş, doğal afetler veya yok etme politikaları nedeniyle meydana gelebilecek nüfus azalmasıdır (WAEVER, 2008, s. 153-159).

Yeni güvenlik kavramı çerçevesinde ele alınan bir başka konu ise, çevresel güvenliktir. Bu kavram, güvenlik alanında tehditlerin algılanışında ve varlığında yaşanan değişimlerin sonucunda, 20. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. 1987'de Ortak Geleceğimiz Raporu'nda ele alınan çevre ve güvenlik bağlantısı devletlerin devam eden çevresel bozulmalara yönelik sorumlulukları, çevresel konuları güvenlik boyutuna taşımış ve politika basamaklarında önem sırasını yükseltmiştir (UĞURLU, 2009, s.84).

Çevresel bozulmayla birlikte kaynak sıkıntıları meydana geleceğinden, çevresel güvenlik kavramının önemi her geçen gün artmaktadır. Kaynak sıkıntısı, dünya savaşlarının ve bölgesel savaşların çoğunun temel nedenidir. Geçmişten günümüze savaşlara bakılacak olunursa, hemen hepsinin ucuz ekmek, ucuz hammadde, bereketli toprak kısacası kaynak için yapıldığı görülmektedir. kaynak sıkıntısının giderilmesinde devletlerin önünde üç seçenek bulunmaktadır; ya kaynağa olan bağımlılıklarını azaltacak ve yerine almaşığı kullanacaklar, ya kaynağa ulaşma konusunda güç kullanacaklar ya da kaynak kıtlığı yaşayacaklardır. Bu üç seçenek dışında bir yol daha bulunmaktadır. Bu da kaynağı kullanan ülkelerin, kaynağı paylaşma konusunda uzlaşmaya gitmeleridir. Bu tür uzlaşma yolunun yapılandırılmadığı durumlarda, özellikle yenilenemeyen kaynakların

tükenmesi büyük sorunlara ve çatışmalara neden olabilecektir. Özellikle fosil yakıtlar, barış zamanında endüstriyel üretim için, savaş zamanında da ulusal güvenlik için büyük miktarlarda kullanılmaktadırlar (UĞURLU, 2009, s.87-88). Bu fosil yakıtlarının kullanımıyla birlikte küresel ısınma da artmakta, dolayısıyla da çevresel bozulma hızlanmaktadır. Bu bağlamda, çevresel güvenlik kavramı da giderek tüm dünya ülkeleri için öncelikli güvenlik konusu olarak ortaya çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜRESEL ISINMA VE TEORİK ÇERÇEVE

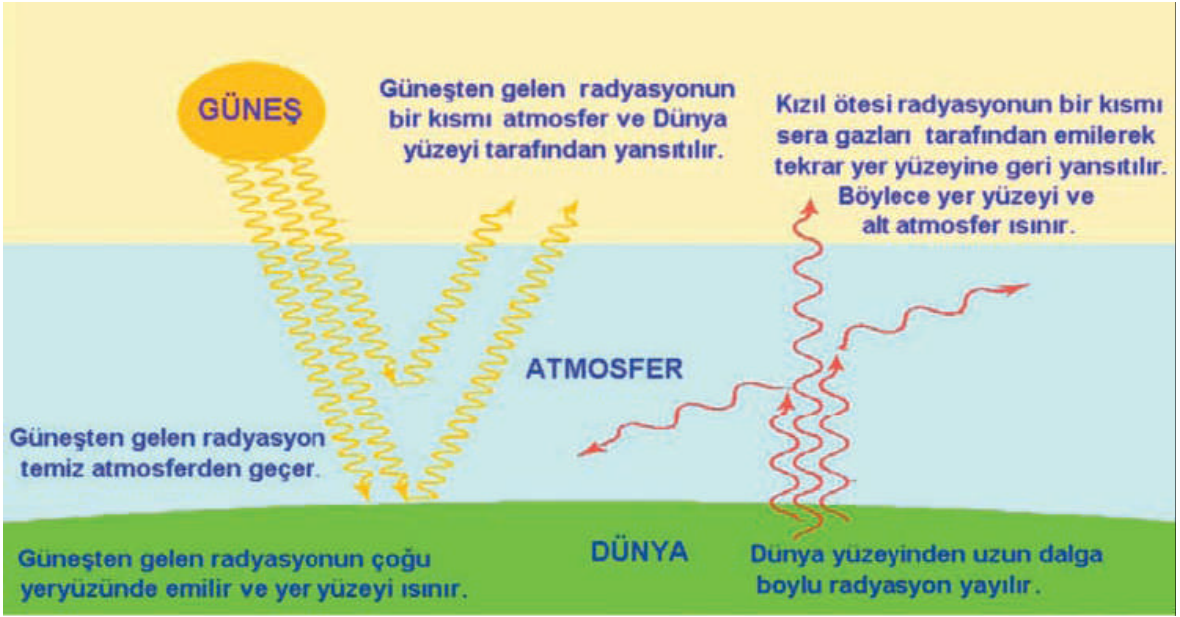
20. Küresel Isınma Kavramı

Günümüzde tüm dünyada kentleşme hareketleri, kırsal kesimden olan göçler ile birlikte hızlanmakta, nüfus yoğunluğunun aşırı bir biçimde artması ve değişen yaşam standartları sonucu da daha çok sanayi üretimine ihtiyaç duyulmaktadır. Artan kentleşme, özellikle sanayi ve yerleşim bölgelerinden çıkan sera gazları ile atmosferik çevre büyük miktarda kirlenmekte ve küresel ölçekte havanın ısınma eğilimi de giderek artmaktadır. Böylece canlı küreden (biyosferden) yukarı atmosfere (stratosfere) kadar olan kısım başta olmak üzere, günümüzde dünya atmosferinin kirlenmesi giderek artmaktadır. Bütün bunlar doğayı tahrip ederek kentlerin iklimini de değiştirirken su, kara ve havadaki yaşamı tümüyle tehdit eden çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir (KADIOĞLU, 2007, s. 258).

Çok genel olarak küresel ısınma, dünyanın her yerinde, sıcaklığın sistematik bir biçimde yükselmesi olarak tanımlanabilir. Daha açık bir ifadeyle, “Küresel ısınma insanların çeşitli aktiviteleri sonucunda meydana gelen ve sera gazları olarak nitelenen bazı gazların atmosferde yoğun bir şekilde artması sonucunda, yeryüzüne yakın atmosfer tabakaları ile yeryüzü sıcaklığının yapay olarak artması sürecidir” (ERGÜN - ÇEPEL, 2009, s. 1).

Bugün küresel iklim değişikliği temel olarak insanların büyük ölçüde tükettikleri fosil yakıtlardan (kömür, petrol ve doğal gaz) kaynaklanmaktadır. Bu yakıtlar tüketildiğinde, milyonlarca yıldır bunların içinde bulunan karbon, atmosferde karbondioksit (CO₂) gazı olarak serbest kalmaktadır. Bilim adamlarının genel bir kanısı olarak, Dünya atmosferindeki karbondioksit miktarı, Sanayi Devrimi’nden sonra önemli oranda artış göstermiştir ki, bu oran 1700’lerin ortasından bugüne %30 civarındadır. Birçok bilim

adamına göre bu artış, Dünya yüzeyinde bir ısınmaya sebep olmuştur ve bu ısınma “küresel ısınma” ya da “sera gazı etkisi” olarak tanımlanmaktadır; öyle ki karbondioksit yeryüzüne gelen güneş ışığına izin verirken dünya ısısının bir kısmını hapsederek uzaya geri yayılımını önlemektedir (SEITZ, 2002, p. 125). Aşağıda yer alan şekil 1’de güneşten gelen kızıl ötesi radyasyonun, sera gazlarınca emilerek –tekrar atmosfer dışına-yansımasına engel olunması ve böylece yerküre alt atmosferinin şematik olarak ısınması gösterilmektedir.

Şekil:1

Dünyanın Isınması

Kaynak: AKTAŞ, 2009, s.89

200. Küresel Isınmanın Nedenleri

Doğal değişkenliğe ek olarak, insanlık tarihinde ilk kez, insan etkinliklerinin bölgesel ve küresel ölçekte iklimi etkilediği yeni bir döneme girilmiştir. Burada sözü edilen insan etkisi, ormansızlaşma, fosil yakıtlarının kullanılması, çarpık kentleşme ve endüstriyel süreçlerdir. Bu insan etkinliklerinden kaynaklanan sera gazları emisyonlarının güçlendirdiği sera etkisi olayı günümüzde “küresel ısınma” sorununu da beraberinde getirmektedir (KADIOĞLU, 2007, s. 243).

Ormansızlaşma küresel ısınmayı hızlandıran insan aktivitelerinden bir tanesidir. Yeşil bitkiler rutin olarak, fotosentez esnasında atmosferdeki karbondioksiti yok etmektedirler. Ormanlar yok edildiğinde, sera gazlarını yok eden doğal süreç de yok edilmekte ve ormanların azalması ya da yakılması halinde atmosferde serbest kalan karbondioksit miktarı artmaktadır. Bu da ormansızlaşmayı iki misli zararlı hale getirmektedir. Halen birçok ülkede, tükenmek üzere olan ormanların tahribatına izin vermektedir (KEGLEY - WITTKOPF, 1995, p. 324).

Küresel ısınmanın bilinen bir diğer sebebi de sera gazlarıdır. Sera gazları hem doğal, hem de insan kaynaklı olup atmosferdeki kızıl ötesi radyasyonu emen ve tekrar yayan gaz oluşumları olarak tanımlanmaktadır (UNFCC İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 2002, s. 5). Bu gazların yeryüzünden yayılan sıcaklığı engelleme ve yeniden yayma özelliği, küresel sıcaklık artışlarına yol açmaktadır. Sera gazları, küresel iklim sistemi açısından çok önemli olmakla birlikte doğal (sanayi-öncesi) sera gazları olmasaydı, ortalama küresel sıcaklık şimdikinden 34⁰C daha soğuk olurdu. Bu sıcaklıkta ise insan yaşamının desteklenmesi mümkün olmazdı. Diğer bir yandan sera gazlarındaki belirgin bir artış, sıcaklıkların da artmasına sebep olacaktır. Bu da doğal ve toplumsal sistemleri, insan toplumunun uyum sağlamasını güçleştirecek ölçüde etkileyebilecektir (AÇA, 2004, s. 12).

Sera gazları, genellikle fosil yakıt kullanımından, sanayi üretiminden, çeşitli atıklardan ve tarımsal etkinliklerden kaynaklanmaktadır. Enerji üretimi ve ormansızlaşma da, sera gazlarının artmasında rol oynayan önemli faktörlerdir (ÖZMEN, 2007, s. 75). Yaklaşık olarak son 150 yıldır tüketilen fosil yakıtlar ve diğer kaynaklardan atmosfere, gittikçe artan ve aşırı miktarda olmak üzere gaz ve parçacıklar salınmaktadır. Atmosferdeki karbondioksit (CO₂) ve ozon (O₃) ile seyrelten kloroflorokarbon (CFC), metan (CH₄) ve diazot monoksit (N₂O) gibi sera gazlarının miktarlarında önemli artışlar olmuştur. Bu artışlardan dolayı atmosferde güçlenen sera işlemi de, küresel ısınmaya neden olmaktadır (KADIOĞLU, 2007, s. 256). Sanayi Devrimi ile beraber atmosferde birikmeye başlayan başta CO₂ olmak üzere, öteki sera gazlarının yerden verilen uzun dalgalı ışınları tutması nedeniyle, ortalama yüzey sıcaklıklarında belirgin bir artma eğilimi gözlenmektedir. Nitekim son yüzyılda küresel sıcaklıkta 0,8⁰C'lik bir artış olmuştur (ÖZTÜRK, 2002, s. 51).

Sera etkisi ile ilişkili olan başlıca gazlar iki grupta sınıflandırılmaktadır:

1-CO₂, CH₄, N₂O, CFC-11 ve CFC-12 gibi sera gazları yeryüzünden uzaya ısı geçişini engeller, uzaya transfer edilecek ısıyı geriye yani yeryüzüne gönderir ve dünyanın ısınmasına neden olmaktadır. O₃ gazı da ayrıca güneşten doğrudan gelen morötesi ışınımı ve yeryüzünden yayılan kırmızı altı ışınımı yutmaktadırlar.

2-Azot dioksit(N₂O), karbon monoksit (CO) ve hidroksil (OH) radikalleri gibi sera gazları ile kimyasal etkileşime giren gazlar ise ilk gruptaki sera gazlarının konsantrasyonunu etkilemektedirler (KADIOĞLU, 2007, s. 244).

Küresel ısınmadan fazla oranda sorumlu olduğu düşünülen sera gazları şunlardır:

Karbondioksit (CO₂): Küresel ısınma üzerinde etkili olan sera gazları arasında karbondioksitin ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır. CO₂ güneşten doğrudan gelen kısa dalgalı ışınları tuttuğundan, atmosferin alt kısımlarının ısınmasında çok önemli rol oynayan bir sera gazıdır (ÖZTÜRK, 2002, s. 54). Atmosferde meydana gelen hemen her çeşit yanma CO₂ açığa çıkarmaktadır. Özellikle fosil yakıtlar ile orman yangınlarının açığa çıkardığı CO₂, atmosferdeki CO₂ yoğunluğunun artmasına neden olmaktadır. Böylece havadaki karbondioksit oranındaki artış, 19. yüzyılın başlarında hızlı bir artış gösteren Sanayi Devriminin başlamasıyla birlikte, kömür, petrol gibi fosil yakıtlarının yakımındaki artışla bir paralellik göstermektedir (KADIOĞLU, 2007, s. 245). Karbondioksitin küresel ısınmadaki etki payı %70 kadardır (HOUGHTON, 2005, p. 1357).

Metan (CH₄): Metan gazı doğal gazın ana bileşenidir. Yaygın olarak kullanılan ismi bataklık gazıdır, çünkü organik maddelerin ayrıştığı bataklık alanlarda görülmektedir (HOUGHTON, 2005, p. 1361). Atmosferdeki küresel metan gazı insan aktivitelerinden kaynaklanan ikinci önemli sera gazıdır. Bu gaz organik artıkların oksijensiz ortamda ayrışması sonucunda meydana gelmektedir. Başlıca kaynakları pirinç tarlaları, çiftlik gübreleri, çöp yığınları ve bataklıklardır (ERGÜN - ÇEPEL, 2009, s. 4). CH₄ ayrıca, biyokütle yakma, kömür ocaklarından kömür üretimi, petrol sondajları gibi insan aktiviteleri sonucunda ve doğal gaz kullanımını esnasında boru hatlarından sızmalar suretiyle de açığa çıkıp atmosfere karışmaktadır (KADIOĞLU, 2007, s. 251). Metan moleküllerinin

ömrünün ve miktarının az olması nedeniyle, küresel ısınmadaki etki payı %24 kadardır (HOUGHTON, 2005, p. 1357).

Diazot monoksit (N₂O): Bu gazın atmosferde doğal olarak başlıca oluşumu, azot çevriminin bir parçası olarak toprakta ve sudaki mikrobiyolojik hareketlerle olmaktadır; insan aktiviteleri ürünü kaynaklar, fosil yakıtların yanması ile çeşitli tarımsal ve endüstriyel faaliyetlerdir. İnsan aktiviteleri, halihazırda atmosferde mevcut olan N₂O konsantrasyonunu, doğal olarak bulunması gerekene nazaran yaklaşık olarak %15 oranında artırmıştır (KADIOĞLU, 2007, s. 251). Küresel ısınmadaki payı %5 kadardır (ERGÜN - ÇEPEL, 2009, s. 4).

Kloroflorokarbonlar (CFC): Başlıca kloroflorokarbonlar CFC-11 ve CFC-12'dir. Bunlar için doğal kaynak yoktur, doğada kendiliğinden oluşmazlar. Soğutma ve iklimlendirme çevrimlerinde (buzdolapları ve klimalarda) kullanılan akışkanlar ve aerosol spreyler gibi tamamen insan aktiviteleri ürünleri, başlıca kloroflorokarbon kaynaklarıdır (KADIOĞLU, 2007, s. 252). Bu gazların küresel ısınmadaki payları %22 oranındadır (ERGÜN - ÇEPEL, 2009, s. 4).

Su Buharı: Küresel ısınmada sera etkisi bakımından su buharı en başta gelir. Ancak yeryüzüne yakın atmosfer içindeki miktarı nadir hallerde yükselmektedir. Bol miktarda bulunduğu atmosfer katmanı genellikle bulutların oluştuğu yükseklerdeki atmosfer tabakalarındadır. O sebeple daha çok güneşten gelen ışınları tutmada ve yükseklere yansıtma etkilidir (ERGÜN - ÇEPEL, 2009, s. 5).

2001. Küresel Isınma Ve Küresel İklim Değişikliği

Küresel ısınma atmosferde artan sera gazlarının potansiyel etkilerinden sadece birini ifade eden bir terimdir. Başka bir deyişle, şu anki yapay iklim değişiminin en belirgin semptomlarından biri "ısınmadır" (KADIOĞLU, 2007, s. 253). Bu ısınmaya bağlı olarak iklim değişikliği meydana gelmektedir. İklim değişikliği üzerindeki yaygın bilimsel görüş, son 50 yılda sıcaklık artışının insan hayatı üzerinde fark edilebilir etkiler oluşturduğu yönündedir. Küresel sistemde değişikliklere neden olan küresel ısınma sonucu, dünyanın genelinde ortalama yağış ve sıcaklıklar artmakta, kutuplardaki buzullar hızla erimekte,

kıtalar okyanuslardan daha fazla ısınmakta, deniz suyu seviyesi yükselmekte ve kıyı kesimlerdeki toprak kayıpları artmaktadır (AKTAŞ, 2009, s. 91). İklim değişikliği, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'nde "karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik" olarak tanımlanmıştır (UNFCCC, 2004, s. 5). Küresel ısınmaya bağlı olarak iklim değişikliğinin oluşturduğu tahribat 2000 yılının Nisan ayında BM tarafından yayınlanan bir raporda şu şekilde özetlenmiştir:

- Sulak alanların yaklaşık olarak yarısı son 100 yıl içerisinde yok olmuştur.
- Baraj ve diğer su yapıları dünyadaki nehirlerin %60'ını bozmuştur ve dünyadaki tatlı su balıklarının %20'si kaybolmuştur.
- Ormanların yarısı tüketilmiştir ve halen tropikal ormanlar alarm veren bir hızla yok edilmeye devam edilmektedir ve ağaç türlerinin %9'u yok olma riski altındadır.
- Balıkçı filoları, denizlerin yerine koyabileceğinden çok daha fazla balık avlamaktadır. Bunun sonucu olarak, balık alanlarının %70'i aşırı avlanmaya maruz kalmaktadır.
- Son 50 yılda tarım alanlarının 2/3'ü erozyon ile yoksullaşmış ve 1/3'ü de tarım alanına dönüştürülmüştür.

201. Küresel İklim Değişikliği ve Etkileri

Olağandışı gündelik hava olayları, iklim değişikliğinin işareti olmamakla birlikte atmosfer bilimcilerine göre şu anki iklim değişikliğinin bilimsel işaretleri şunlardır (KADIOĞLU, 2007, s. 253–254).

2010. Havalarda Isınması

Atmosferdeki CO₂ miktarının, 2100 yılından önce Sanayi Devrimi öncesi düzeyinin iki katı olacağını beklenmesi en yaygın tahmindir. 21. yüzyılın sonundan önce 1⁰C'den 3,5⁰C'ye yükselmesine neden olacaktır. Bunun, geçmiş 10,000 yılda yaşanan en hızlı ısı değişimi olması beklenmektedir. 3,5⁰C çok yüksek bir rakam gibi görünmemesine rağmen çok hızlı bir değişim olacaktır (SEITZ, 2002, p. 127).

2011. Şiddetli Hava Olayları

Küresel ısınmanın, şiddetli hava olaylarına da yol açacağı öngörüler arasında bulunmaktadır. Bu nedenle, “şiddetli hava olayları” olarak adlandırılan hortum, rüzgar fırtınaları ve gök gürültülü fırtınaların sayısında artış olması beklenmektedir (SEITZ, 2002, p. 128).

2012. Deniz Suyu Seviyelerinin Yükselmesi

Küresel ısınma, deniz suyu seviyelerinin yükselmesindeki tek etken olmamakla birlikte diğer çevresel problemlerin etkilerinin şiddetlenmesinde önemli rol oynamaktadır (HOUGHTON, 2004, p. 150). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 2050 yılı itibariyle, üç kıyı deltasının (Nil, Mekong ve Ganj-Brahmaputra) iklim değişikliğinden şiddetli olarak etkileneceğini ve bunun bir sonucu olarak milyonlarca insanın yer değiştirmek zorunda kalacağını raporunda belirtmektedir (NICHOLLS ve diğerleri, 2007, p. 315-356). Bu durumda özellikle tehde açık olan bölgeler, Bangladeş gibi geniş nehir deltası alanları, ikinci olarak Hollanda gibi zaten deniz savunması gündemde olan deniz seviyesine çok yakın olan bölgeler ve üçüncü olarak Pasifik’teki ve diğer okyanuslardaki deniz seviyesinden yüksek olmayan küçük adalar olacaktır (HOUGHTON, 2004, p. 150). Isınmanın dünya ikliminde yaratacağı olası etkilerden biri, okyanus seviyelerindeki yükselme olacaktır. Suların bu şekilde yavaş yavaş yükselmesi dünya üzerindeki bazı kıyı şehirlerinin boşaltılmasına neden olacaktır. Nüfusu 10 milyonun üzerinde olan on altı en geniş şehir bu şekilde kıyı bölgesinde konumlanmaktadır. Zengin ülkeler kendilerini korumak için set inşa edebileceklerdir, fakat Bangladeş gibi fakir ülkeler bunu yapmaya mali gücü yetmeyecektir. Aynı zamanda, dünyadaki birçok alçak bölge tehdit altında kalabilecektir. Bangladeş deltasındaki Ganj Nehri- Brahmaputra, Mısır’daki Nil deltası ve Nijerya’daki Nijer deltası gibi bölgeler, özellikle savunmasız ve tehde açık bölgelerdir. Maldivler ve Marshall adaları gibi ada ülkeleri, su baskınlarına maruz kalabilir. Okyanus seviyesinin, 2030 yılı itibariyle 20cm ve 21. yüzyılın sonu itibariyle 65cm yükseleceği tahmin edilmektedir (SEITZ, 2002, p. 128).

Deniz suyu seviyesi yükselmesinin fiziksel etkisi, alçak arazilerin su altında kalması, plajlar ve dik sahillerde erozyon, yeraltı ve yüzey sularının tuzlanması, taban suyunun yükselmesi, fırtına ve sel tahribatının artması şeklinde beş ayrı kategoride özetlenebilmektedir (KADIOĞLU, 2007, s. 277).

Deniz suyu seviyesi yükselmelerinin dünyadaki ve Türkiye'deki olası etkileri, Dünya İklim Haberleri Dergisinin Ocak 1998 sayısına göre IPCC'nin, iklim değişiminin deniz kıyılarındaki yerel etkileri üzerine yayınladığı özel bir raporda özetle şöyle ifade edilmiştir:

- Küresel iklim değişimi, deniz seviyelerinde yükselmelere neden olarak, tayfunlar, siklonlar ve fırtına kabarması sonucu deniz kıyılarını olumsuz bir şekilde etkileyecektir. Bunların beklenen sonuçları arasında; kıyı erozyonu, delta ve yeraltı sularının tuzlanması, gel-git, körfez ve nehirlerdeki yükseltilerin değişimi, sediment ve besin naklindeki değişimler, kıyı sularının kimyasal ve mikrobiyolojik durumlarındaki değişimler ve kıyı sellerindeki artışlar sayılabilir.
- Kirletici emisyonların bugünkü düzeyde atmosfere salınımı sürerse, 2100 yılında deniz seviyeleri yaklaşık olarak 1m yükselmiş olacaktır. Bu yükselme, örneğin Japonya kıyılarını büyük ölçüde tehdit etmektedir. Bu durumda Japonya sanayisinin %50'sini ve plajlarının %80'ini kaybetme tehlikesi altındadır.
- Avrupa'da en riskli yerler Kuzey Almanya, Hollanda ve Ukrayna kıyıları olduğu söyleniyor. Bununla birlikte Türkiye'deki Seyhan, Ceyhan, Göksu, Patara, Eşen Çayı, Fethiye, Büyük Menderes, Küçük Menderes, Bakırçay ve Gediz gibi bazı Akdeniz deltaları sayılabilir.
- Kuzey Afrika'da Nil deltasının önemli bir kısmı da sel ve erozyon nedeniyle kaybedilebilir.
- Pasifik Okyanusu'ndaki ada ülkeleri ve kıyılarda yerleşen toplumlar kıyı erozyonu ve kıyı selleri tehlikesine açıktır.
- Marşal Adaları, toplam kara alanının %80'ini kaybedebilir.
- Kıyı, sel ve erozyonlar Batı ve Orta Afrika'nın alçak seviyeli (Angola, Kamerun, Gabon, Gambiya, Nijerya, Senegal ve Sierra Leone gibi) ülkelerini de ciddi bir şekilde etkileyecektir. Bu ülkelerde yerleşim ve sanayi hızla deniz kıyısına kaymakta ve gelişmektedir (KADIOĞLU, 2007, s. 277–279).

2013. Taze Su Kaynakları

Küresel su dönüşümü, iklim sisteminin temel unsurlarından biridir. Su, okyanuslar, atmosfer ve yeryüzü arasında dönüş göstermektedir. Aynı zamanda su insan ve ekosistem için de zaruri kaynaktır. İklim değişikliğiyle beraber suların kalitesinde, akışında ve elde edilebilirliğinde önemli değişiklikler meydana gelecektir. Ortalama olarak bazı bölgeler kuraklaşırken bazı bölgeler de daha sulak hale gelecektir. Yaz yağışlarındaki düşüşle ve sıcaklıklardaki yükselmenin sonucu olarak topraktaki nem oranında önemli kayıp oluşması ve kuraklık olasılığının artmasıyla bu durumdan özellikle etkilenecek alanlar kıtasal bölgeler olacaktır (HOUGHTON, 2005, p. 1386).

2014. Hava Kirliliği

Yükselen sıcaklıklar, kirliliğin başlıca unsuru olan ozon seviyesinin zemin tabakası gibi havayı kirleticilerin oluşumunda değişikliğe neden olabilecektir. Rüzgarlardaki artış, kirliliği dağıtabilecektir, öyle ki düşüşte kirliliğin artmasına yardımcı olacaktır. Yağış miktarındaki artışın çevre kirliliğine yol açan maddeleri temizleyebilir ancak düşüş, bunun tersi bir etki yaratabilir.(SEITZ, 2002, p. 128)

2015. Salgın Hastalıklar

İklim değişikliği sağlıkla ilgili bir takım ciddi etkilere neden olacaktır. Bunlar doğrudan sıcaklıkların yükselmesi, şiddetli hava olayları, hava kirliliği, sudan kaynaklanan hastalıklar, taşıyıcı ve kemirgen hastalıklar, yiyecek ve su kıtlıklarıyla doğrudan nitelendirilebilecek hastalıklar ve ölümler olacaktır. Her yıl 1,7 milyon insan içecek temiz su bulamadığı için zamanından önce ölmektedir ve yükselen sıcaklıkların bir sonucu olarak suyoluyla taşınan patojen mikroplarda artış görülmesi durumu daha da kötüleştirecektir. Sıcaklık, salgın hastalıkların yayılmasındaki en büyük etkidir. Özellikle sivrisineklerin taşıyıcı oldukları Ross Nehri humması, sıtma ve dang hastalığının yayılmasındaki temel etkidir (DUPONT, 2008, p. 10). Enfeksiyon hastalıklarındaki olası artışlar, temel olarak taşıyıcı organizmaların etkin olduğu coğrafi alanların sınırlarındaki ve mevsimlerdeki genişlemeden kaynaklanmaktadır. İklim değişikliğinin dolaylı etkileri uzun dönemde hissedilecektir (MAZI, 2004, s. 153).

İklim değişikliğine ilişkin geliştirilen modeller, dünya sıcaklığında 2100 yılına kadar 3 veya 5⁰C'lik bir artış olması durumunda, potansiyel sıtma taşıma taşınımının coğrafi alanının gelecek yüzyılın ikinci yarısına kadar, dünya nüfusunun yaklaşık %45 - %60'lık bir bölümünü etkileyeceği öngörülmektedir. Bu ise, bugünkü toplam 500 milyon sıtma olayında her yıl yaklaşık 50–80 milyon düzeyindeki bir artış anlamına gelmektedir. Sıtma olaylarındaki artış, en fazla tropikal, astropikal ve bazı ılıman kuşak toplumlarında etkili olacaktır. Yüksek sıcaklıklar ve artan taşkınlar sonucunda, salmonelloz ve kolera gibi hastalıklarda da artış olması beklenmektedir (MAZI, 2004, s. 153).

2016. Tarım

İklim değişikliğinin tarımı nasıl etkileyeceğini önceden söylemek çok zordur çünkü bazı bölgeler, bundan yararlanırken bazıları da zarar göreceklerdir. Isınan bir dünyada yağış miktarı ve konumunda önemli değişiklikler olacaktır. Bazı bölgeler, bugünkünden daha fazla yağış alırken, bazı bölgeler de daha az yağış alacaktır. Yüksek CO₂ seviyesi bazı bitkiler üzerinde gübre etkisi gösterebilmekte ve bu bitkilerin su ihtiyacını azami seviyeye indirebilmektedir. Yüksek sıcaklıklar bazı bölgelerde tarım mevsimini uzatabilecektir ve daha fazla yağış miktarı bazı bölgelerde ekinlere fayda sağlayacaktır. Aşırı kuraklık ve yüksek sıcaklıklar bunların ters etkisini gösterebilir (SEITZ, 2002, p. 129). İklim değişikliğinin tarım ve gıda üretimi üzerindeki etkisi açısından üç unsur önemlidir. Bunların en önemlisi kesinlikle sudur. Su kaynaklarının risk altında olması, ekinlerin büyümesi ve gıda üretimini de risk altına sokmaktadır. Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kurak ve yarı kurak bölgeler, en fazla risk altında olan bölgelerdir. İkinci unsur, iklim değişikliğinin bir sonucu olarak artırılmış üretime yol açan, kısmen ekinlere verilen, büyümeyi destekleyen artırılmış atmosferik CO₂'dir. Üçüncü unsur ise, sıcaklık değişiminin etkisidir. Kısmen yüksek sıcaklıklar altında ürün veren bazı ekinler büyük ölçüde indirgenmiştir (HOUGHTON, 2004, p. 166).

2017. Doğal Ekosistemin Tahribi

Her organizma yaşamak ve gelişmek için çevrede belli sayıda koşulun gerçekleşmesi zorunludur. Cansız etmenler olarak adlandırılan bu koşulların başında minimum olma, yani yaşamak ve gelişmek için gerekli minimum düzeye ulaşması gelmektedir. İkinci temel

koşul ise, sınırlayıcı etmendir. Sınırlayıcı etmen, varlığı ya da yokluğuyla organizmaların yaşamasına ya da ölümüne yol açan etmen olmaktadır. Cansız etmenler temel olarak iklime ve havaya, toprağa ve suya ilişkin etmenler olarak sınıflandırılmaktadır (KELEŞ - HAMAMCI, 2005, s. 42-43). Dünya'daki karasal alanların %10'u tarım alanı olarak kullanılmaktadır. Kalan kısımlarsa az ya da çok insanlar tarafından yönetilmemektedir ki bunların %30 gibi bir kısmını doğal ormanlar oluşturmaktadır. Bu alan içerisinde iklim, ekolojik sistemin dağılımını belirleyen dominant faktördür. Bu dağılımdaki büyük değişimler, geçmişte meydana gelmiş göreceli yavaş iklim değişimleri ile meydana gelmiştir (HOUGHTON, 2005, p. 1387). İklim değişikliği nedeniyle, orman, sulak çevreler ve toprak gibi doğal ekosistemi oluşturan unsurların tahribatı, ciddi etkiler yaratabilir. CO₂ seviyesinin ikiye katlanması tüm bitki türlerinin ve hayvanların yerleşim bölgelerinin değişmesine sebep olacaktır (SEITZ, 2002, p. 129).

21. İklim Değişikliği Konusunda Uluslararası Düzeydeki Girişimler

Çevreye ilişkin uluslararası çalışmalar, küresel ve bölgesel düzeyde yürütülmektedir. Bölgesel düzeydeki çalışmalar Avrupa Birliği tarafından 1970'li yıllarda başlatılmıştır. Bu yıllarda AB, çevre mevzuatını oluşturmaya başlamış ve "Çevre sınır tanımaz" cümlesini slogan olarak seçmiştir (ÇAMUR - VAİZOĞLU, 2007, s. 297). Çevre ve doğal kaynakların korunması hakkındaki AB politikalarının önemi, 1980'lerden sonra artmıştır. 1980'li yıllarda çevreye zararlı tehditlerin ve çevredeki bozulmanın kontrol altına alınmaktan çok uzak olduğu anlaşılmıştır (KARLUK, 2007, s. 381). AB tarafından hazırlanan çevreyle ilgili anlaşmalar, kısaca özetlenecek olursa; 1987'de Tek Avrupa Senedi, büyümekte olan bu çevre mevzuatı yığınınına resmi bir hukuksal temel sağlamış ve ortaya üç hedef koymuştur: çevrenin korunması, insanların sağlığı ve doğal kaynakların akılcı kullanımı (Madde 130-r).

1992 yılında Maastricht Antlaşması, AB hukukunda sürdürülebilir gelişme kavramını resmen oluşturmuştur. Bu antlaşma, AB'nin gelecekteki gelişmesinin sürdürülebilir gelişme ve çevrenin ileri düzeyde korunması ilkesine dayandırılması gerektiği ilkesine bağlılığı önemli ölçüde pekiştirmiştir. Maastricht Antlaşmasından sonra AB tarafından 5. Çevre Eylem planı yürütülerek tamamlanmış ve 6. Çevre Eylem Planı uygulama dönemine girilmiştir. 6. Çevre Eylem Planında ise dört öncelikli eylem alanı tanımlanmıştır. Bunlar,

iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve atık yönetimidir (ARAT - TÜRKEŞ, 2002, s. 11). AB tarafından alınan önlemler bölgesel düzeyde olup çevre konusunda küresel düzeyde de çalışmalar yapılmıştır.

Küresel düzeyde çevreye ilişkin toplantı ve belgelerin pek çoğunun altında BM'nin imzası bulunmaktadır. Bu konferansların ilki 1972 yılında BM Birinci Çevre Konferansı olan "İnsan Çevresi Konferansı", "Stockholm Konferansı" adıyla da bilinmektedir. Bu konferans, çevre konusunda küresel ölçekte yapılan ilk değerlendirme toplantısı olması bakımından önem taşımaktadır. 113 ülkenin katıldığı konferans BM'nin çevre konusundaki çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Konferans sonunda "Stockholm Deklarasyonu" yayınlanmıştır. Bu Deklarasyonda;

- Çevrenin korunması ve geliştirilmesi tüm insanlığın esenliği ve ekonomik gelişmenin temel öğesi olarak değerlendirilmiş,
- Bunun tüm hükümetlerin görevi olduğu ifade edilmiş (Madde 2) ve bu bağlamda,
- Uluslararası işbirliği ve dayanışmanın önemi vurgulanmıştır (Madde 24).

Stockholm Konferansı'nın sloganı "Bir tek dünyamız var" olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda küresel düzeyde, tüm canlıların ve insanın varlığını sürdürebileceği, ekolojik açıdan dengeli koşullara sahip bir çevreyi sağlamak, korumak ve geliştirmek de tüm insanların ortak sorumluluğu olarak kabul edilmiştir (ÇAMUR - VAİZOĞLU, 2007, s. 298-299). Bu zamana kadar çevre konusunda çalışmalar yapılmışsa da küresel iklim değişikliği ve önlem alınması gerektiği hususuna ilişkin çalışmalar 1979 yılından itibaren ciddiyle ele alınmaya başlanmıştır.

İklim değişikliğine yönelik ilk uluslararası girişim, Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO-World Meteorological Organisation) öncülüğünde, 1979 yılında düzenlenen "Birinci Dünya İklim Konferansı"dır. Bu konferansta, fosil yakıtlardan ve CO₂ birikiminden kaynaklanan küresel iklim değişikliği vurgulanmıştır. Daha sonra 1985 ve 1987 yıllarında Avusturya'nın Villace kentinde ve 1988'de Toronto'da düzenlenen toplantılarla, ilk kez iklim değişikliği karşısında siyasal seçenekler geliştirilmesi konusuna dikkat çekilmiştir. "İkinci Dünya İklim Konferansı", 29 Ekim – 7 Kasım tarihleri arasında Cenevre'de

yapılmıştır. Bu konferansta, iklim değişikliğine yönelik bir anlaşma oluşturulması ve bu konuya yönelik uluslararası girişimlere hız kazandırılması hususunda çağrıda bulunulmuştur. Böylece, BMİDÇS geliştirilmiştir (http://www.wmo.int/pages/world_climate_conference/index_en.html).

Yapılan ilk ciddi konferans 5-12 Haziran 1992 tarihindeki Rio Konferansıdır. Bu Konferans sonucunda Rio Deklarasyonu yayımlanmış; BM ve Avrupa Topluluğu ülkelerinin de içinde bulunduğu 184 ülkenin taraf olduğu BMİDÇS (UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change) 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir (<http://www.cevreonline.com/kuresel/tarihi%20ve%20onlemler.htm>). Çevre sorunları hakkında uluslararası bir anlaşma olan UNFCCC, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED – United Nations Conference on Environment and Development) tarafından düzenlenmiştir (TOMANBAY, 2008, s. 99). Rio Zirvesi sırasında, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi imzaya açılmadan çok önce, 1988 yılında, uzmanları, siyasi karar alıcıları, uluslararası ve sivil örgüt temsilcilerini Toronto’da, Hague’de, Hollanda ve Norveç’te bir araya getiren uluslararası toplantılar sonucunda, dünya atmosferinde ciddi boyutlarda değişikliklerin meydana geldiği ve bu değişikliklerin dünyanın gelecekteki güvenliğini tehdit ettiği zaten ortaya çıkmıştır. Zirvede tartışılan konuların başında gelen iklim değişikliğine ilişkin bir sözleşme, daha zirve başlamadan önce, 9 Mayıs 1992 tarihinde, imzaya hazır hale getirilmiştir. İklim değişikliğine çare, bir çerçeve sözleşme hazırlamak suretiyle bulunmuş; bir başlangıç, 26 Madde ve iki Ek’ten oluşan kısa bir metin yazılmıştır. İDÇS’nin temel prensipleri kaynakta önleme, işbirliği, hakkaniyet ve sürdürülebilir kalkınmaya dayalı olarak inşa edilmiştir (BUDAK, 2004, s. 418). 1994’te yürürlüğe giren Sözleşme, küresel ısınma ile mücadele etmek için sera gazlarının salınımını azaltmayı amaçlamakta ve ülkelere sera gazları konusunda bağlayıcı olmayan limitler getirmektedir (TOMANBAY, 2008, s. 99). İDÇS gereği, belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi, geliştirilmesi ve gözetilmesi amacıyla, her yıl tüm tarafların katıldığı “Taraflar Konferansı” (COP) düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Sözleşme birkaç temel ilkeyi esas almıştır:

- Yeterince bilimsel kanıt olmaması, bu alanda önlem alınmasına engel olmakta kullanılmamalıdır.(m.3)
- Ulusların “Ortak, ancak farklı sorumlulukları” vardır (m.3).

- Geçmişte, iklim değişikliğine en çok katkıda bulunmuş olan sanayileşmiş ülkeler, bu sorunun çözümünde de başı çekmelidirler.(m.3)
- Taraf devletlerin hepsi, sözleşmeyi uygulamak için yaptıkları faaliyetleri bildirme konusunda taahhüde girerler.
- Anlaşmaya taraf devletler gönüllü olarak 2000 yılında sera gazı salınımlarını 1990 yılı düzeyine çekmeyi hedefleyecekler ve diğer ülkelere teknik ve mali destek vereceklerdir².

BMİDÇS'ye 188 ülke taraf olmuştur. Ancak, Türkiye bu 188 ülke içerisinde bulunmamaktadır. Çünkü Hükümetlerarası Görüşme Komitesi Mayıs 1992 New York toplantısında Türkiye'yi yanlışlıkla hem EK-I listesine (ekonomisi geçiş sürecinde olan ülkeler), hem de EK-II listesine (OECD ülkeleri) koymuştur. Türk Hükümeti buna itiraz etmiş ve bu itirazı ancak 2001 yılının 29 Ekim – 6 Kasım tarihleri arasında Marakeş'de yapılan 7. Taraflar Toplantısında görüşülerek bu hata giderilmiş ve Türkiye 24 Mayıs 2004 tarihinde Sözleşme'ye 189. taraf ülke olarak katılmıştır (ERGÜN - ÇEPEL, 2009, s. 10).

Taraflar Konferansı'nın (COP) birincisi, 1995 yılında Berlin'de yapılmıştır. Bu konferansta "Berlin Yaptırımı" süreci başlatılmıştır. Bu süreçte ülkelerin başta CO₂ olmak üzere iklim değişikliğine yol açan sera gazı indiriminde, 2000 yılından sonra üstlenecekleri yükümlülüklerin belirlenmesi ve 1997 yılında Japonya'da yapılacak 3. Taraflar Konferansı'nda son şekline getirilip kabul edilecek bir protokolün hazırlıklarının yapılması görüşülmüştür (MAZI, 2004, s. 156).

² Ayrıntılı bilgi için bakınız UNFCCC (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi)

Tablo: 1
Sözleşme gereğince belirlenen Ek-I ülkeleri ve Ek-II ülkeleri

EK-I OECD ve Piyasa Ekonomisine Geçiş Aşamasında olan ülkeler	Ek-II OECD Ülkeleri
Avustralya	Avustralya
Avusturya	Avusturya
Belarus (Beyaz Rusya) (*)	
Belçika	Belçika
Bulgaristan (*)	
Kanada	Kanada
Çekoslavakya (*) (**)	
Danimarka	Danimarka
Avrupa Ekonomik Topluluğu (***)	Avrupa Ekonomik Topluluğu
Estonya (*)	
Finlandiya	Finlandiya
Fransa	Fransa
Almanya	Almanya
Yunanistan	Yunanistan
Macaristan (*)	
İzlanda	İzlanda
İrlanda	İrlanda
İtalya	İtalya
Japonya	Japonya
Litvanya (*)	
Letonya (*)	
Lüksemburg	Lüksemburg
Hollanda	Hollanda
Yeni Zelanda	Yeni Zelanda
Norveç	Norveç
Polonya (*)	
Portekiz	Portekiz
Rusya Federasyonu (*)	
Romanya (*)	
İspanya	İspanya
İsveç	İsveç
İsviçre	İsviçre
Türkiye	Türkiye
Ukrayna (*)	
İngiltere	İngiltere
Amerika Birleşik Devletleri	Amerika Birleşik Devletleri

Kaynak: ŞAHİN, 2005, s.49-50

(*) Bir piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler

(**) Bu Sözleşme imzaya açıldığında henüz Çek Cumhuriyeti ile Slovakya ayrılmamıştı

(***) Bu Sözleşme imzaya açıldığında Avrupa Ekonomik Topluluğu henüz Avrupa Birliği haline gelmemişti.

1996 yılında Cenevre’de yapılan 2. Taraflar Konferansı’nda, “Cenevre Bildirgesi” olarak bilinen belgeyle Ek-I ülkeleri yasal bağlayıcılığı taahhütleri benimsemek niyetinde olduklarını bildirmişlerdir. Bildiri, gelişmiş ülkelerin 1997 sonuna kadar sera gazı indirimine yönelik bağlayıcı yükümlülüklerin tartışılması kararını yansıtmaktadır (MAZI, 2004, s. 157).

210. Kyoto Protokolü

İDÇS’de öngörülen Taraflar Konferansı’nın III.’sü 1997’de Japonya’nın Kyoto şehrinde düzenlenmiştir. Gelişmiş ülkelerin, 2000 yılındaki sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyesinde tutmak için İDÇS’nin yetersiz olduğu kabul edilerek, yükümlülüklerin daha yeterli hale getirilmesi ve yasal bağlayıcı bir protokol düzenlenmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda da Kyoto Protokolü ortaya çıkmıştır ve bu protokol, 16 Mart 1998 ile 15 Mart 1999 tarihleri arasında imzaya açık kalmıştır. Protokole göre, Ek-I listesinde yer alan ülkeler, 2008–2012 Birinci Taahhüt Dönemi sonunda, toplam sera gazı emisyonlarını ortalama olarak 1990 yılı seviyesinin en az %5 altına indirme yükümlülüğünü kabul etmişlerdir. Kyoto Protokolünün yürürlüğe girmesi iki şarta bağlanmıştır:

1. Protokol 55 ülke tarafından onaylanmalıdır (m.25)
2. 1990 yılında hesaplanan toplam CO₂ emisyon miktarının en az %55’inden sorumlu Ek-I ülkelerinin bu 55 ülke içerisinde yer alması gerekmektedir.

Atmosferdeki CO₂ emisyonunda %36.1 paya sahip olan ABD’nin, 1998’de imzalamış olduğu Protokol’ü onaylamayacağını açıklaması üzerine, gözler %17’lik paya sahip Rusya Federasyonu üzerine çevrilmiştir. Rusya Federasyonu 18 Kasım 2004 tarihinde Protokol’ü onaylamış, 16 Şubat 2005 tarihinde protokol yürürlüğe girmiştir (<http://www.ressiad.org.tr/makaleler.php?ID=30>).

Tablo: 2
Kyoto Protokolü gereğince Ek-B’de yer alan ülkeler ve bu ülkelerin sera gazı
indirimine ilişkin yükümlülükleri

Taraf	İndirim Yükümlülüğü (baz alınan yıla göre yüzde)
Avustralya	108
Avusturya	92
Belçika	92
Bulgaristan (*)	92
Kanada	94
Hırvatistan (*)	95
Çek cumhuriyeti (*)	92
Danimarka	92
Estonya (*)	92
Avrupa Topluluğu	92
Finlandiya	92
Fransa	92
Almanya	92
Yunanistan	92
Macaristan	94
İzlanda	110
İrlanda	92
İtalya	92
Japonya	94
Litvanya (*)	92
Liechtenstein	92
Letonya	92
Lüksemburg	92
Monako	92
Hollanda	92
Yeni Zelanda	100
Norveç	101
Polonya (*)	94
Portekiz	92
Romanya (*)	92
Rusya Federasyonu (*)	100
Slovakya (*)	92
Slovenya (*)	92
İspanya	92
İsveç	92
İsviçre	92
Ukrayna (*)	100
İngiltere	92
Amerika Birleşik Devletleri	93

Kaynak: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html>

(*) : Bir piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler

Protokolü imzalayan ülkeler aşağıdaki yaptırım ve koşulları kabul etmiş sayılacaklar ve derhal uygulamaya geçeceklerdir:

1. Gelişmiş ülkelerin her biri, kendileri için belirlenmiş sera gazı salınımlarının sınırları üzerine çıkmayacaklar.
2. İklim değişimini önlemeye dönük politikalar geliştirilerek, bunları uygulamaya koyacaklar
3. Enerji verimi ve tasarrufunu artırıcı önlemler alınacaktır.
4. Çöp ve motorlu araçlardan kaynaklanan sera gazı salınımlarını sınırlandıracaklar veya azaltacaklar
5. Sera gazlarının atmosfere karışmasını önleyecek teknik tesisleri ve ormanları koruyacaklar
6. Protokol hükümlerinin amacına ulaşmasını engelleyecek hertürlü aktiviteleri ortadan kaldıracaklar
7. Sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelere farklı sorumluluklar yükleyen bu protokole göre, zararlı sera gazları salınımının 2012 yılında %5.2 oranında azaltılmasıyla, 1990 yılındaki sera gazları salınım düzeyine indirilmesi sağlanacaktır.
8. Gelişmekte olan ülkeler ise, sera gazı salınımlarını izleme ve bunları azaltma için gerekli ön hazırlıkları tamamlayacaklar ve bu husustaki faaliyetlerini BM ilgili kuruluşlarına bildireceklerdir.

Gelişmekte olan ülkeler, teknolojik alanda gelişmelerini duraklama durumuna getirebilecek CO₂ emisyonunu azaltma hükmüne sıcak bakmamaktadırlar. Sera gazlarındaki artışın asıl sorumlusunun gelişmiş ülkeler olduğunu, dolayısı ile gerekli önlemleri almakla öncelikle onların yükümlü olduğunu savunmaktadırlar (ÇAMUR - VAİZOĞLU, 2007, s. 304).

İklim değişikliği konusunda yapılan ilk ciddi çalışma olan BMİDÇS ile Kyoto Protokolü arasında bazı temel farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar özetlenecek olunursa;

- Sözleşme’de, EK-I Taraflarının 2000 yılında sera gazı salınımlarının 1990 yılı düzeyine indirmesi hedefi, sadece iyi niyet düzeyindeyken; Protokolde, EK-I Tarafları I. Dönem için (2008-2012) somut sayısal hedefler almaktadır.
- Sözleşme’nin yaptırım gücü zayıfken, Protokol, hedeflere ulaşılamaması halinde, sonraki dönemler için geçerli olacak ağır yaptırımlar söz konusudur.
- Sözleşme’de Esneklik kuralları (hesaplamalar için geçerli olacak temel yılı belirlenmesi) sadece belli ülkeler (Piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler) için geçerliyken; Protokol’de gerekli hazırlıkları tamamlayan tüm Taraflar esneklik düzeneklerine (Ortak Yürütme (Joint Implementation), Temiz Kalkınma Düzenegi (Clean Development Mechanism), Emisyon Ticareti (Emission Trading) katılabilir.
- Sözleşme, iklim değişikliği sürecinin temel metniyken; Protokol, 2005 yılından itibaren 2012 sonrası dönem için (süre, yükümlülük oranları, ülkeler) yeni görüşmeler başlayacak, bu amaçla yeni ittifaklar kurulabilecektir (ARIKAN, 2006, s. 58).

Kyoto Protokolü, taraf olan gelişmiş ülkelerin emisyon hedeflerini en az maliyetle yakalayabilmeleri için yeni olanaklar sunmuştur. Serbest piyasa kökenli bu olanaklar, her ülkenin kendi sınırları içinde sera gazı salınımlarını kontrol altına alıp azaltma çabalarına ek olarak önerilen esneklik mekanizmalarıdır (PAMUKÇU, 2006, s. 186). Bunlar, Protokolün 6. Maddesinde aktarılan Ortak Yürütme, 17. maddesinde sunulan Emisyon Ticareti ve 12. maddesindeki Temiz Kalkınma Düzenegi’dir.

Ortak Yürütme (Joint Implementation): Bu mekanizma dahilinde, Protokolün Ek-B Listesi’nde yer alan herhangi bir gelişmiş ülke, listede yer alan başka bir gelişmiş ülkenin toprağında sera gazı emisyonunu azaltmaya yönelik bir projeyi uygulayabilir, bunun sonucunda kazanılan karbon kredisini kendi ulusal emisyon hedefine ulaşmak için saydırabilecektir.

Temiz Kalkınma Mekanizması (Clean Development Mechanism): Bu mekanizma içinde, Ek-B listesinde yer alan herhangi bir gelişmiş ülke, protokole taraf herhangi bir gelişmekte olan ülkenin toprağında, sera gazı emisyonunu azaltmaya yönelik bir projeyi

uygulayabilir, bunun sonucunda kazandığı karbon kredisini kendi ulusal emisyon hedefine erişmek üzere kullanabilecektir.

Emisyon Ticareti (Emission Trading) : Bu mekanizma çerçevesinde, Ek-B Listesinde yer alan herhangi bir gelişmiş ülke, ulusal emisyon hedefini tutturabilmek amacıyla, emisyon hedefini yakalamış ve kredi fazlası olan başka bir liste ülkesinden karbon kredisi satın alabilecektir (PAMUKÇU, 2004, s. 186-187).

211. Kyoto Protokolü'nden Sonraki Gelişmeler

Taraflar Konferansının 4.sü, 2-13 Kasım 1998 tarihinde gerçekleşen Buenos Aires toplantısıdır. Toplantının başlıca gündem maddelerini taraf ülkelerin sera gazı oluşturan emisyonlar konusundaki yükümlülükleri, teknoloji transferi ve Protokol'de öngörülen esneklik mekanizmaları oluşturmuştur (COP 4, 1998, p. 16). Kuzey-Güney çekişmesinin öne çıktığı görüşmelerde iklim değişikliğinin bilimsel ve teknolojik yanından çok ekonomik ve siyasal yönleri üzerinde vurguda bulunulmuş, Protokol'ün geliştirilmesi yönünde somut bir adım atılmamıştır (MAZI, 2004, s. 158).

1999 yılında Bonn'da yapılan beşinci Taraflar Konferansı'nın gündemini ise 4. Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Buenos Aires Eylem Planı oluşturmuştur. Başka bir ifadeyle Kyoto Protokolü'nün yaşama geçirilmesine ilişkin ayrıntıları belirleme hedefini taşımıştır. Bu Eylem Planı, taraf ülkelerin, protokol kapsamında üstlendiği sorumluluklarını iki yıl içinde nasıl yerine getireceğini gösteren bir zaman çizelgesi hazırlamasını öngörmüştür. Ancak Konferans kesin bir sonuç alınamadan kapanmıştır (MAZI, 2004, s. 159).

Altıncı Taraflar Konferansı 13-25 Kasım tarihlerinde Lahey'de yapılmıştır. Lahey Konferansı olarak da bilinen bu toplantının gündemi Kyoto Protokolü'nde alınan kararların hayata geçirilme yolları olmuştur. Bu amaçla konferans başkanlarına bazı görevler ve denetleme yetkileri verilmiştir (<http://www.cevreonline.com/kuresel/tarihi%20ve%20onlemler.htm>). Bu toplantıda ABD ile AB arasında kesin görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. ABD, bu toplantıda, esneklik mekanizmalarının, özellikle de emisyon ticaretinin, sınırsız uygulanmasını savunurken, tarım, orman, bataklık ve sulak alanlarının karbon emme

kapasitesini ön plana çıkarmakta, AB ise ABD'nin emisyon indirim oranının en az yarısını, emisyon ticareti yapmadan gerçekleştirmesini istemekteydi. ABD ile AB arasındaki bir diğer görüş ayrılığını, Protokol hükümlerinin uygulanmasının denetimi oluşturmaktaydı. AB, kurallara aykırı uygulanan uygulamaların para cezasına çarptırılmasını, ABD ise bunun yerine, Protokol kurallarına uymayan ülkelerin bir sonraki uygulama döneminde daha ağır emisyon indirimine zorlanmasını savunmaktaydı. Bütün bu görüş ayrılıklarının sonucunda toplantı olumlu bir sonuç alınmadan kapanmak zorunda kalmıştır (VICTOR, 2001, p. 5).

16–27 Temmuz 2001'de 6. Taraflar Konferansı'nın ikinci buluşmasıyla kimi temel konularda gelişmiş ülkeler arasında bir uzlaşmaya varılmış, bir anlamda Kyoto Protokolü yeniden yaşama döndürülmüştür.

Sözleşme'nin yedinci Taraflar Konferansı 29 Ekim - 9 Kasım 2001 tarihinde Marakeş'te yapılmıştır. Marakeş Düzenlemeleri olarak adlandırılan kararlarla Bonn'da alınan kararlar işlevsellik kazanmış, Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesinden sonra uygulamaya girecek sağlam uyarlık sistemi kurulmuş ve Protokolün öngördüğü mekanizmalara ilişkin kararlar alınmıştır. Buna göre emisyon ticaretinin 2008 yılında başlaması önerilmiş, ayrıca yutaklarla ilgili kredi transferlerine ilişkin kurallar getirilmiştir (COP 7, 2001:1). Marakeş Düzenlemeleri 21. yüzyılın başından bu yana uluslararası alanda BM'nin gösterdiği en büyük küresel başarılarından birisi olarak nitelendirilmektedir. Alınan sonuç iklim değişikliği ile mücadelede yeni bir aşamaya gelindiği anlamına gelmektedir (MAZI, 2004, s. 161).

Taraflar Konferansı'nın 8.si 23 Ekim-1 Kasım 2002 tarihleri arasında Yeni Delhi'de yapılmıştır. Bu konferansta o güne kadar olan gelişmeler ve 2002 yılı içerisinde Johannesburg'da gerçekleşen RİO+10 Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nin ışığında, Yeni Delhi Deklarasyonu kabul edilmiştir. Geçmişte Sözleşme kapsamında sera gazı emisyonlarının azaltımı üzerine politika ve önlemleri sürekli gündeme getiren gelişmiş ülkeler, COP 8'de genel olarak, ekonomik gelişme ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, bunun yanında iklim değişikliğine uyum önlemlerinin alınması gerekliliği konusu daha fazla vurgulanmıştır. AB ülkeleri belli oranda emisyon azaltımını başardıklarını ve iklim değişikliği ile mücadele etmekte kararlı olduklarını, halihazırda bu mücadelede esas

sorumluluğun gelişmiş ülkelere düştüğünü belirtmişlerdir. ABD'nin tutumunda bir takım olumlu değişiklikler olmuştur. Geçmişte gelişme yolundaki ülkelerin gönüllü taahhütler almaları yönünde tavır sergilemekte olan ABD, Sözleşmenin yükümlülüklerinin işletilmesi, emisyon azaltımı ve ele alınan diğer konularda lokomotif rolü üstlenmiştir. Ancak Delhi'de gelişmekte olan ülkelerin gelişmelerini, gerçekçi olmayan sera gazı hedeflerinde ısrar ederek yavaşlatmaları gerektiğini özellikle vurgulamıştır (MAZI, 2004, s. 162). Marakeş'te ele alınan konuların dışında, Delhi'de özellikle ortak ancak farklılaştırılmış sorumluluk üzerinde durulmuştur. Buna göre her ülkenin ekonomik gücü elverdiği ölçüde iklim değişikliği ile mücadele katkısını sürdürmesi gerektiği vurgulanmıştır (The Delhi Ministerial Declaration, 2002).

3 Aralık 2007 tarihinde yaklaşık 200 ülkeden temsilciler, iklim değişikliği ile mücadele yollarını görüşmek üzere Endonezya'nın Bali kentinde bir araya gelmiştir. BM öncülüğünde başlayan iki haftalık toplantıda, süresi 2012 yılında dolacak olan Kyoto Protokolünün yerini alacak yeni bir anlaşma için müzakere çerçevesi ve takvimi belirlenmesi öngörülmüştür. Toplantıda karbon salınımı ve sıcaklık artışlarını sınırlayacak uzun vadeli bir hedef belirlenmesi, gelişmiş ülkelerin daha ciddi sınırlamalara ikna edilmesi, karbon pazarlarının genişletilmesi, temiz teknoloji imkanlarının araştırılması ve paylaşımları konusunda işbirliği, iklim değişikliğinin yarattığı risklerden en olumsuz şekilde etkilenecek ülkelerin küresel ısınmaya ayak uydurmasına yardım için kaynak sağlanması ve tropikal ormanların korunması gibi başlıklar ele alınmıştır (http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/12/071203_un_climate.shtml).

Ayrıca 2009 yılına kadar tartışmalara yön verecek "Uyum Fonu", "Teknoloji Transferi" ve "Ormansızlaşma" sonucu ortaya çıkacak sera gazları salınım oranlarının azaltılması" gibi konularda da önemli kararlar alınmıştır. Ancak Bali Konferansı'nda alınan kararlar son kararlar değildir. Bundan sonra iki yıllık bir diplomatik süreç söz konusudur ve bu süreçte iklim değişikliği hakkında yapılacak düzenlemeler 2009 yılında Kopenhag'da toplanacak konferansta karara dönüştürülecektir (Tomanbay, 2008, s. 103).

Bir sonraki toplantı Bangkok'da 31 Mart- 4 Nisan 2008 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu toplantıda Bali'de alınan kararların uluslararası alanda uygulanmasına karar verilmiştir. 162 ülkenin delegelerinin katıldığı Bangkok görüşmelerinde, yeni bir müzakere döneminin

başlangıcına vurgu yapılmıştır (http://unfccc.int/meetings/intersessional/awg-lca_1_and_awg-kp_5/items/4334.php).

22. Türkiye’de Küresel İklim Değişikliği ile İlgili Girişimler

2001 yılında Marakeş’de gerçekleştirilen Yedinci Taraflar Konferansı’nda, daha önce sözleşmenin Ek-I listesinde yer alan diğer taraflardan farklı bir konumda olan Türkiye’nin özel koşullarının tanınarak isminin Ek-I de kalarak, EK-II’den silinmesi yönünde karar alınmıştır. Bunun üzerine Türkiye, BMİDÇS’ne, 24 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla 189. ülke olarak taraf olmuştur. Bu sözleşme gereğince 2004 yılının Temmuz ayında bir Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır. Genelge’ye göre; Çevre ve Orman Bakanlığı koordinatörlüğünde, ilgili kurum, kuruluş ve bakanlıklar arasında “Ulusal İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu” teşkil edilmiştir. Söz konusu projenin uygulanmasını, bu konuda danışma hizmeti de verecek olan BM Kalkınma Programı Türkiye Temsilciliği üstlenmiştir. BMİDÇS’ne taraf olan ülkelerin her iki yılda bir “ulusal bildirim” hazırlayıp sunması gerekmektedir. Bu konuda Türkiye ilk bildirimini 15 Nisan 2006 yılında Sekreteryaya sunmuştur (ÖZMEN, 2007, s. 78).

Türkiye, 5 Şubat 2009’da TBMM Genel Kurulu tarafından alınan kararla, ülkelerin sera gazı emisyonlarını düzenlemeye yönelik en önemli ve yasal araç olan Kyoto Protokolünü imzalamıştır (<http://www.wwf.org.tr/haberler/haberler/archive/2009/subat/06/haber/tuerkiye-en-sonunda-kyotoyu-imzaladi/>). Türkiye, bu sözleşmeyi onaylayarak Kyoto’ya taraf ve bu konuda çalışmalar yapan uluslararası mekanizmanın da bir parçası olmaktadır. Bu sözleşmeye taraf olmanın getirdiği bazı yükümlülükler bulunmaktadır. Bunlar; fosil yakıt yakarak atmosfere sera gazı salan termik santraller, çimento fabrikaları, rafineriler gibi sektörlerle teşvik, vergi muafiyeti ve subvansiyon gibi yöntemlerle destek olmamak gelmektedir. 2004 yılından beri Rio Sözleşmesinin tarafı olarak Türkiye, fosil yakıtı dayalı sanayileşme ve kalkınma politikasından yenilenebilir enerji ile kalkınma politikasına geçme yolunda sorumluluklar almış ve bu yönde ciddi yükümlülükler altına girmiştir ve bu yükümlülüklerinin gereğini hızla yerine getirmelidir (TOMANBAY, 2008, s. 102).

Yukarıda da belirtildiği üzere bugüne kadar uluslararası alanda yapılmış anlaşmalar bulunmaktadır. Ancak bu anlaşmalarda uluslararası işbirliğini güçleştiren ve engelleyen

bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu anlaşmalar dünyadaki tüm devletler tarafından imzalanıp onaylanmamıştır. Küresel çevre korumasının gerçekleşebilmesi için, tüm dünya devletlerinin bu anlaşmalara katılması gerekmektedir. Küresel çevre rejimlerinin kurulmasını güçleştiren en önemli unsur budur. Çünkü bir tek devletin veto gücü bile diğer devletlerin çabalarını boşa çıkarabilmektedir. Örneğin ABD sera gazlarını en çok üreten ülkedir (tüm dünya üretiminin %40'ı) ve küresel ısınmayı önleyecek bir rejime mutlaka katılması ve bu gaz emisyonlarını azaltması gerekmektedir. Çünkü diğer ülkeler kendi emisyonlarını azaltsalar bile, ABD aynı oranda üretmeye devam ederse, küresel ısınma da devam edecektir. Kısacası çevre koruması söz konusu olduğunda bir tek devletin bile kurallara uymaması, uluslararası bir rejimi başarısızlığa uğratabilir.

Bir başka sorun ise uygulama ile ilgilidir. Bir anlaşmanın imzalanmış olması, her yerde başarıyla uygulanacağı anlamına gelmemektedir. Ayrıca uygulamaların denetlenmesi de bir başka sorundur. Bu konuda güçlükler ve eksiklikler bulunmaktadır. Denetleme görevini üstlenen kurumlar olmadığı için, devletler yıllık raporlar hazırlayarak anlaşmaları nasıl uyguladıklarını diğer ülkelere bildirmektedirler. Birçok alanda anlaşmaların ne kadar uygulandığını ve ne kadar ihlal edildiğini ölçmek mümkün olmamaktadır.

Kısaca, küresel çevre sorunlarının diplomatik yollardan çözümlenmeye çalışılması şimdilik yetersiz, çok yavaş ve güç olmakta, ulaşılabilen az sayıda anlaşmanın ise uygulanmasında ve denetlenmesinde eksiklikler bulunmaktadır. Uluslararası çevre koruma rejimlerinin kurulabilmesi için pek çok engelin aşılması gerekmektedir, ancak bu arada çevresel tehditler hızla ilerlemektedir. Gelecekle ilgili olumsuz tahminlerin temelinde bu gerçek yatmaktadır. Geçmişteki alışkanlıkların ve uygulamaların yakın gelecekte de aynen süreceğini varsayarsak, önümüzdeki on yıllarda uluslararası işbirliğinden ziyade çekişme ve çatışmaların yaygınlık ve etkinlik kazanacağını söylemek mümkündür (TUNA, 2003, s. 132-134).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESEL ISINMA VE GÜVENLİK

Küresel ısınma, günümüzde uluslararası toplumun karşılaştığı en önemli sorunlardan birisidir. Hükümetler, kurumlar ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar, daha önceleri iklim araştırmalarına şüpheci yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Ancak bu kurum ve kuruluşlar, olası feci sonuçları azaltmak için bazı önlemler alınması gerektiği konusunda nadiren fikir birliğinde bulunmuşlar, bununla birlikte konu hakkında ciddi bir diyaloga da girmemişlerdir (SALEHYAN, 2008, p. 315).

Geleneksel tanımında ulusal egemenliğe karşı siyasal ve askeri tehditler olarak ifade edilen güvenlik kavramı, günümüzde bu tanımıyla sınırlı değildir. Çevresel bunalımlar hem ulusların güvenliğini, hem de sürekliliğini tehdit etme aşamasına gelmiştir. Artık bütünüyle insanlığı ve canlı yaşamını tehdit eden çevre sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlar, yerel nitelikli su, hava ve toprak kirlenmelerinden başlayan ve dünyanın yaşam kaynağı olan ekosferi çevreleyen ozon tabakasının incilmesi, dünyanın ısı dengelerini bozan sera etkisi gibi küresel çevre sorunlarına kadar uzanmaktadır. Bu tehdit, dünyanın “çevresel güvenlik” gibi bir sorunla karşı karşıya olduğuna ilişkin düşüncelerin dile getirilmesinin kaynağını oluşturmaktadır (KELEŞ - ERTAN, 2002, s. 237 -238).

Geleneksel çevresel güvenlik kavramı açısından bakıldığında, altı tür çevresel değişimin çatışmalara yol açabileceğine dikkat çekilmektedir. Bunlar: Sera etkisi kaynaklı iklim değişikliği, verimli tarımsal alanların azalması ve yok olması, balık türlerinin tükenmesi, stratosferik ozon azalması, ormanların azalması ve ortadan kaybolması ve tatlı su kaynaklarının azalması ve kirlenmesidir. Söz konusu değişimlerin çatışmalara yol açmasındaki önem sırasında ise, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke biçiminde sınıflandırılmaya tanık olunmaktadır. Gelişmiş ülkeler, öncelik sıralamasında, ilk sıraları iklim değişikliği ve stratosferik ozon azalmasına vermektedirler. Gelişmekte olan ülkelerin

ilk sıralarında ise, tatlı su kaynakları, verimli tarımsal alanlar, ormanlar ve balık miktarı ile türlerindeki azalma yer almaktadır (HOMER-DIXON, 1994, p. 5–17).

Küresel ısınma sorunu devlet sınırları içerisinde ele alınacak ulusal bir sorun değildir. Dünyanın eko-sisteminde değişmelere yol açacak küresel bir sorundur. Bu sorun, doğası gereği ortak sorumluluk içerdiğinden, çözümü devletler arası hatta devletler üstü bir işbirliği gerektirmektedir. Bir devletin ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü ilkelerini öne sürerek soruna ve çözümü için işbirliğine kayıtsız kalması, diğer devletlerin toplumsal ve ekonomik değerlerine zarar verecektir. Bu yüzden, küresel ısınma gibi bir çevresel sorun dahilinde devlet egemenliği sınırlandırılabilir (PAMUKÇU, 1998, s. 435). Küresel ısınma sorununda devletler, realizmin öngördüğü şekilde, ulusal çıkarları yönünde hareket etmektedirler. Ekonomileri fosil yakıtların kullanımına oldukça bağımlı ülkelerde, bu yakıtların kullanımının azaltılması, çevreye duyarlı, temiz ve yenilenebilir güneş, rüzgar, hidrolojik enerji kaynaklarına yönelmesi, ekonomilerinde belli yapısal değişiklikleri zorunlu kılacaktır. Yapılan bir çalışmaya göre, havadaki karbondioksit hacmini hızlı bir şekilde düşürmek için, tüm ülkelerin toplam 8 trilyon doların üzerinde para harcamaları gerekmektedir. Yakın gelecekte küresel ısınmadan çok olumsuz etkilenmeyecek ülkeler, bu tür bir yükün altına girmek istemeyeceklerdir (PAMUKÇU, 1998, s. 432). Küresel ısınmanın ulusal çıkarları ve güvenlikleri üzerindeki etkisine göre, dış politikalarını belirleyen devletler, realist düşüncenin belirttiği doğrultuda hareket etmektedirler. Saptadıkları dış politikayı izlerken kendi konumlarına yakın devletler ile koalisyon kurup güç dengesinin bir parçasını oluşturmaktadırlar. Küresel ısınma sorununda ve çözümünde uygun buldukları kararları diğer devletlere kabul ettirmeye çalışmaktadırlar (PAMUKÇU, 1998, s. 434).

30. Küresel Isınmanın Güvenlik Kavramına Etkisi

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik çalışmaları alanında bazı değişimler meydana gelmiştir. Bu döneme kadar güvenlik kavramı yalnızca askeri konularla sınırlandırılmaktaydı. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde, küreselleşmenin de etkisiyle güvenlik kavramı genişletilmiş ve yeni konular da bu kavram içerisine alınmıştır. Artık çevre, enerji, nüfus artışı, mülteci sorunu, hastalık gibi konular uluslararası güvenlik

kavramı içerisinde ele alınmakta ve uluslararası alanda bu konularla ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

Küresel ısınma da böylesi önemli bir güvenlik sorunudur. Belki kısa sürede değil fakat uzun vadede meydana getireceği etkiler açısından uluslararası güvenliği önemli biçimde etkileyecek ve çatışma nedeni olacak gelişmelere yol açacaktır. Küresel ısınmanın oluşturacağı en büyük etki, çevredeki bozulma olarak değerlendirilmektedir. Çevredeki bozulmanın meydana getireceği tehlikelerin, yeni *raison d'etres* (devletin çıkarları) olarak algılanması, daha çok milli güvenlik kurumlarının çalışmalarının bir ürünü olarak görülmektedir. Çevrenin bozulması, var olan düşmanlıkları tetikleyen ve askeri çatışmaları başlatan neden olacaktır (BARNETT, 2001, p. 2).

Büyük insan kitlelerinin yaşamını temelden etkileyen çevre sorunları, yakın gelecekte en olası çatışma nedenleri olacaktır. Çevre sorunları, uluslararası güvenliği doğrudan etkilemese de, nüfus artışı, göçler, yoksulluk ve kaynak tükenmesi ile birleşince bir güvenlik tehdidi oluşturacaklardır. Özellikle petrol, su ve toprak gibi önemli kaynakların kıtlaşması ülkelerin yaşamsal güvenlik sorunları haline gelecektir. Tarih boyunca su ve toprak gereksinimleri savaflara neden olmuştur. Ancak günümüzde kaynak kıtlıkları daha ciddi, çatışacak taraf sayısı daha çok, nüfusları daha kalabalık, silahlanma düzeyi daha yüksek, dolayısıyla çatışmaların olumsuz etkileri daha fazladır (TUNA, 2003, s. 147). Çevre sorunları, ulusal ve uluslararası çatışmalarda şiddeti etkilemektedir. 1970 ve 1980'li yıllarda uzmanlar, şiddeti artıran çeşitli yollar olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bazıları, çevresel faktörlerin devletler arasındaki, savaşa neden olan istikrarsızlığın güç dengesini oluşturan dengenin, hem bölgesel hem de küresel olarak kayabileceğini öne sürmüşlerdir. Bazıları da, küresel çevre hasarlarının, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurumu artırmasıyla, yoksul ulusların, yeryüzünün mal varlığının adil paylaşımı için, askeri olarak zengin ulusların karşısına çıkabileceğini öne sürmüşlerdir (HOMER-DIXON, 1999, p. 3).

İklim değişikliği her zaman güvenlikle bağdaştırılmıştır. İklimdeki sapmaların ya da şiddetli hava olaylarının çatışmaları tetiklediği ve hatta medeniyetlerin ya da ulusların yükseliş ve çöküşlerine neden olduğuna dair tarihte birçok örnek bulunmaktadır. Dördüncü ve beşinci yüzyıllarda, artan kuraklıklar ve şiddetli soğuklar nedeniyle Hun ve Alman

kabileleri dalga dalga Volga ve Ren Nehirleri boyunca Roma İmparatorluğu içine girmişler ve sonunda Roma'nın Visigotlar tarafından yağmalanmasına neden olmuşlardır. Sekizinci yüzyılda, Müslümanların Akdeniz ve Güney Avrupa'ya yayılmalarındaki neden de bugünkü Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen sürekli kuraklık olmuştur. Bugün dünya nüfusunun 6,5 milyar olması ve bu rakamın 2050 yılı itibariyle 9 milyara ulaşacak olmasının tahmin edilmesi nedeniyle; küresel ya da bölgesel hava standartlarında meydana gelecek sapmalar çok daha tehlikeli sonuçlar doğurabilecektir (DUPONT, 2008, p. 31).

Küresel ısınma düzensiz, asimetrik bir tehdit ya da geleneksel, simetrik bir tehdit de olabilecektir. Aynı zamanda, dünyanın patlamaya hazır bazı bölgelerinde istikrarsızlık oluşturacak bir "tehdit unsuru" olarak da işlev görebilecektir (ACKERMAN, 2008, p. 57). Bir tehdit artırıcı olarak nitelendirilen küresel ısınmanın, mevcut eğilimleri, gerginlikleri ve istikrarsızlıkları artırması beklenmektedir. Bu konudaki esas tehlike, küresel iklim değişikliğinin, halihazırda kırılgan olan ve çatışmaya eğilimli bölgelere ve devletlere taşıyabileceklerinden fazla yük bindirmesi olacaktır. Belirtilmesi gerekir ki, riskler yalnızca insan tabiatını değil, aynı zamanda siyasal ve güvenlik risklerini de kapsamaktadır. Ayrıca, insan güvenliği kavramı çizgisinde, iklim değişikliğinin uluslararası güvenliğe etkisinin kapsamlı siyasal tepkilerle bağlantılı olduğu, oldukça açık olarak görülmektedir (European Commission Report, 2008, p. 2).

Küresel ısınmanın etkisiyle meydana gelebilecek çevre sorunları, gelecek yıllarda ülkeleri beş tür genel çatışma çeşidiyle oldukça etkileyebilecektir. Bu çatışma tipleri şunlardır;

1. Doğrudan yerel çevresel bozulmadan kaynaklanan tartışmalar. (Örneğin; fabrika salınımları, baraj inşaatları veya ağaç kesimi)
2. Nüfus göçüyle ortaya çıkan etnik çatışmalar ve çevresel kıtlığa bağlı olarak derinleşen sosyal bölünmeler
3. Ekonomik üretimi etkileyen çevresel kıtlıkların ve dolayısıyla insanların yaşamını, elit grupların davranışlarını ve devletlerin bu değişen taleplerle yüz yüze gelme kapasitesinin neden olabileceği iç çatışmalar ve savaşlar
4. Su gibi kıtlık nedenli devletler arası savaşlar

5. Son olarak küresel ısınma, Kuzey-Güney, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki çatışmaları ortaya çıkarabilecektir.(HOMER-DIXON, 1999, p. 5).

Küresel ısınmanın meydana getireceği olası etkilerden dolayı, birçok konu birbirine bağlantılı biçimde güvenlik sorunları ortaya çıkaracaktır. Sıcaklıkların yükselmesi sonucu, taze su kaynakları, deniz suyu seviyelerinin yükselmesi, erozyon, sulak alan kaybı, tarımsal üretim, biyoçeşitlilik, hava kalitesi, insan sağlığı ve kentsel altyapıda etkiler göstermesi beklenmektedir. Bunların hepsi bir arada ele alındığında da bir güvenlik tehdidi olarak görülmektedir (LEVY, 1995, p. 51).

Homer-Dixon ise, çevresel kısıtlılardan doğabilecek üç ana tipte çatışma çeşidinden söz etmektedir. Bunlardan ilki “Basit-kıtlık çatışmaları”dır. Bu çatışmalarla ilgili tahminler genel yapısal teorilerle yapılmış ve açıklanmıştır. Bunlar, devletlerin doğal kaynakların azaldığı ya da çıkmaza girdiği durumlarda rasyonel olarak çıkarlarını hesapladığı “kaynak savaşlarıdır”. Buna benzer çatışmalar geçmişte görülmüştür. İçinde bulunduğumuz yüzyıldaki bazı büyük savaşları, hiç şüphesiz bir ülkenin bir diğerinin yenilenemeyen kaynaklarını ele geçirme arzusu harekete geçirmiştir. Bu tür çatışmalar uluslararası ilişkilerin geleneksel realist (ya da güçler dengesi) paradigması içerisinde kolaylıkla anlaşılabilir. Uluslararası güvenliğin bilim adamları arasında, doğal kaynakların tehlikeli kısıtlılarının çoğu zaman savaşa yol açtığı konusunda geleneksel bir görüş bulunmaktadır. Kısmen dört çevresel kaynak basit-kıtlık çatışmalarına neden olmaktadır: tarımsal üretim alanları, nehir suları, ormanlar ve balık. Bu yenilenebilir kaynakların kıtlığı bazı bölgelerde artmaktadır, bunlar genellikle insanın hayatta kalması için gereklidir ve bunlar fiziksel olarak ele geçirilebilir ya da kontrol edilebilir. Gerçekte, çevresel kıtlığın modern devletler arasında çıkacak büyük bir savaşın en önemli nedeni olduğu konusunda hemen hemen hiçbir kanıt yoktur (HOMER-DIXON, 1999, p. 138).

Uluslararası güvenliği etkilemesi olası konuların en önemlilerinden biri olarak su görülmektedir. Yeterli miktarda içme suyu, sulama için su bulunması insan yaşamı için bir önkoşuldur. Yağış miktarı, kar yağışı, buzulların erimesi ve kar erimesinin taze su kaynakları üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır ve iklim değişikliği bu koşulların hepsini etkileyecek gibi görünmektedir (CNA, 2007, p. 13).

Nüfus artışı nedeniyle önümüzdeki yıllarda su krizi görülmesi muhtemeldir. Sera gazı nedenli iklim değişikliği olasılığı, bu tahminlere bazı belirsizlikleri eklemektedir. Öyle ki iklim değişikliği, presipitasyon şeklini kaydıracak ve bu yüzden etraflı bir su ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bazı kurak bölgeler, özellikle kıyı bölgelerinde, artık su sıkıntısıyla karşı karşıya gelinmese de, çoğu iç bölgeler uzun süren kuraklıkların sıkıntısını çekebileceklerdir. Bu belirsizliğe rağmen Ortadoğu ve Afrika'nın bazı kısımları su sıkıntısı çekmektedir ve nüfusları hızla artan bu bölgelerde su, oldukça kıt bulunur durumdadır (HOMER-DIXON, 1999, p. 67). İklim değişikliğinin sebep olacağı su konusunda IPCC tarafından 2030 yılı için yapılan senaryolar şöyledir:

- Ekstrem yağıştaki değişkenlik artabilecektir.
- 2025 yılına kadar sadece dünya nüfusunun 1/3'ü yeterli suya sahip olacak. Bazı yerlerde ise ekstrem su kıtlığı ülkelerarası problemlere yol açabilecektir.
- Suyun sağlanabilirliğindeki değişimler, su temini yönetiminde yeni ve daha serbest kuralları olan su yönetimi stratejilerine gereksinim duyacaktır.
- Yağış ile beraber akışlar azalacak ve yeraltı su seviyeleri düşecektir.
- Su kıtlığından dolayı tarımsal rekolteler düşebilecektir. Bu da yer yer kıtlık ve açlığa neden olacaktır.
- Su sektörü ekonomik kayıplara uğrayabilecek ve nehir akışlarındaki değişim hidrolik elektrik enerjisi üretiminde belirsizlikler ortaya çıkabilecektir (KADIOĞLU, 2007, s. 341).

Kendini yenileyebilen bir kaynak olan suyun kıt bulunduğu bölgelerde, kısıtlı bir kaynak olan su, sudan faydalanma hakkı elde etmek için ülkelerin ulusal güvenlik sorunu haline gelebilecektir. Tarih boyunca suyun sebep olduğu çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar özellikle su kaynaklarının paylaşıldığı bölgelerde meydana gelmektedir. Birçok nehir, göl ve yer altı suları birden fazla ülke tarafından paylaşılmaktadır. Örneğin; Ortadoğu'da Nil, Ürdün Nehri, Fırat Nehri, Güney Asya'da İndus Nehri, Ganj Nehri ve Brahmaputra bu tür paylaşılan sulardır (GLEICK, 1993, p. 79–80). Bu gibi bölgelerde su hayati önem taşıdığından “yüksek politika” (high politics) konusu olarak değerlendirilmektedir ve su nedenli çatışmaların çıkma olasılığı da yüksektir.

İklim değişikliğine bağlı olarak, su kıtlığının artması, dünya üzerindeki dengesizliğe katkıda bulunacaktır. Su kıtlığı, devletlerin azalan su kaynakları üzerinde komşularıyla rekabet etmeleri durumunda, aynı zamanda jeopolitik düzeni de biçimlendirmektedir. Ortadoğu'da da su kıtlığı nüfus patlamasıyla birleşince ortaya buna benzer bir durum çıkmaktadır. Bölgenin çok karışık su politikası "hidropolitik güvenlik kompleksi" olarak tanımlanmaktadır. Ürdün Nehri fiziksel olarak İsrail, Ürdün, Lübnan, Filistin ve Suriye'nin su çıkarlarının çakıştığı bir noktada bulunmaktadır; Dicle ve Fırat nehirleri de İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin su çıkarlarının çakıştığı noktada bulunmaktadır. Bu gibi durumlar tarihlerinde hiç sorun yaşanmamış bölgelerde bile siyasal gerilimlere neden olabilecektir.

Su krizlerinin bir sonucu olarak, Türkiye'nin bölgesel konumunun güçlenmesi beklenmektedir. Dicle ve Fırat nehirlerinin başlangıç noktasında bulunması nedeniyle Türkiye, kendi sınırları dışından kaynaklanan su kaynaklarına bağımlı kalmayan ve kendi su kaynaklarının önümüzdeki 30 yıl boyunca iklim değişikliğinden diğer ülkeler kadar etkilenmesi beklenmeyen, Ortadoğu'daki belki de tek ülke konumundadır.

Bölgelerin su sorunları nüfus artışıyla birleşecektir. Tahminlere göre, Ortadoğu ve Güney Afrika'nın nüfusları önümüzdeki 50 yıl içerisinde ikiye katlanacaktır. Ortadoğu'da en hızlı nüfus artışı, Filistin toprakları gibi suyun en az olduğu bölgelerde görülmektedir. Batı Şeria'da taze su kaynaklarının azlığı, zaten yiyecek kıtlığı ve işsizliğe katkıda bulunmaktadır ve su kaynakları üzerinde küçük çapta çatışmaları meydana gelmiştir. Bu çatışmalar, nüfusun artmasıyla daha yaygın hale gelecek ve mevcut su kaynakları da azalacaktır (PODESTA - OGDEN, 2007, p. 120-123). Ayrıca, düşük gelirli ülkelerin nüfus artışının yüksek olduğu bölgelerde, su kıtlığının etkileri daha fazla görülecektir. İklim değişikliği, devletlerin bu problemleri azaltma kapasitelerini düşürecek ve zayıf devletlerin de iç savaşa daha eğilimli olduklarından dolayı bu bölgelerde çatışma çıkma olasılığı daha fazla olacaktır (NORDAS - GLEDITSH, 2007, p. 632). Açıkça söylenebilir ki, su kıtlığı ve toprak yapısının bozulması, birbiriyle yakından ilişkilidir. Baraj projeleri de bu konunun kapsamında değerlendirilmelidir (SCHUBERT ve diğerleri, 2008, p. 31). Örneğin, Dicle ve Fırat nehirlerinin suyuna bağımlı olan birçok ülke, Türkiye'nin 2010 yılında tamamlanması beklenen Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile buradan gelecek suyun kesilebileceğini düşünmektedirler. Tamamlandığı zaman Fırat Nehri üzerine 22 baraj ve 19 elektrik santrali inşa edilecek ve bu nedenle nehrin aşağı akışı azalacaktır. Bu

barajlarla Türkiye, Suriye'ye giden suyun %40'ını ve Irak'a giden suyun %80'ini kesme kapasitesine sahip olacaktır (PODESTA - OGDEN, 2007, p. 122). Ayrıca birden fazla ülke tarafından paylaşılan nehirlerle ilgili başka bölgelerde de çatışmalar yaşanması olasıdır. Örneğin; Nil Nehri 9 ülke toprağından geçmektedir ve nehrin aşağı kısmındaki ülkeler (özellikle Mısır ve Sudan), nehrin yukarı kısmındaki ülkelerin kuru iklimleri ve sulama tarımına bağımlılıkları nedeniyle, tehdede maruz kalabileceklerdir. Diğer Afrika nehirleri birkaç ülke tarafından paylaşılmaktadır. Örneğin; Zambezi Nehri 8 ülkenin toprağı üzerinden akarken Nijer, on ülkenin toprağı üzerinden geçmektedir. Akiferin boşalması anlaşmazlıkların kaynağı olabilecektir; örneğin Mısır ve Libya, Nubia akiferi büyük tarımsal bölgeler için geleceğin hayati önemi olan su kaynağı olarak görülmektedir (HOMER-DIXON, 1999, p. 69).

Küresel ısınmanın etkisiyle yükselen sıcaklıklara bağılı olarak su kaynaklarının azalması birçok sonuç doğurabilecektir. Su kaynaklarının azalması, kuraklık ve dolayısıyla bitki örtüsünde de tahribat yapacağından, dolaylı olarak erozyon ve toprak kaybına da neden olacaktır. İklim değışiminin ve çölleşmenin de etkisiyle birlikte ormanların azalması, biyolojik çeşitlilik kaybı, seller, az gelişmiş ülkelerde (özellikle tropikal iklim kuşağında) daha sert etkiler yapabilecektir. Az gelişmiş ülkelerin diğer bir sorunu da toprağın kötü kullanımı ve kirlenmesi sonucunda tarım alanlarının azalmasıdır. Bu gibi kıtlıklar da muhtemelen artan yoksulluğa ve sosyal çatışmalara yol açacaktır (TUNA, 2003, s. 149). Tüm bu krizler birbirinden tehlikelidir çünkü hepsi birbirine bağımlı ve kendi kendini sürdüren yapıya sahiptir. Örneğin su kıtlığı, beraberinde kalan mevcut kaynaklar üzerinde çatışmaya sebep olabilecek, yiyecek sıkıntısını getirecek ve bu da insanları göç etmeye yönlendirecek ve yeni bölgelerde yeni yiyecek sıkıntıları oluşturacaktır (PODESTA - OGDEN, 2007, p. 116).

Bütün bu zincir etkiler göz önünde bulundurulduğunda, iklim değışikliğinin ortaya çıkardığı etkilerin bir sonucu olarak göç, uluslararası güvenliği etkileyen bir diğer önemli konu olacaktır. IPCC'nin 2030 yılı için yaptığı iklim değışikliğı senaryoları da, küresel iklim değışiminin dünya üzerinde şu an sürüp giden göç ve mülteci sorunlarının daha da artıracığını ortaya koymaktadır. BM'nin yaptığı tahminlere göre 2020 yılı itibariyle, iklim değışikliğinin en önemli etken olacağı bu olguda milyonlarca "çevresel" göçmen meydana çıkacaktır (European Comission Report, 2008, p. 4). Çünkü zaten fakir olan güney

ülkelerinde sel, kuraklık ve fırtınalar sayı ve şiddet bakımından da artacaktır. Dolayısıyla ister kıyılarda, ister kıyılardan uzak olsun yakın bir gelecekte milyonlarca insanın evlerini ve ülkelerini terk etmekten başka bir çaresi kalmaması yüksek bir olasılık olarak görülebilir. Mısır ve Bangladeş bu konuda zaten çoktan alarm vermiş durumdadır (KADIOĞLU, 2007, s. 334). Küresel ısınma sonucunda okyanus ve deniz seviyelerinin yükselmesi, ada devletleri için ulusal güvenliğin en önde gelen konusudur. Bilim adamları, içinde bulunduğumuz yüzyıl boyunca, kıtalarda meydana gelen büyük değişimleri projelendirmişlerdir. Kıyı boylarındaki çekilmelerin ve büyük alanların batmasının, küçük ada devletleri de dahil olmak üzere tüm ülkelerde toprak kaybıyla sonuçlanabilecektir. Bu durumda birçok münakaşanın toprak, deniz sınırları ve diğer bölgesel haklar üzerinde olması muhtemel gözükmektedir. Bu nedenle, bölgesel ve sınır münakaşalarının çözümünü dikkate alan uluslararası hukukun, hatta kısmen deniz hukukunun, yeniden düzenlenmesi gerekebilecektir (European Comission Report, 2008, p. 4). Bu bağlamda, deniz suyu seviyelerinin bir metre yükselmesi, çoğu Pasifik Okyanusu'nda bulunan ada devletleri için ülkelerinin yok olması anlamına gelmektedir. Pasifik Okyanusu'ndaki Kiribati, Marshall Adaları ve Tuvalu; Hint Okyanusu'nda yer alan Maldiv Adaları bu tehlike ile yüz yüze olan ada devletlerinin başında gelmektedirler. Deniz ve okyanus seviyelerindeki yükselme, sadece ada devletlerini değil alçak rakımlı kıyı devletlerini de tehdit etmektedir. Çin'de 70 milyon Bangladeş'te 32 milyon insanın yakın gelecekte göçü zorunlu hale gelecektir (PAMUKÇU, 1998, s. 434). İklim nedeni göçlerden etkilenmesi en muhtemel üç bölge, Güney Asya, Afrika ve Avrupa'dır. IPCC, 2007 iklim değişikliği raporunda, deniz suyu seviyelerinin yükselmesi sonucu su taşkınlarına en çok maruz kalacak bölgelerin kıyı bölgeleri, özellikle Güney, Doğu ve Güneydoğu Asya gibi yoğun nüfusa sahip mega-delta bölgeleri risk altında gösterilmektedir (IPCC, 2007, p. 13). Özellikle Bangladeş, su taşkınlarından en fazla etkilenecek olan bölgelerden biri olarak belirtilmektedir. Kıyı bölgelerinde yersiz kalanların bir kısmı iç kısımlara göç edecek ve zaten mevcut kıtlıklarla mücadele etmeye çalışan yerleşik nüfusu, bu sebeple bir istikrarsızlığa teşvik edeceklerdir. Diğerleri ise dışarıya göç etmek zorunda kalacaklar ve böylece sadece Güney Asya da değil aynı zamanda Avrupa ve Güneydoğu Asya'da da politik gerginliğe yol açacaklardır. Bangladeş'ten göç edenler Çin, Hindistan ve Pakistan arasındaki tartışmalı sınırlardan geçerken politik gerginlik meydana çıkacaktır (PODESTA - OGDEN, 2007, p. 117). Hindistan da Bangladeş göçmenleri ile sorun yaşayacak ülkelerden biri olacaktır. Buna ek

olarak, deniz seviyelerindeki yükselmeden etkilenecek olan Bengal Körfezi'ndeki küçük adalardan göç edecek olanlar da bulunmaktadır (CAMPBELL ve diğerleri, 2007, p. 57).

İklim değişikliği kaynaklı göçlerin etkisini en fazla göstereceği belirtilen bölgelerden bir diğeri de Afrika'dır. Fakat Nijerya ve Doğu Afrika üzerindeki etkileri kısmen keskin jeopolitik tartışmalara yol açacaktır. İlk iç dalga tarımsal alanlardan, daha fazla sosyal imkanların bulunduğu kentsel bölgelere olacağı tahmin edilmektedir ve kendi sınırları ve topraklarındaki gerginlik üzerinde merkez hükümetin kontrolü kaybetmesiyle, devletin başarısızlığı görülebilecektir (PODESTA - OGDEN, 2007, p. 117).

Afrika ve Güney Asya'daki göçlerin büyük çoğunluğunun iç ya da bölgesel olması beklenmesine rağmen, gıda üretimindeki ve taze içme suyundaki düşüşün kaynak kıtlığının yol açacağı çatışmalarla birleşmesiyle, Afrika ve Güney Asya'daki birçok insan daha uzaklara göç etmek zorunda kalacaklardır. Bu durum da büyük ihtimalle Avrupa'ya yapılan göçlerle sonuçlanacaktır. Avrupa'ya göç eden büyük İslam kitlelerinin burada var olan gerginliği tetikleyeceğini ve Avrupa'nın büyüyen İslam toplumundaki var olan gerginlikleri daha radikal hale getireceğini savunan görüşler de vardır (CAMPBELL ve diğerleri, 2007, p. 59). Zaten Batı Avrupa'da bulunan göçmenlerin büyük çoğunluğu Müslüman'dır. Bu Müslüman toplum Avrupa nüfusunun %5'ini oluşturmaktadır ve büyük topluluklar halinde Fransa, Hollanda, Almanya ve Danimarka'da yaşamaktadırlar. Avrupa'nın Müslüman nüfusunun, 2025 yılı itibariyle ikiye katlanması beklenmektedir ki iklim değişikliğinin de etkisiyle Afrika ve Güney Asya'dan gelecek olanlarla bu rakam beklenenin üzerine çıkabilecektir (PODESTA - OGDEN, 2007, p. 120).

Homer- Dixon, bu tür hareketlerin doğuracağı sonuçları grup-kimlik çatışması altında açıklamıştır. Genel olarak grup-kimlik çatışmaları, kısmen çevresel kıtlıklar nedeniyle meydana gelen büyük çaplı nüfus hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Farklı etnik ve kültürel gruplar, gergin şartlarda birlikte hareket etmeye zorlandıklarında, çoğu zaman güçlü kimlik dinamiklerine sahip gruplar arası düşmanlıklar görülmektedir (HOMER-DIXON, 1999, p. 141). Göç eden gruplar genellikle buldukları yeni toplumda zayıf konumdadırlar. Bu zayıflık onların organize etme ve talep kabiliyetlerini sınırlamaktadır. Devletler bu bağlamda kritik bir göreve sahiptirler; bir çatışma ortamı oluşturacak güce sahip olmadan önce göçmenlerin çoğunlukla devlet desteğine (hem ulaşılan toplumda hem

de dışarıdan) ihtiyaçları vardır ve bu destek, bölge politikasına dayanmaktadır. Bu olmadığı zaman göç, nadiren istikrar bozucu bir unsur olan sefalet ve ölümden daha çok şiddet oluşturabilmektedir. (HOMER-DIXON, 1999, p. 142).

Reuveny'ye göre, iklim değişikliği kaynaklı göçlerden çatışmaya giden süreç, aynı anda hareket edebilen dört yolla işlemektedir. Bu kavramsal modelde, aşağıda belirtilen yollardan iki ya da daha fazlasının aynı anda işlev göstererek bazı yardımcı durumlarla yüz yüze gelindiğinde, çatışma olasılığının daha muhtemel olduğu belirtilmektedir.

Rekabet: Çevresel göçmenler, gittikleri bölgelerin kaynak esaslarına ve ekonomilerine yük olabileceklerdir. Kısmen göç alan yerdeki mülkiyet hakkı gelişmemişse ve kaynak kıtlığı varsa, göçmenler ve yerleşik halk arasındaki baskının artması beklenmektedir. Kaynaklar üzerindeki yoğun talep ayrıca bir baskı oluşturabilecek, kaynakları elde etmek amacıyla devletin ya da bölgenin sınırlarının ötesindeki ekonomik ve politik genişleme aktiviteleri çoğu zaman çatışma riskini artıracaktır.

Etnik Gerginlik: Yerleşik halk ve göçmenler farklı etnik gruplara aitse bu durum çoğu zaman gerginliğe neden olabilmektedir. Yerleşik halk kendini tehdit altında görmekte ve ev sahibi olan ülkeler ayrılıkçılıktan korkmakta, göçmenler kendi ülkeleriyle tekrar birleşme girişiminde bulunabilmekte ve yerleşik halk buna agresif bir tepki verebilmektedir. Yerleşik halk ile göçmenler arasında etnik tartışmaların uzun süre devam ettiği durumlarda bu tartışmaların çatışmaya dönüşmesi kaçınılmazdır.

Güvensizlik: Çevresel göç, göçmenlerin esas ülkesi ile ev sahibi ülke arasında bir güvensizliğe yol açabilmektedir.

Kırılma Noktası: Çatışma aynı zamanda mevcut sosyoekonomik kırılma noktalarının takibinde de meydana gelmektedir. Örneğin, kırsal göçmenlerle ve yerel çiftçiler toprak üzerinde rekabete girebilirler ya da göçmenler ve yerleşik halk iş imkanları üzerinde rekabete girebilmektedirler. İlaveten, kırsal kesimlerden kent alanlarına göçlerde- ki bu bir başka kırılma noktası- rekabet eden etkileri ortaya koymaktadır. İsyanlar fakir ve hayal kırıklığına uğramış kırsal göçmenleri, kuvvet kullanımıyla karşılık verilebilecek şekilde

devlete meydan okuyabileceklerdir. Öyle ki kentsel ortamlar göçmenlere gerginlikleri etkisiz hale getirebilecek çok daha fazla imkanlar sağlamaktadır.

Yardımcı Koşullar: Gelişmiş ekonomiler göçmenleri çeşitli sektörlerde kendi içine katabilirken, hayatta kalmak için çevreye bağımlı olan azgelişmiş ekonomiler, kısmen kaynakları da kıtsa, bu bağlamda daha kısıtlı kalmaktadırlar. Bu nedenle, bu tür devletler çevresel göçmenlerin gelmesinden dolayı çatışma ortamına daha eğilimli konumda bulunmaktadır. Ulaşılan bölgedeki siyasal dengesizlik ve iç savaşlar ayrıca çatışma ihtimalini de artırmaktadır (REUVENY, 2007, p. 659).

Bu koşullardan bir ya da birden fazlası bir ülke içerisinde oluşmaya ve birlikte hareket etmeye başladığında ise hükümetlerin konumu etkilenmeye başlayacaktır. İklim değişikliği, zayıf ya da başarısız devletlerin, karşılaşacakları zorluklara yanıt vermek için zaten kısıtlı olan kapasitelerini, oluşacak olan aşırı gerginlik yoluyla, bu devletlerdeki istikrarsızlığı önemli ölçüde artıracaktır. Hükümetin kendi nüfusunun bütününe ihtiyaçlarını karşılayamaması ya da iklim değişikliği kaynaklı güçlüklerde koruma sağlayamaması hayal kırıklığına, ülke içerisindeki farklı etnik ve dini gruplar arasında gerginliğe ve siyasal radikalleşmeye neden olacaktır. Bu durum da ülkenin, hatta bölgelerin tümünü dengesizleştirecektir (European Commission Report, 2008, p. 5).

İklim değişikliğinin yaratacağı zincir etkilerden bir tanesi de salgın hastalıklar ve bunların yol açacağı güvenlik sorunları olacaktır. İklim değişikliği, doğrudan sıcaklıkların yükselmesi, şiddetli hava olayları, hava kirliliği, su hastalıkları, taşınarak yayılan hastalıklar ve yiyecek ve su kıtlığı ile nitelendirilebilecek hastalık ve ölümleri kapsayan birçok ciddi sağlık sorunlarına neden olacaktır. Her yıl dünyada 1,7 milyar insan vaktinden önce ölmektedir, çünkü bu insanlar temiz içme sularına ulaşmakta zorluk çekmektedirler ve eğer suyoluyla taşınan mikroplar, yükselen sıcaklıkların bir sonucu olarak artarsa, durum çok daha kötü bir hal alacaktır (DUPONT, 2008, p. 37). Küresel sağlık konusunda meydana çıkacak derin olumsuz etkiler özellikle dünyanın fakir bölgelerinde daha etkili olacaktır. Bazı bölgeler, böcekler ve benzeri hayvanlarla taşınarak bulaşan hastalıklara her ne kadar açık olsa da; su ve yiyecek kaynaklarında oluşacak kıtlık da birçok yerde hastalıklara yakalanma riskini artıracaktır (CAMPBELL ve diğerleri, 2007, p. 106). İklim değişikliğiyle birlikte gelecekteki ısı değişimi ve yağış düzenindeki değişimin temel bir

sonucu da böcekler, keneler ya da kemirgen hayvanlar yoluyla taşınan hastalıkların artması ve yayılması olacaktır. İklim bu taşıyıcı türlerin coğrafi dağılımında ve mevsimsel miktarında önemli bir rol oynamaktadır. Sıcak bölgelerde bu tür canlıların yaşam olanakları ve yayılma olanakları daha fazla iken soğuk bölgelerde bu tür canlılar yaşama ve yayılma imkanı bulamamaktadırlar (MARTENS ve diğeri, 1999, p. 89).

Bu konudaki en büyük güvenlik riski, bulaşıcı hastalıklardan gelmektedir. Sıcaklık, özellikle sivrisineklerin taşıyıcı olduğu Ross Nehri humması, malarya ve Dang humması gibi bazı bulaşıcı hastalıkların yayılmasındaki temel faktördür. Gezegen ısındıkça sivrisinekler daha önce yaşam alanı bulamadıkları yerlere de gidecekler böylece hastalıkların yayılma mevsimi de uzayacaktır. Şiddetli hava olayları ve iklim kaynaklı afetler, kısa dönemde hastalıkların artmasına neden olacaktır. Çünkü gıda üretimi zarar görecektir, nüfus yerleşimi değişecek ve taze su bulma imkanı azalacaktır. Kısıtlı kamu sağlık hizmetleri olan yoksul toplumlar bu durumdan özellikle etkileneceklerdir. Sağlık problemleri, eğer yeterli sayıda insanı etkiliyorsa ve ciddi ekonomik ve sosyal sonuçlara neden oluyorsa (1918-19'da yayılan yıkıcı gribin 40-100 milyon insanın ölümüne neden olması gibi), ulusal güvenlik krizi olarak değerlendirilecektir (DUPONT, 2008, p. 38).

Küresel iklim değişikliğiyle beraber salgın hastalıklara neden olacak bir başka unsur da, sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte mevcut su kaynaklarının kirlenmesidir. Su kirliliğinin etkilerinin virüs ve bakterilerin yol açtığı ölümcül kolera, tifo, dizanteri ve ishal olguları olarak en şiddetli hissedildiği yer, Üçüncü Dünya ülkeleridir (GORE, 2008, s. 147). HIV/AIDS, kuş gribi gibi çeşitli enfeksiyon hastalıkları da büyük savaşlar kadar yıkıma sebep olabilecek şekilde insanlar üzerinde etki yaratacaktır (GLEDITSCH, 2007, p. 181). İklim değişikliğinin neden olacağı ve uluslararası alanda en fazla etki yaratması beklenen sonuçlardan bir tanesi olan kitlesel göçlerle birlikte, bu gibi enfeksiyon hastalıkları da büyük güvenlik sorunu haline gelecektir. Göç eden kesimler içerisinde bu hastalıkları taşıyan insanlar bulunup bulunmadığını bilmek tam olarak mümkün olmadığından, göç konusunun ulusal güvenlik açısından sorun teşkil edecek bir başka yüzü de ortaya çıkacaktır. Hastalıkların yaygın olduğu ya da görülmesi muhtemel bölgelerden göç almak istenmeyecektir. Bu gibi durumlarda da devletler arasında gerginlik oluşması olasılığı bulunmaktadır.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, çölleşme, toprak kaybı, orman kaybı, kaynakların tükenmesi, hava ve suyun kirlenmesi, iklim değişimi, birbirinin etkilerini güçlendiren ve hızlandıran olgulardır. Ancak bu etkilerle birlikte doğal dengelerin bozulması, kaynakların kıtlaşmasına ve tükenmesine yol açacak, kıtlıklar Güney ülkelerindeki yoksulluk ve nüfus artışıyla birleşerek daha büyük yoksunluklara ve öfkeye neden olacaktır. Kuzey’de (ABD, Avrupa ve Japonya’da) özellikle yakıt kaynaklarına ve madenlere ihtiyaç giderek artacak, gerektiğinde bu kaynakları elde edebilmek için askeri güç kullanılacaktır (TUNA, 2003, s. 156). Özetle kaynak kıtlığı nedeniyle ulusların silahlanma hızı artacak ve bunu bir tehdit unsuru olarak kullanacaklardır. Güney’deki nüfus, halen demografik değişim sürecini yaşamaktadır ve önümüzdeki on yıllarda dünya nüfusunun 6/7’sini oluşturacaktır. Kuzey’de ise dünya nüfusunun sadece beşte birini oluşturan bir azınlık, dünya kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Silah teknolojisi her alanda ilerlemekte ve dünyanın tüm bölgelerine yayılmaktadır. Bu alandaki en tehlikeli gelişme, kitle imha amaçlı ve geniş alan etkili silahların dünya üzerinde yaygın hale gelmesidir. Ayrıca geleneksel güvenlik yaklaşımı gereği, pek çok soruna askeri yaklaşımlarla karşılık verilmektedir. Kuzey ülkeleri, özellikle ABD, ihtiyaç duyulan ve giderek kıtlaşan kaynaklara ulaşabilmek amacıyla uzun vadeli askeri stratejiler ve planlar hazırlamış, gerekli silahları ve kuvvetleri oluşturmuştur (TUNA, 2003, s. 157).

Homer-Dixon, yoksul ülkelerin çevresel değişimlerden, dolayısıyla iklim değişikliğinin doğuracağı sonuçlardan, zengin olanlara göre daha fazla etkileneceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle çevresel nedenli çatışmalar en çok gelişen dünyada meydana gelecektir. Bu ülkelerde bir dizi atmosferik, karasal ve suyla ilgili çevresel baskılar zamanla hem tek başına hem de birleşerek dört temel sosyal etki oluşturacaktır. Bu etkiler azaltılmış tarımsal üretim, ekonomide düşüş, nüfusun yer değiştirmesi ve kurallı ve yasallaştırılmış sosyal ilişkilerin bozulmasıdır. Bu sosyal etkiler, sırayla belirli tiplerde şiddetli çatışmalara neden olacaklardır. Ülkeler arasındaki kıtlık çatışmaları, etnik gruplar arasındaki çatışmalar ve sivil savaşlar ve isyanları içeren bu çatışmaların her birinin ciddi yankıları gelişmiş dünyanın güvenlik çıkarları üzerinde kendini gösterecektir (HOMER-DIXON, 1991, p. 78)

Çevre bozulması ile birlikte, Güney’in daha da yoksullaşması ve Kuzey-Güney uçurumunun büyümesi sonucunda ortaya çıkacak duruma ilişkin çeşitli öngörüler vardır. Bunlardan birisi, Kuzey’e olan göç taleplerinin artacağı yönündedir. Bu göç baskılarına

karşı, Kuzey’de bazen ırkçılık veya etnik-dini ayrımcılık biçimlerini alabilecek siyasi tepkiler oluşacaktır. Güney ülkelerinde gelir dağılımının giderek bozulması, nüfus artışı ve yükselen beklentilerle birleşerek siyasi istikrarsızlığa ve bazen iç savaflara yol açacaktır. Bu savaşlar, Kuzey’in ekonomik çıkarlarını (kaynaklarını) tehlikeye soktuğu oranda onların da müdahalesini davet edecektir. Güney’de göç talepleri reddedilen, gittikçe yoksullaşan ve radikalleşen, çoğu genç yaşlarda bulunan kitleler, tepki olarak ya militan milliyetçilik ya da köktendincilik akımlarına katılacak, ayrıca terörizm faaliyetlerinde de artış görülebilecektir. Kuzey’in buna cevabı yine klasik askeri çözümler olacaktır çünkü Kuzey ülkeleri tarihteki sömürgecilik dönemlerinden beri, Güney ülkelerine karşı sıklıkla aynı yöntemleri kullanmışlardır (TUNA, 2003, s. 158).

İklim değişikliğinin meydana getireceği olumsuz etkilerin bir başka sonucu olarak, uluslararası alanda enerji arzı güvenliği olacaktır. Kaynaklar üzerinde çıkma olasılığı bulunan en önemli potansiyel çatışmalar, enerji kaynaklarından faydalanma, kontrol etme arzusu üzerindeki şiddetlendirilmiş rekabetten doğacaktır. Öyle ki, dünyanın birçok hidrokarbon rezervleri, iklim değişikliğinin etkilerinden en fazla etkilenmeye uygun bölgelerinde bulunmaktadır ve birçok petrol ve gaz üreticisi konumundaki ülkenin zaten demografik, sosyal ve ekonomik zorlukları bulunduğundan, bu bölgelerde istikrarsızlığın artma ihtimali de oldukça yüksektir. Bu durumun karşılığı olarak, büyük bir kaynak rekabeti ve fazlasıyla enerji güvensizliği potansiyeli oluşacaktır. Güç üretimi için nükleer enerji kullanımının yaygınlaşması, zaten baskı altında bulunan yaygınlaşma rejimin önlenmesi bağlamında yeni kavramları meydana çıkaracaktır (European Comission Report, 2008, p. 5).

31. Küresel Isınmadan En Fazla Etkilenmesi Beklenen Coğrafyalar

İklim değişikliğinden etkilenmesi en fazla beklenen bölgelere ve yaratacağı etkilere kısaca değinmek gerekirse;

310. Afrika

Düşük uyum kapasitesi ve çok yönlü gerilim yaşaması nedeniyle Afrika Kıtası, iklim değişikliğinden etkilenmeye en fazla meyilli kıta konumunda bulunmaktadır. Kuzey

Afrika'da artan kuraklık, su kıtlığı ve toprağın aşırı kullanımı toprağın verimini düşürmektedir ve bu durum da işlenebilir toprağın %75'inin kaybolmasına neden olabilecektir. Nil Deltası, hem deniz suyu seviyelerinin yükselmesi hem de tarımsal alanlarda tuzlanma yüzünden risk altında bulunmakta ve işlenebilir toprağın %12 ila 15'i günümüzde deniz suyu seviyelerinin yükselmesiyle kaybolurken, bu durumun 2050 yılı itibariyle 5 milyon insanı etkileyeceği belirtilmektedir. Zaten günümüzde iklim değişikliği Darfur ve çevresindeki çatışmalarda önemli ölçüde etkisini göstermektedir. Güney Afrika'da kuraklık, birkaç bölgede milyonlarca insanın yiyecek kıtlığıyla yüzleşmesine neden olacak gıda güvensizliğine neden olan ürün azalmasına katkıda bulunacaktır. Bu bölgeden ve aynı zamanda diğer bölgelerden Güney Afrika üzerinden Avrupa'ya göçlerin yoğunlaşması olası gözükmemektedir. Afrika'nın iklim değişikliği nedeniyle karşılaşacağı bir başka sorun da sağlık üzerindeki olumsuz etkilerdir. Kısmen malarya gibi daha sonra gerginliği artıracak hastalıklar ortaya çıkacaktır (European Commission Report, 2008, p. 6).

İklim değişikliğinin orta ve uzun vadede beklenen etkileri, Güney Afrika'daki genel yaşam koşullarının daha da kötüleşeceğine işaret etmektedir. Yaygın yoksulluk, sosyal eşitsizlik, zayıf yönetimin bulunduğu bu bölgede bulunan toplumlar, iklim değişikliğinin ciddi sonuçlarını hesaplamadan da zaten büyük sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. İnsan güvenliği açısından, Güney Afrika'da, iklim değişikliğinin ister istemez geniş çaplı çatışmaları daha kötüleştireceği bilinmektedir ve önleyici iklim politikası uyum tedbirleri alınmasının gerekli olduğu gözlemlenmektedir. Öyle ki toplumda günümüzde de yaşanan etnik ve sosyal çizgilerdeki gerginlikler oldukça tehlikeli noktada bulunmakta ve bu durumun ileride daha da kötüleşeceği görülmektedir (SCHUBERT ve diğerleri, 2008, p. 140).

Güney Avrupa ve Kuzey Afrika bölgeleri de yükselen sıcaklıklar, yağışlardaki değişiklikler ve deniz suyu seviyelerindeki yükselmenin, çevresel problemlerle de birleşmesiyle, iklim değişikliğinden şiddetle etkilenmesi beklenen bölgelerdir. Bununla birlikte, bu iki bölge arasında hassasiyet ve sorun çözme kapasiteleri bakımından oldukça büyük farklar olduğu açıkça görülmektedir. Güney Avrupa'da kuraklık ve sıcaklık dalgaları gibi çevresel değişimlerin gelecekte şiddet patlamalarına neden olacağını önceden görmek mümkün olmaktadır. Göreceli olarak yüksek ekonomik ve sosyal kapasitenin bulunması ve AB'nin de desteğiyle etkilerin azaltılması, uzun dönemli bir adaptasyonu

olanaklı kılmaktadır. Bunun aksine Kuzey Afrika ülkeleri tehdide daha açıktır; çünkü bu bölgenin çevresel konumu daha kötü ve bu ülke toplumlarının sorun çözme kapasiteleri çok daha düşüktür. Hızlı nüfus artışı, tarımın ekonomi ve toplum için önemi, zayıf yönetim kapasitesi, ve toplumlardaki mevcut çatışmalar, bu ülkeleri siyasal reform sürecinde yakalamış ve kısmen iklim değişikliğinin etkilerine oldukça eğilimli konuma getirmiştir. Kullanılabilir toprak ve su kaynaklarının hızla kıtlaşması ve tarımda sürdürülemeyen yöntemlerin kullanımı devam ettiği sürece, çölleşme daha ileride yoksullaşmaya yol açacak ve Kuzey Afrika üzerinde bölgesel ve yerel düzeyde, su ve toprak kaynaklı çatışmaların çıkma riskini artıracaktır. Bununla birlikte, istikrarsızlık riski sadece bu ülkelerin içinde değil, aynı zamanda tüm bölgede etkisini gösterecektir. İklim değişikliğinin bu bağlamdaki bir başka sonucu da, kırsal kesimlerden kentsel bölgelere göç olmasıdır. Bu göçlerin, Kuzey Afrika'dan Güney Avrupa kanalıyla AB ülkelerine olması beklenmektedir. Bu nedenle göç konuları hassasiyetini artırmakta ve Güney Avrupa'da potansiyel olarak çatışmalara neden olacağı belirtilmektedir (SCHUBERT ve diğerleri, 2008, p. 136).

311. Orta Doğu Bölgesi

Bugün Ortadoğu'da su sorunu zaten şiddetli gerginliğe neden olmaktadır. Arap Dünyası'nın aşağı yukarı üçte ikisi kendi sınırları dışındaki su kaynaklarına bağımlı durumda bulunmaktadır. Ürdün ve Yarmuk nehirlerinin akışında, İsrail, Filistin toprakları ve Ürdün'ü etkileyecek önemli azalmalar beklenmektedir. Bölgedeki sudan faydalanma hakkı konusundaki mevcut gerginliklerin daha ileri zamanlarda siyasal istikrarsızlığa neden olacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyıl sonunda, İsrail'in su arzının %60 civarında düşmesi beklenmektedir. Bu nedenle zaten kurak ya da yarı kurak olan alanlardaki ürün veriminde önemli düşüş olacağı öne sürülmektedir (European Comission Report, 2008, p. 7).

312. Güney Asya

Deniz suyu seviyelerindeki yükselme, kıyı bölgelerinin 60km enindeki şeridinde, ikamet eden Asya nüfusunun %40'ı kadar, yani yaklaşık iki milyar insanın doğal ortamını tehdit edebilecektir. Su gerginliği ve tarımsal üretimin kaybolması, Asya'yı, büyüyen

nüfusunu beslemek için oldukça zorluklarla karşı karşıya bırakabilecektir ki, buna ayrıca enfeksiyon hastalıklarının artması da eklenecektir. Muson yağmurlarındaki değişimler ve Himalayalar'dan gelen erime sularındaki düşüş, bir milyardan fazla insanı etkileyecektir. Kalan kaynaklar üzerindeki çatışmalar ve kontrolsüz göçler, bölgede istikrarsızlığa neden olacaktır (European Commission Report, 2008, p. 7).

İklim değişikliğinin sonuçlarının özellikle geçimini çiftçilikle sağlayan ve kötü koşullarda yaşayan kesimleri gibi nüfusun yoksul sektörlerini etkileyeceği öngörülmektedir. Bu grupların, bu koşullara tahammülü konusunda daha önceki kuşaklardan daha az sabırlı olabileceğine dair belirtiler bulunmaktadır. Sosyal eşitsizliğin artması ve sosyal hizmetlere erişilebilirliğin yetersiz olmasıyla birlikte, mevcut duyarlılık artacak ve kısmen etnik ve dini gerginliklerden doğan çatışmalar görülebilecektir.

Hindistan, Bangladeş ve Pakistan, bölgede iklim değişikliğinden etkilenmeye en fazla müsait ülkelerdir. Pakistan'ın sulu tarımı oldukça etkilenecektir. Şiddetli sel baskınları Bangladeş'i istila edecek ve bu durumda hastalıklarla başa çıkmakta ve nüfusuna yiyecek sağlamakta zorlanacağı belirtilmektedir. Sel baskınlarının bir sonucu olarak işlenebilir ve oturma bölgesi olarak ayrılan toprağın tehdit altında bulunmasıyla, Hindistan'a göçler artacak ve bu durum da mevcut çatışmaları artıracaktır (SCHUBERT ve diğerleri, 2008, p. 146).

313. Orta Asya

İklim değişikliğinden şiddetle etkilenen bölgelerden bir tanesi de Orta Asya'dır. Tarım ve elektrik üretimi için temel bir kaynak olan suyun kıtlığı zaten mevcuttur. Kırgızistan, son kırk yılda bin buzulunu kaybederken, Tacikistan'daki buzulların, yirminci yüzyılın ikinci yarısında üçte biri kaybolmuştur (European Commission Report, 2008, p. 7). Suyun tarımın ana kaynağı ve stratejik bir kaynak olduğu bu bölge, hali hazırda siyasal ve sosyal gerginliklerle, İslami hareketler, iç savaşlar ve kaynak çatışmaları ile karakterize edilmiştir. Bu nedenle çatışma için oldukça yüksek bir potansiyel bulunmaktadır.

İklimsel değişiklikler, aynı zamanda suyuolları üzerindeki ülkelerin stratejik çıkarlarını da etkileyecektir. Tarımsal ihracattaki azalma (örneğin pamuk) ve su hammadde miktarı

niceliği üzerindeki tartışmalar, bazı ülkelerin ekonomilerini de etkileyecektir. Bu gibi ülkeler, iklim değişikliği ve çevresel sorunların sonuçlarıyla kendi başlarına başa çıkma kapasiteleri bakımından zayıf kalmaktadırlar. Bu durumları, hem ulusal ve uluslararası anlaşmalara hem de iç ve siyasi reformlara başvurmayı gerektirecektir. Suyun yönetim sorunu, bölgedeki güçlü ülkelerin ekonomik ve jeostratejik çıkarlarıyla ve örneğin Afganistan'a yakınlık gibi coğrafi durumlarla birleşecektir. Bölgenin bir sonraki gelişimi ise bu önemli sosyoekonomik ve ekolojik sorunların çözümüne dayanan uzantısı olacaktır (SCHUBERT ve diğerleri, 2008, p. 143).

314. Latin Amerika, Orta Amerika ve Karayipler

İklim değişikliği, Latin Amerika'nın kurak bölgelerinde tuzlanma ve tarımsal alanların çölleşmesi, önemli ürün ve çiftlik hayvanlarının üretiminde düşüşe yol açabilecektir. Bu da gıda güvenliği açısından olumsuz sonuçlara neden olacaktır. Deniz suyu seviyelerindeki yükselmenin ise, düşük rakımlı bölgelerde yüksek sel baskını riski taşıdığı öngörülmektedir. İklim değişikliğine bağlı olarak deniz yüzeyi sıcaklığının artması, mercanları olumsuz etkilerken balık türlerinin de yerleşim alanlarında kaymalara neden olacaktır. Latin Amerikan ve Karayip Ülkeleri, zaten El Nino çemberi ile bağlantılı olarak birçok şiddetli olayı kapsayan olumsuz etkilere konu olmaktadır. Yağış miktarlarındaki değişiklik ve buzulların yok olması, insani tüketim, tarım ve elektrik üretimi için gerekli suyun elde edilebilirliğini önemli ölçüde etkilemesi öngörülmektedir (örneğin And Bölgesi). Karayiplerdeki ülkeler ve Meksika Körfezi zaten büyük kasırgalardan şiddetle etkilenmektedir. Bu durum iklim değişikliğiyle daha da kötüleşecek ve çoğu zaman bölgedeki zayıf hükümet yapısıyla birlikte, sosyal ve siyasal gerginliklerle sonuçlanabilecektir (European Comission Report, 2008, p. 8).

Ayrıca, bölgenin birçok kesiminde, silahlı çatışmaların tekrarlanarak patlak verdiği, potansiyel çatışma riski bulunmaktadır. Zayıf yönetim yapılarının, Orta Amerika ve Karayip ülkelerinin en fazla görünen yüzüyen, iklim değişikliği kaynaklı çevresel değişimlerin mevcut çatışma risklerini önemli derecede artırması beklenmektedir. Meksika Körfezi'ndeki petrol ve gaz altyapılarındaki hassasiyet, bölgesel ve küresel kriz duyarlılığındaki önemli faktörleri temsil etmektedir. Petrol ve gaz üretiminin kısa dönemli aksamaları şu anda da önemli ekonomik ve bazen siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Meksika

Körfezi'nde artış gösteren şiddetli kasırgaların, bu sebeple küresel ve ekonomik sonuçları bulunmaktadır.

Orta ve Güney Amerika'daki birçok ülkenin ekonomisi, ABD'ye yapılan göçlerle dengelenmekte ve gelenlerin bir kısmı göçmenlerin asıl ülkelerine geri gönderilmektedir. Bu nedenle ABD'nin limitli göç girişimleri sosyal karışıklık riskini gerektirmektedir. Görülüyor ki Orta ve Güney Amerika'dan ABD'ye doğru yapılacak göçler artacak ve şiddetlenecektir. Kırsal merkezler, göç edilecek ilk bölgeler olacaktır. Bölgedeki zayıf yönetim kapasitesi ve şehirlerdeki limitli iş imkanları açısından denilebilir ki buralarda da çatışmaların şiddetlenmesi olasılığı gözükmemektedir (SCHUBERT ve diğerleri, 2008, p. 151).

315. Kuzey Kutbu

Kuzey Kutbu, diğer bölgeler arasında iklim değişikliğinden en şiddetli etkilenecek bölgelerden hiç şüphesiz bir tanesidir. Büyük ısınmanın tıyal tabakasındaki toprağın erimesine, buzulların ve deniz buzlarının erimesine neden olması yalnızca çevre üzerinde değil aynı zamanda ekonomi ve toplum üzerinde de olumsuz etkileri olacaktır. Tehlikeli kıyı bölgelerinde ikamet eden kişilerin yeniden yerleştirilmesi ve toprak ve mineral talepleri üzerindeki tartışmalar, gelecekteki çatışmaların nedeni olacaktır. Bununla birlikte, etkilenen bölgelerde nüfus yoğunluğu az olduğundan ve bu bölgeler, genellikle siyasal ve ekonomik olarak dengeli ülkeleri barındırdığından ve bu bölgede zaten bölgesel işbirliklerinin çeşitli türleri mevcut olduğundan, Kuzey Kutbu'nda güvenlik sorunları çıkma olasılığının düşük olduğu öngörülmektedir (SCHUBERT ve diğerleri, 2008, p. 133). Öte yandan kutuplardaki buz tepelerinin hızla erimesiyle yeni su yolları ve uluslararası ticaret rotaları açılmaktadır. Buna ek olarak, Kuzey Kutbu bölgesindeki muazzam hidrokarbon kaynaklarına ulaşılabilirliğin artması, uluslararası denge ve Avrupa güvenliği çıkarları açısından potansiyel sonuçlar oluşturacak şekilde bölgenin jeostratejik dinamiklerini değiştirecektir (European Comission Report, 2008, p. 8).

316. Çin

İklim değişikliğinden dolayı, Çin’de görülmesi beklenen en büyük etkiler, toprak bozulmasındaki artış ve işlenebilir toprak kaybı, şiddetli hava olaylarının artması, kuraklık dönemleri ve su kıtlığının artmasıdır. Bu etkiler, Çin’in çeşitli bölgelerinde görülecektir. Bununla birlikte, şehirlerde ve kırsal bölgelerde ortaya çıkan ekolojik ve sosyal sorunlar, ekonominin dinamiklerini göz ardı ederek, eninde sonunda ülkenin siyasi dengesini de etkileyecektir.

Güney kesim, sel felaketleri, şiddetli hava olayları, fırtınalar ve toprak kaymalarıyla karşı karşıya kalabilecektir. Kuzey’deki temel sorunlar ise, buzulların erimesi ve yağış değişkenliklerinin bir sonucu olarak, yaz mevsimlerinde su kıtlığı ve kuraklıklardaki artış olacaktır. Kırsal nüfus, iklim değişikliğinin en ağır etkilerini taşıyacaktır. Etnik gerilimler, fakirlik ve sosyal dezavantajlarla birleştiğinde bu gelişmeler, ülkenin tümünde ve komşu ülkelerde bir istikrarsızlık unsuru olarak ortaya çıkacaktır. Çevresel bozulmayla birlikte kırsal alanlardan büyük göçlerin başlaması zaten gözlemlenirken, iç göçlerin artması muhtemel olup bu konu, gelecek on yılların en önemli sorunu haline gelebilecektir. Bir diğer önemli risk ve çatışma potansiyeli de doğu kıyı bölgelerinin yoğun nüfuslu nehir deltalarındaki ekonomik altyapıyla birleşmesinden meydana gelecektir. Yükselen deniz suyu seviyeleri ve sel baskınlarının artması, büyük olasılıkla bunu takip eden büyük tayfunlar hem sanayi bölgelerine hem de milyonlarca insanın yaşadığı yerleşim bölgelerine büyük zarar verecektir. Bunların bir sonucu olarak, çatışma olasılığı oldukça yüksek görülmektedir.

Beklenen sorunlar, Çin Hükümeti’nin yasama ve siyasi yapısına, hem içeriden hem de dışarıdan büyük sorunlar sunmaktadır. Dıştan Çin, büyüyen ekonomik gücü ve küresel siyasi ağırlığıyla, ABD’nin sadece büyük bir rakibi haline gelmemekte, aynı zamanda uluslararası iklim politikasında rol oynayan kilit ülkelerden birisi durumunda bulunmaktadır. Sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda, sert uluslararası münakaşalar ortaya çıkarken, bazı anlaşmazlıklar uluslararası sistemi baskı altına sokmakta ve dış politika konularında da gerginliğe neden olabilmektedir. İklim değişikliğinin beklenen etkilerine uyum sağlama kapasitesi, Çin’in daha ilerideki gelişiminde kritik bir rol oynayacaktır (SCHUBERT ve diğerleri, 2008, p. 149).

317. Türkiye

İklim değişikliği, Türkiye’de de yaşam alanları ve ulusal güvenlik açısından birçok olumsuz sonuç doğuracaktır. Küresel ısınmanın sonuçlarından birisi olan yağış miktarındaki azalma, Türkiye’de de etkisini gösterecek ve yağış rejiminde görülen bu değişim tarımsal üretimi olumsuz yönde etkileyecektir. Kuraklığa neden olan sıcaklık artışı ve yağış miktarındaki azalmalar devam ettiği takdirde, yer altı ve yer üstü su rezervleri azalacak ve gelecek yıllarda kentlerdeki su kaynaklarının durumu, içme suyu ve tarımsal üretim bakımından ciddi sıkıntılarla karşılaşabilecektir. Tarım alanlarının korunması, pek çok ülkede, ulusal güvenlik kaygılarından birisi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Küresel ısınmanın etkisiyle yaşanacak kuraklıkların bir sonucu olarak, Türkiye’nin özellikle İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanabilecek olan çölleşme, bu bölgelerdeki yaşam alanları ile tarım alanlarının yok olmasına neden olacak ve bu durum da ülkenin tarımsal üretimini olumsuz etkileyecektir. Tarımsal üretimin olumsuz etkilenmesi ise Türkiye’nin gıda arzı güvenliğini tehdit ederek, tarım sektöründe dışa bağımlılığı artıracaktır. Ülke içerisinde, özellikle belirli bölgelerde ve bazı komşu ülkelerde yaşanacak olan kuraklık ve çölleşme, Türkiye’de küresel ısınmanın etkilerinden daha az etkilenecek bölgelere doğru yoğun bir göç hareketine neden olabilecektir. Bu durum da ayrıca Türkiye’nin ulusal güvenliği açısından da tehlikeler doğurabilecektir.

Yağışların azalması ve kuraklık sonucu, ülkenin yoğun olarak yararlandığı hidroelektrik enerji potansiyelini de olumsuz etkileyerek, ülkenin giderek artan enerji talebinin karşılanmasında sıkıntılar doğmasına neden olacaktır. Bu durum, yaşamsal ihtiyaçların yanı sıra, endüstriyel üretimde de kesintilere yol açacak ve ülkenin ekonomik gelişimi ile sürdürülebilir kalkınma hedefine zarar verecek bir ortam oluşturacaktır. Enerji üretiminde yaşanacak bir sıkıntı, Türkiye’nin zaten yüksek olan enerjideki dışa bağımlılık oranını daha da artırarak, ülkenin dış politikasının stratejik dengelerini ve ulusal güvenliği tehdit edecek neticeler yaratabilecektir.

Küresel iklim değişikliğinin, dünya üzerinde görülen en büyük etkileri, sel, kuraklık, kasırga, hortum ve salgın hastalıklar gibi doğal afetlerdir. Son yıllarda sayıları ve etkileri giderek artan bu doğa olayları çok fazla can ve mal kaybına neden olmakta ve hem insan yaşamını hem de ülke ekonomilerini tehdit etmektedir. İklim değişikliği neticesinde de

önümüzdeki dönemde Türkiye’de de bu tür doğal afetlerin yaşanması kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir. Türkiye’nin bir bölümünde ya da genelinde ortaya çıkabilecek çevresel bir felaketin, ülkedeki hayat standartlarının düşmesine, ölüm oranlarının artması ile kitlesel sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına, gıda sıkıntısının baş göstermesi ve iktisadi çöküntüye yol açmak suretiyle var olan bölgesel farklılıkları, siyasal, kültürel ve iktisadi açıdan derinleştirerek, Türkiye genelinde genel istikrarsızlığı, huzursuzluğu ve iç tehdidi artırabilecektir.

Bu bölümde daha önce de değinildiği üzere, su kaynakları da Türkiye için bir başka tehdit unsuru haline gelecektir. Önümüzdeki on yıllarda dünya üzerinde yaklaşık beş milyar insanın temiz su sıkıntısı çekeceği ve Türkiye’nin bölgenin en temiz su kaynaklarına sahip olduğu düşünülürse, özellikle büyük su sıkıntısı çeken İsrail, Irak ve Suriye gibi ülkeler Türkiye için tehdit unsuru oluşturabileceklerdir. Dünya’daki hegemon güçlerin Orta Doğu bölgesinde etkin olma gayretleri de göz önünde bulundurulacak olunursa, bu ülkeler tarafından, su konusunda, Türkiye’ye karşı bir tehdit ve baskı unsuru oluşturabilecekleri düşünülmektedir. Aynı biçimde Türkiye’nin sınır aşan sular konusundaki sorunlarını diğer ülkelerle henüz tam olarak çözememiştir. Yağış miktarındaki azalmalar ve kuraklık neticesinde bu sulardan daha yüksek oranda yararlanma ihtiyacı doğacak ve bu bağlamda da diğer ülkelere daha önceden yapmış olduğumuz anlaşmaların yerine getirilmesinde zorluklar yaşanabilecektir. Bunun yanı sıra, ülkemizin en önemli iki sınır aşan suyu olan Dicle ve Fırat Nehirleri sayesinde zengin bir su potansiyeline sahip olan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin stratejik önemi de artacaktır. Bu iki nedenden dolayı bu bölgelere yönelik dış tehditlerin oluşması gündeme gelebilecektir (ÖZMEN, 2007, s. 80–83).

32. İklim Değişikliği Kaynaklı Çıkabilecek Çatışma Türleri

İklim değişikliğinin meydana getireceği ve zincir etkiler yaratması kesin olan en büyük sonucu kaynak kıtlıkları olacaktır. Zaten günümüzde dünyanın birçok bölgesinde kaynak kıtlıkları, çatışma nedeni olmaktadır. Daha önce de değinildiği üzere Homer-Dixon, çevresel değişimlerden doğacak çatışma tiplerini üç ana başlık altında incelemektedir. Bu varsayımlar şunlardır;

1. Devletler arasında meydana gelebilecek “Basit-kıtlık çatışmaları”
2. Nüfus hareketleri ve “Grup-kimlik çatışmaları”
3. Ekonomik yoksunluk, kurumsal bozulma ve “iç savaşlar”

320. Devletler Arasında Meydana Gelebilecek “Basit-Kıtlık Çatışmaları”

Kaynak savaşlarına devlet sistemin başlangıcından beri sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, II. Dünya Savaşı’nda Japonya, Çin’deki ve Güneydoğu Asya’daki petrol, maden ve çeşitli kaynakları ele geçirmek istemiştir. Aynı şekilde 1991 Körfez Savaşı da kısmen petrole sahip olmak amacıyla yapılmıştır. Ancak yenilenebilen (su, ormanlar, toprak gibi) ve yenilenemeyen kaynakların (petrol gibi) ayırt edilmesi gerekmektedir. Ormanlar ya da ekin alanları gibi yenilenebilir kaynakların kıtlığı, çoğu zaman devletlerarasında kaynak savaşlarına neden olmamaktadır.

Devletler yenilenebilir kaynaklardan ziyade yenilenemeyen kaynaklar üzerinde iki nedenden dolayı savaşmaktadırlar. Birincisi, petrol ve maden kaynakları, tarımsal alanlar ve ormanlardan ziyade devlet gücüne doğrudan dönüştürülebilmektedir. Petrol, demir gibi yenilenemeyen kaynakları devletler, milli saldırganlığın askeri silahlarını yapılandırmak ve yakıt kaynağı olarak kolaylıkla kullanırlar. İkinci olarak, ekonomisi büyük oranda yenilenebilen kaynaklara bağımlı ülkeler fakir olmaya eğilimlidirler ve fakir ülkeler komşularına saldırmak için gelişmiş konvansiyonel silahlara kolaylıkla sahip olamazlar. Bu nedenlerden dolayı kaynak savaşlarını başlatma güdüsü ve anlamı yenilenebilir kaynaklar için yenilenemeyen kaynaklardan daha düşüktür.

En fazla devletler arası kaynak savaşlarına neden olan kaynak nehir sularıdır. Su, kişilerin ve ulusların devamlılığı açısından can alıcı faktördür. Ayrıca nehir bir bölgeden bir başkasına akarken, bir devletin faydalanma hakkı bir diğerrinin eylemi tarafından etkilenebilmektedir. Tarihsel ve günümüze ait örnekler göstermektedir ki nehir suları yüzünden çıkan çatışmalar uluslararası olmaktan ziyade devletlerarası düzeydedir (HOMER-DIXON, 1994, p. 18-21).

321. Nüfus Hareketleri ve “Grup-Kimlik Çatışmaları”

Çevresel kısıtlıklar, daha sonrasında grup-kimlik çatışmalarına dönüşecek geniş çaplı nüfus hareketlerine neden olmaktadır. Farklı etnik ve kültürel gruplar, gergin şartlarda birlikte hareket etmeye zorlandıklarında, çoğu zaman güçlü kimlik dinamiklerine sahip gruplar arası düşmanlıklar görülmektedir. Göç eden gruplar genellikle buldukları yeni toplumda zayıf konumdadırlar. Bu zayıflık göçmenlerin organize etme ve talep kabiliyetlerini sınırlamaktadır. Devletler bu bağlamda kritik bir göreve sahiptirler; bir çatışma ortamı oluşturacak güce sahip olmadan önce göçmenlerin çoğunlukla devlet desteğine (hem ulaşılan toplumda hem de dışarıdan) ihtiyaçları bulunmaktadır (HOMER-DIXON, 1994, p. 20-22).

322. Ekonomik Yoksunluk, Kurumsal Bozulma ve “İç Savaşlar”

Çevresel kısıtlıklar, eş zamanlı olarak isyan ve iç savaşlar gibi “yoksunluk” çatışmalarına neden olacak, ekonomik yoksunluğu artırmakta ve sosyal kurumlarda bozulmaya yol açmaktadır. Kaynak azalması ve boşalması fakir ülkelerde bazen ekonomik üretimi etkilemekte ve dolayısıyla yoksunluğa katkıda bulunmaktadır. Böyle durumlarda devletin meşruiyetini ve kapasitesini keskin biçimde zayıflatacaktır.

Çevresel kısıtlıklar hükümetler üzerindeki politik ve finansal talebi artıracaktır. Örneğin, su, toprak ve orman kaybının oluşturacağı sosyal etkileri azaltmak için hükümetler, yeni barajlar, sulama sistemleri, yeniden ağaçlandırma programları gibi yüksek maliyetli sanayi ve altyapı harcamaları yapmak zorundadırlar. Ayrıca, bu kaynak kayıpları gelirleri kaynaklara dayanan elitlerin gelirlerini düşürecek ve bu elitler devletten tazminat talebinde bulunacaklardır. Kısıtlıklar, aynı zamanda marjinal grupları da genişletmektedir. Bu gruplar, kırsal kesimde yoksulluğun artması ve şehirlerde daha iyi imkanlar bulabilmek için yer değiştirerek devletten yiyecek, enerji, ulaşım, iş ve barınma olanakları talep etmektedirler. Bu duruma karşılık vermek isteyecek hükümetlerin izleyeceği yollar da ekonomide bozulmaya sebep olabilecektir. Eş zamanlı olarak, eğer kaynak kısıtlıkları devletin genel ekonomik üretimini etkiliyorsa, yerel ve ulusal hükümetler düşecektir. Böylece devletin cömertliğinden faydalanan elitler zarar görecek ve devletin çevresel kısıtlıktan dolayı artan taleplere cevap verme kapasitesi azalacaktır. Devletin kapasitesi ve devlet üzerindeki

talepler arasında büyüyen açıklık, popüler ve elitlerin şikayetlerini artıracak, elit gruplar arasındaki rekabeti artıracak ve devletin meşruiyetini sarsacaktır.

İç savaşlar hem isyan eden grupları motive eden şikayet düzeylerine hem de bu grupların sıkıntılarını giderecek imkanların mevcudiyetinin bir işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumun farklı kesimlerinden çok yönlü baskılar, imkan ve sıkıntıları eş zamanlı olarak artırır, sivil savaşların çıkma olasılığının oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. Bu varsayım, çevresel kıtlığın hem ekonomik krizlerle hem de devlet gibi kurumları zayıflatarak değişim yarattığını göstermektedir.

Ciddi iç savaşın olasılığı, sıkıntı içinde bulunan grupların şikayetlerini barışçı yollardan ifade etme olasılıkları olmadığından otoriteye karşı şiddet göstermeleriyle oluşmaktadır. Sosyal aktörler arasındaki zorlayıcı gücün dengesi, başarı olasılığını etkilemektedir ve bu yüzden devlet, devletin destekçileri ve meydan okuyan gruplar tarafından yapılan eylemlerin beklenen maliyet ve faydaları da başarı gösterememektedir (HOMER-DIXON, 1994, p. 23-27).

Homer-Dixon, göreceli-yoksunluk ve iç-yapısal perspektifler birlikte ele alındığında,

- Bir toplumda açıkça tanımlanmış, iyi örgütlenmiş ve iyi yönetilen gruplar bulunuyorsa,
- Bu grupların bazıları ekonomik kazanımlarını dikkate alarak, siyasal ve ekonomik sistemin adaletsiz olduğunu düşünüyorsa,
- Aynı gruplar, başka grupları ya da devleti bu adaletsiz durumun nedeni olarak tanımlamışsa,
- Bu gruplar etkili olacak barışçı değişim yollarının tümünün kapandığına, toplumdaki güçler dengesinin bozulduğuna inanıyorlarsa, bu durumda kendi konumlarından dolayı devleti ya da başka grupları şiddetle sıkıntıya sokan yapısal ihtimaller olduğuna inanıyorlarsa o zaman ciddi iç savaşların baş gösterebileceğini belirtmektedir (HOMER-DIXON, 1999, p. 147).

Sonuç olarak görülüyor ki küresel iklim değişikliğinin, güvenlik alanında etkilerini çevresel kıtlıkların oluşmasıyla birlikte göstermeye başlayacaktır. Yukarıda da belirtildiği

üzere, çevresel kıtlıklar bazı durumlarda şiddet çatışmalarına dönüşebilmektedir. Bu şiddet çatışmaları her ne kadar kentsel bölgelerde baş gösterse de, temelde kırsal alanlarda yaşayan kesimden kaynaklanacaktır. Ayrıca bu tür çatışmaların daha fazla fakir toplumlarda görülmesi olasıdır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Güvenlik kavramı, insanoğlunun varlığı ile başlayıp, tarihsel süreçte, zaman ve mekâna göre farklılaşmıştır. Dolayısıyla, kavramın tanımında da dönemsel olarak değişiklikler meydana gelmiştir. Güvenlik kavramının genel olarak iki biçimde ifade bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, ulusal çerçevede güvenlik anlayışı, diğeri ise uluslararası sistemin bütününe kapsayan güvenlik anlayışıdır. Bu bağlamda, ulusal güvenlik kavramı, ülkesel varlığı koruma ve geliştirme, refah düzeyini yükseltme gibi konuları kapsarken, uluslararası güvenlik, uluslararası sistemin dinamiklerini dikkate almaktadır.

Tarihsel süreçte yaşananlar, güvenliğin yalnızca ulusal sınırlarla sınırlı olması durumunu ortadan kaldırmıştır. Güvenlik olgusundaki en önemli değişimlerden birisi, 20. yüzyılın başında meydana gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte ulusal güvenlik kavramı, küresel bir boyut kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik kavramı, devletlerin varlıklarını sürdürebilme, bağımsızlık ve bütünlüklerini koruyabilme ve kendilerine karşı tehdit oluşturacak unsurlara karşı koymayı içeren bir savunma mekanizması olarak kabul edilmiştir. Bu tanımın kapsamı içerisinde, yalnızca askeri güç ve maddi unsurlar önem taşıyordu. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde, güvenliğin hem biçimi hem de içeriği değişime uğramıştır. Önceleri yalnızca devlet merkezli olan güvenlik yaklaşımı, bu dönemden sonra uluslararası alanda da önem kazanmıştır.

Küresel ısınma da, uluslararası güvenliğin yeni konularından birisidir. Çevresel bozulmaya yol açması beklenen olaylardan birisi olan küresel ısınma, çevresel güvenlik kapsamı içerisinde ele alınırken, aynı zamanda ulusal ve uluslararası güvenliği büyük oranda etkileyecek bir olgu olarak da kabul edilmektedir. Bir güvenlik sorunu olarak kabul edilen küresel ısınma, insan etkinliklerinin neden olduğu, ormansızlaşma, fosil yakıtların kullanılması, çarpık kentleşme ve endüstriyel süreçlerle hız kazanmaktadır. Ayrıca, aynı süreçte, söz konusu etkinliklerin sera etkisini ortaya çıkarmaktadır. Yaklaşık olarak son 150 yıldır tüketilen fosil yakıtlar ve diğer kaynaklardan atmosfere aşırı miktarda gaz ve

parçacıklar salınmaktadır. Endüstri Devrimi ile beraber, atmosferdeki CO₂ ve O₃ ile CFC, CH₄ ve N₂O gibi sera gazlarının miktarlarında, bu süreçte önemli artışlar olmuştur. Başta CO₂ olmak üzere tüm sera gazlarının yerden verilen uzun dalgalı ışınları tutması da belirgin bir ısı artışına neden olmuştur.

Havaların ısınması, hortum, kasırga gibi şiddetli hava olayları, deniz suyu seviyelerindeki yükselmeler, taze su kaynaklarının azalması, hava kirliliği ve ekosistemdeki türlerin azalması, küresel ısınmanın işaretleri olarak görülmektedir. Bunların bir sonucu olarak, sera etkisi kaynaklı küresel iklim değişikliğinin, tarım alanlarının azalması ve yok olması, kitlesel göçlerin başlaması, kaynak kıtlıkları, salgın hastalıklar gibi konularda çatışma konusu olacağı ileri sürülmektedir. Bu nedenle, küresel ısınmanın devlet sınırları içerisinde ele alınacak ulusal bir sorun olmadığı savunulmaktadır. Sorunun çözümünde devletlerarası, hatta devletlerüstü bir işbirliği gerekmektedir. Bu konuda, bugüne kadar birçok girişimde bulunulmuştur. Son girişim olan Kyoto Protokolü kapsamında, önleme çalışmaları devletlere yaptırımlar getirerek devamlılığını sürdürmektedir. Ancak bu gibi durumlarda tüm devletlerin bu girişimlere katılması gerekmektedir. Bu bağlamda örneğin, bir taraftan sera gazı azaltımına gidilirken, ABD gibi yüksek oranda sera gazı üreten ülkeler bu tutumlarını sürdürdükleri takdirde yapılan çalışmaların bir anlamı kalmayacaktır.

Küresel ısınmanın sonucu olarak, yaşam kaynaklarının büyük oranda yok olma tehdidi altında kalmasıyla birlikte, bu kavram, bir uluslararası güvenlik tehdidi olarak ortaya çıkacaktır. Özellikle su kıtlığı, birçok konuda güvenlik sorununa neden olabilecektir. Su kıtlığının baş gösterdiği coğrafyalarda, öncelikle içme ve kullanma suyu bulunmasında zorluklar yaşanacak, daha sonraları tarım alanlarının azalması ve yok olması sonucunda, yiyecek kıtlığı ortaya çıkacak ve bu durumda üretimi etkilenen ülkeleri daha fazla dışa bağımlı hale getirerek, bu ülkelerin ekonomilerini de etkileyecektir. Aynı biçimde sıcaklıkların artması, su ve yiyecek kıtlığıyla birleşince salgın hastalıklarda da artış görülecektir. Bu etkilerin görüldüğü ülkelerdeki ve deniz suyu seviyelerinin yükselerek su altında kalma tehdidi bulunan ülkelerdeki insanlar, yaşadıkları coğrafyalardan göç etmek zorunda kalacaklardır. Göçlerle birlikte uluslararası güvenlik sorunları daha da artacaktır. Göç alan ve veren ülkelerdeki sıkıntılar hem ulusal, hem de uluslararası alanda büyük tehditler oluşturacaktır. Ulusal sınırlar içerisinde kaynakların paylaşılması yetersiz

kalabilecek, iş talepleri artacak, salgın hastalıklar sınıraşan bir konu olarak varlığını sürdürecektir. Bu sorunlar, etnik çatışmalara, iç savaşlara ve hatta darbelere kadar uzanan sonuçlar doğurabilecektir.

Su sorunu aynı zamanda, sınıraşan nehirler konusunda bir güvenlik tehdidi olarak ortaya çıkabilecektir. Dicle, Fırat ve Nil Nehri gibi birçok ülke tarafından paylaşılan sular, birçok ülke arasında siyasal gerginliğe yol açacaktır. Ortadoğu'da zaten su bir rekabet unsuru olarak görülmektedir ki, bu ilerleyen zamanlarda savaş nedeni olarak etkisini daha fazla hissettirecektir.

Bir çevre sorunu olarak başlayan küresel ısınma, önlenemediği takdirde, tüm dünya devletlerini derinden sarsacak ulusal ve uluslararası güvenlik riski taşımaktadır. Bu bağlamda, örneğin, ABD, 2007 yılında yayınlanan "National Security and the Threat of Climate Change" raporla birlikte, küresel ısınmanın bir güvenlik sorunu olduğunu resmen kabul etmiştir ve ileriki yıllarda küresel ısınmanın neden olabileceği sorunlara yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Ancak ABD'nin hem küresel ısınmayı bir güvenlik sorunu olarak görüp, hem de bu konuda yapılmış en önemli çalışma olan Kyoto Protokolü'nü de imzalamamış olması ayrı bir tartışma konusudur. Bunun yanında, birçok ülke artık küresel ısınmayı bir güvenlik sorunu olarak görmektedir. Bu nedenle, bir tehdit olarak algılanabilecek bu etkilere karşı, bir an önce tüm devletlerin ortak olarak hareket etmeleri gerekmektedir. Hiçbir önlem alınmadığı ya da bir işbirliği sağlanamadığı takdirde dünya, hem doğal yollarla, hem de savaş kaynaklı ölümlerle yok olmaya mahkum kalacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- ARI, Tayyar : Uluslararası İlişkiler Teorileri, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2004.
- _____ : Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, mkm Yayıncılık, Bursa, 2008.
- ARIBOĞAN, Deniz Ülke : Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- _____ : Kableden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Mavi Ada Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- BOOTH, Ken : Critical Security Studies and World Politics, Lynne Rienner Publishers, London, 2005.
- _____ : Theory of World Security, Cambridge University Press, New York, 2007.
- BUZAN, Barry : People, States and Fear, London: Harvester Wheatsheaf, 1983.
- DEDEOĞLU, Beril : Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- GOLDSTEİN, Joshua S. : International Relations, Longman, New York, 2002.

- GORE, Al : Tükenen Dünya, Çev: Nurşan Üstüntaş, Siren Yayınları, İstanbul, 2008.
- GRIFFITHS, M.
O'CALLAGHAN, T. : International Relations: The Key Concepts, New York, Routledge, 2006.
- HOMER-DIXON Thomas : Environment, Scarcity, and Violence, Princeton University Pres, USA, 1999.
- HOUGHTON, John : Global Warming, Cambridge University Pres, Cambridge, 2004.
- JACKSON Robert
SORENSEN Georg : Introduction to International Relations, Oxford University Pres, Oxford, 2003.
- KADIOĞLU, Mikdat : Küresel İklim Değişimi ve Türkiye, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- KARLUK, Rıdvan : Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2007.
- KATZENSTEİN, Peter J. : The Culture of National Security, New York, Columbia University Press, 1996.
- KELEŞ, Ruşen
HAMAMCI, Can : Çevre Politikası, İmge Kitapevi, Ankara, 2005.
- KOLADZIEJ, Edward. A. : Security and International Relations, Cambridge University Pres, 2005.

- MORGENTHAU, Hans : Uluslararası Politika, Cilt: I, Çev: Baskın Oran, Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970.
- NYE, Joseph : Yumuşak Güç, Çev: Rayhan İnan Aydın, Elips Kitap, Ankara, 2005.
- SCHUBERT ve diğerleri : Climate Change as a Security Risk, earthscan, UK and USA, 2008.
- SEITZ, John L. : Global Issues, Blackwell Publishing, Oxford, 2002.
- ŞAHİN, Yusuf : Küresel Isınma Fetişizmi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.
- TERRIFF ve diğerleri : Security Studies Today, Polity Pres, Cambridge, 1999.
- TOMANBAY, Mehmet : Dünyada Su ve Küresel Isınma Sorunu, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2008.
- TUNA, Gülgün : Yeni Güvenlik, Nobel Basımevi, Ankara, 2003.
- VICTOR, David : The Collapse of The Kyoto Protocol, Princeton University Pres, New York, 2001.
- YILMAZ, Sait : Güç ve Politika, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2008.
- YILMAZ, Sait : 21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.

b. Makaleler

- ACKERMAN, John T. : “Climate Change, National Security, and the Quadrennial Defense Review”, **Strategic Studies Quarterly** (Spring 2008), pp. 56-96.
- AKTAŞ, Emel : “Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye’ye Etkileri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, (Ocak 2009) Sayı 399, ss. 88-97.
- BARNETT, Jon : “Security and Climate Change”, **Tyndall Centre Working Paper**, No.7 (October 2001), pp. 1-20.
- BAYLISS, John : “International and Global Security in the Post Cold War Era”, **The Globalization of World Politics**, Ed: John Baylis and Steve Smith, Oxford, London (2006), pp. 297-324.
- BRAUCH, Hans Günter : “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma, ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), ss. 1-47.
- BUDAK, Sevim : “Uluslararası Çevre Düzenlemeleri Bağlamında Politik Adalet ve Katılım”, **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, Ed: MARIN Mehmet, YILDIRIM Uğur, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul (2004), ss. 385-423.
- BUZAN, Barry : “New patterns of global security in the twenty first century”, **International Affairs** 67, 3(1991) pp. 431-451.

- ÇAMUR, Derya
VAİZOĞLU, Songül : “Çevreye İlişkin Önemli Toplantı ve Belgeler”, **TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni**, 2007:6(4), ss. 297-306.
- ÇELEBİ, Özlen : “Güvenlik”, **Uluslararası İlişkiler**, Ed: Prof. Dr. Haydar Çakmak, Platin Yayınevi, Ankara (2007), ss. 70-76.
- DUPONT, Alan : “The Strategic Implications of Climate Change”, **Survival**, 50:3, (2008), pp. 29-54.
- GLEICK, Peter : “Water and Conflict”, **International Security**, Vol. 18, No. 1, (Summer 1993), pp. 79-112.
- HOMER-DIXON,
Thomas : “Environmental Scarcities and Violent Conflict”, **International Security**, Vol.19, No.1 (Summer 1994), pp. 5-40.
- _____ : “On The Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict”, **International Security**, Vol.16, No.2 (Autumn, 1991), pp. 76-116.
- HOPF, Ted : “The Promise of Constructivism in International Relations Theory”, **International Security**, Vol.23, No.1 (Summer 1998), pp. 171-200.
- HOUGHTON, John : “Global Warming”, **Reports on Progress in Physics**, (2005), 68, pp. 1343-1403.
- İZCİ, Rana : Uluslar arası Güvenlik ve Çevre, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, Ed: Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul (1998), ss. 403-424.

JACKSON, Robert H.

OWENS, Patricia : “The Evolution of International Society”, **The Globalization of World Politics**, Ed: John Baylis and Steve Smith, Oxford, London (2006), pp. 46-62.

JEPPERSON Ronald L.

WENDT Alexander

KATZENSTEIN Peter : “Norms, Identity and Culture in National Security”, **The Culture of National Security**, Ed: Peter J. Katzenstein, Columbia University Pres, New York (1996), pp. 33-75.

JERVIS, Robert

: “Was The Cold War a Security Dilemma?”, **Journal of Cold War Studies**, Vol. 3 No. 1,(Winter 2001), pp. 36-60.

KOÇER, Gökhan

: Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği. **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 5, Yıl: 3 (Temmuz 2005), ss. 287-304.

LAMY, Steven

: “Contemporary Mainstream Approaches: neo-realism and neo-liberalism”, **The Globalization of World Politics**, Ed: John Baylis and Steve Smith, Oxford, London, (2006), pp. 205-224.

LEVY, Marc A.

: “Is The Environment A National Security Issue?”, **International Security**, Vol.20, No.2 (Fall 1995), pp. 35-62.

MARTENS ve diğerleri

: “Climate Change and Future Populations at Risk of Malaria”, **Global Environmental Change**, 9 (1999) pp. 89-107.

- MAZI, Fikret : “İklim Değişikliği Sorunu ve Uluslararası Alanda Çözüm Arayışları”, **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, Ed: MARIN M., YILDIRIM U., Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul (2004), ss. 147-162.
- MESJASZ, Czeslaw : “Ekonomik Güvenlik”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), ss. 125-150.
- NORDAS Ragnhild
GLEDITSH Nils Peter : “Climate Change and Conflict”, **Political Geography**, 26 (2007), pp. 627-638.
- ÖZMEN, Süleyman : “Küresel Isınmanın Türkiye’nin Güvenlik Politikalarına Etkileri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, (Temmuz 2007), Sayı 393, ss. 66-85.
- ÖZTÜRK, Kemal : “Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye’ye Olası Etkileri”, **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 1 (2002), ss. 47-65.
- PAMUKÇU, Konuralp : “Küresel Isınmaya karşı Küresel İşbirliği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 10 (Yaz 2006), ss. 181-212.
- PODESTA, John
OGDEN, Peter : “The Security Implications of Climate Change”, **The Washington Quarterly** (Winter 2007-2008), 31:1, pp. 115-138.
- ROE, Paul : “The Interstate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a Tragedy?”, **Journal of Peace Research** (1999), Vol.36, No: 2, pp. 183-202.

- REUVENY, Rafael : “Climate Change-Induced Migration and Violent Conflict”, **Political Geography**, 26 (2007), pp. 656-673.
- SALEHYAN, Idean : “From Climate Change to Conflict? No Consensus Yet”, **Journal of Peace Research**, Vol.45, No.3, (2008), pp. 315-326.
- SNYDER, Glenn H. : “The Security Dilemma in Alliance Politics”, **World Politics**, Vol.36, No. 4 (July 1984), pp. 461-495.
- TANRISEVER, Oktay F. “Güç”, **Devlet ve Ötesi**, Ed: Atila Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, (2006), ss. 53-71.
- TANRISEVER, Oktay F. : “Güvenlik”, **Devlet ve Ötesi**, Ed: Atila Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, (2006), ss. 107-123.
- UZER, Umut : “Uluslararası İlişkiler Teorileri”, **Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler**, Ed: İdris Bal, Lalezar Kitabevi, Ankara (2006), ss. 55-76.
- WAEVER, Ole : “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), ss. 151-178.
- WALT, Stephen M. : “International Relations: One world, Many Theories”, **Foreign Policy**, No. 110, Special Edition: Frontiers of knowledge (Spring, 1998), pp. 29-32+34-46.
- WENDT, Alexander : “Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, **International Organization**, Vol.46, No.2 (Spring, 1992), pp. 391-425.
- WENDT, Alexander : “Constructing International Politics”, **International Security**, Vol. 20, No. 1 (Summer 1995), pp. 71-81.

c. Diğer

- HOLSTI, Ole, R. : Theories of International Relations, <http://www.duke.edu/~pfeaver/holsti.pdf> (16.10.2008).
- ÇEPEL, Necmettin
ERGÜN, Celal : “Küresel Isınma ve Küresel İklim Değişimi” <http://www.tema.org.tr/Sayfalar/CevreKutuphanesi/Pdf/KureselIsınma/KureselIsınma.pdf> (08.01.2009).
- UNFCC : “Avrupa’nın Değişen İkliminin Etkileri”, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 2004. Avrupa Çevre Ajansı Raporu, No 2/2004, Kopenhag, 2004.
- ARAT. Güzin
TÜRKEŞ, Murat : “Uluslararası Sözleşmeler Ön Rapor”, Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, Ankara, 2002.
- ARIKAN, Yunus : Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü, Ankara, 2006.
- UNFCCC : Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
- _____ : COP 4, L.16, Buenos Aires, 1998.
- _____ : COP7- Marrakesh Final Report, 2001.
- The CNA Corporation : National Security and The Threat of Climate Change, 2007, Virginia, USA.
- IPCC : Climate Change 2007, Fourth Assessment Report of the IPCC, Summary for Policymakers, 2007.

CAMPBELL Kurt M. ve diğ erleri : The Age of Consequences: The Foreign Policy and National Security Implications of Global Climate Change, CSIS, November, 2007.

GLEDITSCH, Nils Petter : “Environmental Change, Security, and Conflict”, Leashing The Dogs of War, (eds) CA Crocker, FO Hampson, Pamela R. Aall, books.google.com, 2007.

European Council : Climate Change and International Security, Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council, 2008.

d. İ nternet Kaynakları

http://www.wmo.int/pages/world_climate_conference/index_en.html (04.03.2009).

<http://www.cevreonline.com/kuresel/tarihi%20ve%20onlemler.html> (04.03.2009).

<http://www.ressiad.org.tr/makaleler.php?ID=30> (08.03.2009).

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/12/071203_un_climate.shtml (10.03.2009).

http://unfccc.int/meetings/intersessional/awg-lca_1_and_awg-kp_5/items/4334.php.
(10.03.2009).

ÖZGEÇMİŞ

Ayça EMİNOĞLU, 04.12.1975 tarihinde Ankara'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Trabzon'da tamamladıktan sonra, 1993-1994 öğretim yılında, Yakınoğu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 1996-1997 öğretim yılında buradan mezun olduktan sonra, 2006-2007 öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına kaydoldu.

2006 yılından beri Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Ayça EMİNOĞLU, evli olup, İngilizce bilmektedir.